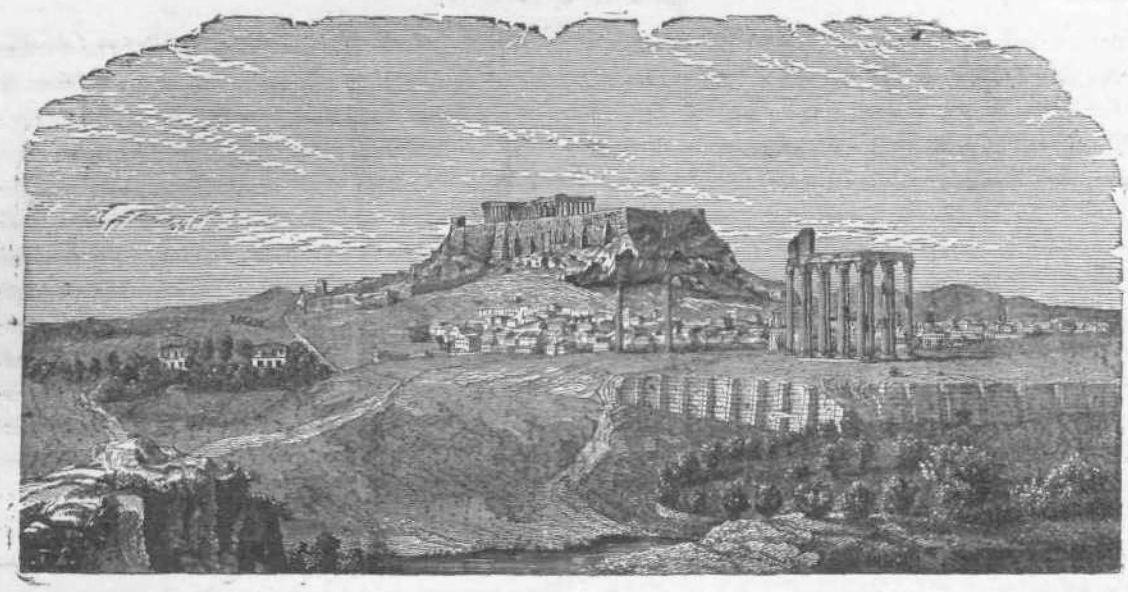

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1865. ΤΟΜΟΣ Ιϛ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 375.

ΠΕΡΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.

(*Κατὰ τὰ ἄρθρα 1 καὶ 2 τοῦ Συντάγματος.*)

Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι εἰσὶν ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ ἀναγκαῖαι, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ καὶ προαχθῇ πολιτεία ἄνευ τῆς ἠθικῆς, ἥτις μόνον διὰ τῆς θρησκείας ἐνεργὸς ἐν ταῖς κοινωνίαις ἐμφανίζεται. Ὅθεν δικαιοῦται καὶ ὀφείλει ἡ πολιτεία ἵνα ἐπιθυμῇ εἰλικρινῶς τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τὴν ἐπικράτησιν, αἵτινες ἀναπτύσσουσαι τὴν ἠθικότητα τοῦ ἔθνους, παρέχουσι βάσιν ἑδραίαν εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν. Τῆς θρησκείας ὁ προορισμὸς δὲν εἶναι μόνον ἵνα ἐνισχύῃ τῶν νόμων τὴν ἐφαρμογὴν, ἐμφανιζομένου τοῦ θρησκευτικοῦ στοιχείου ὡς ἐπικούρου αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα ἐξευγενίζῃ πάσας τὰς ἀρετὰς καὶ ἀνυψόνῃ τὴν ἠθικὴν ὑπεράνω τοῦ ἐσκεμμένου συμφέροντος καὶ τῆς ἀσφαλείας, ἅτινα ὑπαγορεύει ὁ ἐγωϊσμὸς εἰς τὸν πεπολιτισμένον ἄνθρωπον. Ἀλλ' ἡ θρησκεία συνεπάγεται ἀναγκαίως καὶ τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν· διὸ καὶ πᾶσαι αἱ ὑπὸ πολλῶν πρεσβευθεῖσαι θρησκεῖαι ἐμφαίνουσιν οὐχὶ ἁπλῆν θεωρίαν, ἀλλὰ πραγματικὴν οὕτως εἰπεῖν πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν, δι' ἀποκαλύψεως ἐπισφραγισθεῖσαν καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν πιστῶν διὰ τῆς παραδόσεως στερεωθεῖσαν.

Τὴν τῆς θρησκείας πρὸς τὴν πολιτείαν σχέσιν ἀπαντῶμεν ἐκδηλουμένην τετραχῶς· α') κηρυττομένης θρησκείας τινὸς ὡς ἐπικρατούσης ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ συνάμα ἀποκλειστικῆς· β') ἀναγνωριζομένης θρησκείας τινὸς ὡς ἐπικρατούσης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀποκλειστικῆς· γ') χορηγουμένης ἴσης προστασίας ὑπὸ τῆς πολιτείας εἰς τὴν λατρείαν πασῶν τῶν γνωστῶν θρησκειῶν· δ') ἀνεκτῆς οὔσης πάσης θρησκείας, ἄνευ μηδεμιᾶς ἀναμίξεως τῆς πολιτείας, μηδὲ προστασίας παρ' αὐτῆς. Τὰ συστήματα δὲ ταῦτα, πλὴν τοῦ τετάρτου, ἀπεικονίζουσι τὴν κατὰ παντοίους βαθμοὺς συμμαχίαν καὶ συμβάδισιν τῆς κοσμικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον βάσιν ἔχον τὴν μισαλλοθρησκείαν, διακωλύει ἐντελῶς τὴν ἐξωτερικὴν τῆς συνειδήσεως ἐλευθερίαν, ἀναγκαζομένου τοῦ ἀνθρώπου ἵνα ἐπαγγέλληται τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας· τρέπεται δὲ εἰς θεοκρατικὸν, τὸ συγχέον εἰς ἓν τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, ὁπόταν οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας τύχωσιν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως καὶ τῆς πολιτείας ἄρχοντες, ὅτε ἡ ἀποκλειστικότης τοῦ ἐπιβεβλημένου θρησκευτικοῦ δόγματος δυνατὸν νὰ προβῇ μέχρι καταθλίψεως καὶ αὐτῆς τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, ὡς ἐπὶ τῶν Φιλίππων τῆς Ἱσπανίας καὶ ἄλλων ἡγεμόνων, ὀργάνων τῆς ἱεροκρατίας γενομένων. Τοιοῦτο σύστημα οὐ μόνον θυσιάζει τὰ ἀναπαλλοτρίωτα

τῆς μειονότητος δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ διακωλύει τοῦ ἀνθρώπου τὴν τελείωσιν· διότι πᾶσα θρησκεία φέρει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτῆς, ὅταν δὲ ᾖναι ἀποκλειστικὴ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀπαγορεύει πᾶσαν περὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν ἔρευναν καὶ συζήτησιν, ἔστω καὶ φιλοσοφικὴν, ὡς περιττὴν ἢ ἐκ τῶν προτέρων ἡμαρτημένην.

Τὸ δὲ δεύτερον σύστημα, μετέχον τοῦ τε πρώτου καὶ τοῦ τρίτου, δύναται νὰ ἔχῃ διάφορα ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτοῦ ἀποτελέσματα· διότι ἐὰν μὲν οἱ μὴ πρεσβεύοντες τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν ᾖναι πολλοὶ, τὸ δὲ δόγμα τῆς θρησκείας ταύτης ἀναγνωρίζῃ ὡς ἀρχηγὸν αὐτῆς ἐγκόσμιον εἴτε ξένον τινὰ κυριάρχην, οἷον τὸν Πάπαν, εἴτε αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀρχηγὸν τῆς πολιτείας (α), εἶναι πολὺ ἐνδεχόμενον ὅτι θέλει ἀποβῇ καταθλιπτικὸν εἰς τὴν μειονότητα (β), ἅτε δὴ ἐχούσης πάσης ἐπικρατούσης θρησκείας τάσιν εἰς τὴν μισαλλοθρησκείαν καὶ τὴν καταδίωξιν· ἐὰν τοὐναντίον οἱ ἑτεροδοξοῦντες τύχωσιν ὀλίγοι, ἡ δὲ ἐπικρατοῦσα θρησκεία οὐδένα ἔχῃ ἐγχώριον ἀρχηγὸν, ὡς ἐν Ἑλλάδι, τότε οὔτε ἕξαψις φανατισμοῦ διὰ τὴν ἔλλειψιν σπουδαίου ἀνταγωνισμοῦ ὑπάρχει, οὔτε ἰσχυρὰ πνευματικὴ ἐπιῤῥοὴ, ἅτινα καὶ μόνα δυνατὸν νὰ ὠθήσωσι τὰ προνόμια τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας καὶ πέραν τῆς ὀφειλομένης ταῖς ἄλλαις θρησκείαις προστασίας. Τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ παρεδέχθη διὰ τοῦ συντάγματος ἡ Ἑλλὰς, ἔχον μάλιστα τὸ πλεονέκτημα, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ τρίτον καὶ τέταρτον, τοῦ νὰ μὴ λογίζωνται τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως ἄθρησκα, ἀλλὰ νὰ δύνανται νὰ προσφέρωσι καὶ αὐτὰ, ὡς ἠθικὸν πρόσωπον, δεήσεις καὶ εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεὸν δι' ὡρισμένης λατρείας, ἐνδέχεται νὰ χρησιμεύσῃ συνάμα καὶ ὡς κέντρον ὑποστηρίξεως ἐθνικῆς τινος ἰδέας.

Τὰ δὲ ἄλλα δύο συστήματα, εἰ καὶ τὰ μᾶλλον συνᾴδοντα πρὸς τὸ ἀπόλυτον τῆς ἐλευθέρας συνειδήσεως δικαίωμα, διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ἀπ' ἀλλήλων. Καθῆκον τῆς πολιτείας, καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς συνταγματικῆς, εἶναι καὶ ἡ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀνατροφὴ, ἥτις γενῶς μετὰ τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ ἰδεῶν συνέχεται· λαὸς δὲ ἄνευ πεποιθήσεων θρησκευτικῶν, οὐδὲ πολιτικὰς πεποιθήσεις δύναται νὰ ἔχῃ (α). Κατακριτέον ἄρα τὸ τέταρτον σύστημα, τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ καὶ ἐν Βελγίῳ (β) καὶ καθιεροῦν τὴν ἀπόλυτον ἀνεξιθρησκείαν, ὡς ὀφειλούσης τῆς πολιτείας ἵνα μὴ ἀδιαφορῇ περὶ τὸ οὐσιωδέστατον εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου προαγωγὴν θρησκευτικὸν στοιχεῖον· διότι μόνη ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια δὲν ἀρκεῖ ν' ἀναχαιτίζῃ πάντοτε τὴν τῶν πολλῶν πρὸς τὸν ὑλισμὸν τάσιν, ἡ δὲ ἀνεξέλεγκτος νέων θρησκευμάτων εἰσαγωγὴ ἐνδέχεται νὰ διαταράξῃ τὴν κοινωνίαν ἢ καὶ ν' ἀνατρέψῃ τὰς βάσεις αὐτῆς (γ). Ὀρθότερον δὲ φαίνεται τὸ τρίτον σύστημα, καθ' ὃ πᾶς τις μὲν δικαιοῦται νὰ πρεσβεύῃ κατ' ἰδίαν οἵαν ἐγκρίνει θρησκείαν, ἀλλὰ προκειμένου νὰ ἐπαγγέλληται δημοσίᾳ αὐτὴν καὶ νὰ τὴν μεταδώσῃ εἰς ἄλλους, ἤτοι νὰ σχηματίσῃ θρησκευτικὴν κοινότητα, ὑποπίπτει εἰς τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπαραλλάκτως ὡς ὅταν πρόκηται νὰ ἐνασκήσῃ καὶ τὰ ἄλλα αὐτοῦ ἀτομικὰ δικαιώματα. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἀρκουμένη ἡ πολιτεία νὰ προσέχῃ ἵνα μὴ προσβάλλωνται ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἐνεργείας ἑκάστης θρησκευτικῆς κοινότητος τὰ τῶν ἄλλων δικαιώματα καὶ ἡ δημοσία τάξις, πρὸς δὲ νὰ ἐξετάζῃ ἵνα μὴ ἀντιβαίνῃ ἡ εἰσακτέα νέα λατρεία εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη, οὐδόλως ἀναμιγνύεται εἰς τὴν δογματικὴν ἔρευναν, τίς τῶν θρησκειῶν ἡ τελειοτέρα, καὶ παρέχει εἰς πάσας τὰς ἐγκεκριμένας λατρείας τὴν δέουσαν προστασίαν.

Εἶναι μέγα καὶ παλαιὸν τὸ ζήτημα, ἂν ἡ Ἐκκλησία, ἤτοι ἡ ἐξωτερικῶς ἐμφανιζομένη κοινότης, πρέπῃ νὰ ὑπόκηται εἰς τὴν Πολιτείαν, ἢ ἂν ᾖναι ἀπ' αὐτῆς ἀνεξάρτητος. Πρὸς λύσιν δ' αὐτοῦ ἀποβλέπει ἀναγκαία ἡ προεξέτασις: ἂν ἡ θρησκεία ἀποτελῇ ἰδίαν ἐν ἑκάστῃ πολιτείᾳ δύναμιν. Ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία ἀπόῤῥοια τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως οὖσα, περιλαμβάνεται ἐν τοῖς ἀπολύτοις τοῦ ἀν-

(α) Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Βασιλεὺς λογίζεται ἀρχηγὸς τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀρχηγὸς συνταγματικὸς, τουτέστι μηδεμίαν δυνάμενος νὰ ἐπενέγκῃ εἰς αὐτὴν μεταβολὴν ἄνευ ψηφίσματος ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν Βουλῶν ἐγκεκριμένου. Ἐσφαλμένως συγγραφεῖς τινες ὑπολαμβάνουσιν ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας τὸν Αὐτοκράτορα.

(β) Καὶ μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Καρόλου Β' ἐπανάστασιν οἱ καθολικοὶ ὑπέκυψαν ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς δεινοὺς περιορισμοὺς, ὡς ἐκ τοῦ ἀποκλειστικοῦ πνεύματος τῆς ἐπικρατούσης Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας· ἤρξατο δὲ βελτιουμένη ἡ θέσις αὐτῶν ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Γ', ἄχρις οὗ ἐπῆλθε τῷ 1829 ἡ καλουμένη πρᾶξις ἀπελευθερώσεως, ἀφ' ἧς εἰσὶ δεκτοὶ οἱ καθολικοὶ εἰς τὰς πλείστας δημοσίας λειτουργίας.

(α) Tocqueville, de la démocratie en Amérique, 1850, I, σελ. 332.

(β) Κατὰ τὰ ἄρθρα 14-16 τοῦ Βελγικοῦ συντάγματος, « ἡ ἐλευθερία τῶν λατρειῶν, ἡ τῆς δημοσίας αὐτῶν ἐνασκήσεως, ὡς καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ νὰ ἐκφράζῃ τις τοὺς στοχασμούς του ἐπὶ πάσης ὕλης, προστατεύονται, καταστελλομένων τῶν ἐγκλημάτων τῶν πραττομένων κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἐλευθεριῶν τούτων. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀναγκασθῇ ἵνα συντρέχῃ δι' οἱουδήποτε τρόπου εἰς τὰς πράξεις καὶ τὰς τελετὰς λατρείας τινὸς, οὐδὲ νὰ τηρῇ τὰς ὁριζομένας παρ' αὐτῆς ἡμέρας ἀναπαύσεως. Ἡ πολιτεία δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνῃ μήτε εἰς τὸν διορισμὸν, μήτε εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῶν λειτουργῶν οἱασδήποτε λατρείας, οὐδὲ νὰ ἀπαγορεύῃ εἰς αὐτοὺς ν' ἀνταποκρίνωνται μετὰ τῶν προϊσταμένων αὐτῶν καὶ νὰ δημοσιεύωσι τὰς πράξεις των, ἐφαρμοζομένης κατὰ τὴν τελευταίαν περίπτωσιν τῆς συνήθους ἐπὶ τύπου καὶ δημοσιεύσεων εὐθύνης. »

(γ) Οἱ βόρειοι Ἀμερικανοὶ ἀπέβαλον τῆς πολιτείας, ἐναντίον τοῦ συντάγματος, τοὺς Μερμονιστὰς διὰ τὸ ἀνήθικον τῆς θρησκείας των.

θρώπου δικαιώμασιν, ἅτινα δικαιοῦται μὲν νὰ κανονίσῃ ἡ πολιτεία, λόγῳ τοῦ καθήκοντος αὐτῆς τοῦ ν' ἀποτρέπῃ τὴν σύγκρουσιν τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων τῶν ἀτόμων πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὅλως νὰ καταστρέψῃ· διότι ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται οὐ μόνον κοινωνικὸς, ἤτοι κατ' ἀνάγκην καὶ οὐχὶ ἐξ ἁπλῆς προαιρέσεως ἐν κοινωνίᾳ ζῶν, ἀλλὰ καὶ λογικὸς, ἤτοι προωρισμένος νὰ προάγηται καὶ τελειοποιῆται ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐλευθερίᾳ. Ἡ δὲ πολιτεία ὑπηρετοῦσα εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον τοῦ ἀτόμου, ἀποτελοῦντος τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος αὐτῆς, οὐδένα ἄλλον ἔχει ἴδιον καὶ αὐτοτελῆ προορισμὸν· ἐξ οὗ καὶ νεώτεροί τινες ὁρίζουσι τὴν κυβέρνησιν ὡς σύστημά τι ἐγγυήσεων χάριν ἐνασκήσεως τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Δύο λοιπὸν εἶναι τὰ κοινωνικὰ στοιχεῖα, τὸ ἄτομον καὶ ἡ πολιτεία, ὅ ἐστιν ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία καὶ ἡ τάξις. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα ἀπόλυτα τοῦ ἀνθρώπου δικαιώματα, τὰ ὑπὸ τὴν κεφαλαιώδη ἔκφρασιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἐκδηλούμενα, δὲν ἀναπτύσσονται παρ' αὐτῷ κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν πανταχοῦ καὶ πάντοτε, ἀργοῦντα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρὰ τοῖς ἀπαιδεύτοις λαοῖς, ἀνεχομένοις ἐξ ἀγνοίας τὴν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καταπάτησιν αὐτῶν, καὶ μόνον παρὰ τοῖς προκεχωρημένοις κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀνατροφὴν ἐνεργὰ ἀναφαινόμενα, οἷον παρὰ τοῖς Ἄγγλοις καὶ τοῖς Ἀγγλαμερικανοῖς, παρ' οἷς ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία τελεῖ ἀληθῶς δύναμις, ἣν ἀναγκάζεται ἵνα σέβηται καὶ ὑπηρετῇ ἡ τῆς πολιτείας ἐξουσία. Ἄλλως ὅμως ἔχουσι τὰ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, διότι οὐδεμία ὑπῆρξε πολιτεία ἄνευ θρησκείας. Καὶ ὄντως ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, ὅτι εἰς οἱανδήποτε ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν καὶ ἂν διατελῶσιν οἱ λαοὶ, καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ ἀπαίδευτοι, ἐμφοροῦνται ὑπὸ θρησκευτικῶν ἰδεῶν, αἵτινες μεγάλως εἰς τὸν βίον καὶ τὴν διαγωγὴν αὐτῶν ἐπιῤῥέουσι. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν θεωρεῖται ἀφῃρημένως ἡ θρησκεία ὡς ἰδία τις δύναμις, ἣν οὐδεμία πολιτεία δύναται νὰ παροῤῥᾷ ἀκινδύνως.

Ἀλλ' ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἶναι ἁπλοῦν δικαίωμα ἑνὸς, ἢ πολλῶν ὁμοῦ, τοῦ νὰ πρεσβεύωσιν ἐξωτερικῶς σύνολόν τι ἰδεῶν περὶ Θεοῦ ὡς εἶναι καὶ τὸ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας, κτλ (α). Οὐδὲ μετουσιοῦται τὸ δικαίωμα τοῦτο ἢ μεγεθύνεται ἐκ τοῦ ὅτι συνέχεται μετὰ τοῦ θείου, ἢ ἐνασκεῖται ὑπὸ πολλῶν συγχρόνως, τὸ μὲν, διότι καὶ ἡ πολιτεία, ἤτοι ἡ ἀνθρώπινος κοινωνία, ὡσαύτως εἰς τὴν θείαν τάξιν ἀνάγεται, τὸ δὲ, διότι τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ὡς λ. χ. τὸ ἐκλογικὸν, ὡς ἐνασκούμενα μάλιστα συνάμα ὑπὸ πολλῶν, χρήζουσιν ἔτι μᾶλλον τῆς ἐποπτείας τῆς πολιτείας, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ καθῆκον ἵνα τηρῇ τὴν τάξιν καὶ προστατεύῃ ἑνὸς ἑκάστου τὸ δικαίωμα κατὰ τῆς γινομένης παρ' ἄλλων διαταράξεως αὐτοῦ. Ἄρα πᾶς τις εἶναι ἐλεύθερος νὰ προσβεύῃ ἰδίαν θρησκείαν, ὡς εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἔχῃ καὶ ἰδίας ἀρχὰς περὶ συστάσεως τῆς κοινωνίας, περὶ καθηκόντων τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, κτλ. Ὅταν ὅμως θέλῃ τις νὰ ἐκδηλώσῃ δι' ἐξωτερικῶν πράξεων τὴν ἑαυτοῦ θρησκείαν, ἐπειδὴ ἡ ἐκδήλωσις αὕτη ἐνδέχεται νὰ προσβάλῃ τὰ τῶν ἄλλων δικαιώματα, ἀναφαίνεται δικαίωμα καὶ καθῆκον τῆς πολιτείας τὸ νὰ προεξετάζῃ καὶ κανονίζῃ τὴν ἐνέργειαν ταύτην, διότι ὑπὸ μόνον τὸν ὅρον τοῦτον δύναται καὶ νὰ προστατεύῃ αὐτήν. Ἄρα ἐλευθερία πλήρης τῆς θρησκείας, ἀλλὰ περιορισμὸς ἤτοι προστασία τῆς λατρείας. Ἄρα καὶ ἡ θρησκεία τελεῖ μὲν ἐλευθέρα κατὰ τὸ καθαρῶς θρησκευτικὸν φρόνημα, τὸ ἄλλως δογματικὸν καλούμενον, ἀλλὰ τὰ τῆς λατρείας αὐτῆς, τουτέστιν ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῆς ἐπὶ τῆς κοινωνίας ἐνέργεια, ὑπόκεινται εἰς τὴν πολιτείαν. Οὕτω δὲ καὶ μόνον δύνανται νὰ συνυπάρχωσι καὶ συμβαδίζωσι παραλλήλως δύο δυνάμεις, ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ κοσμικὴ, ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Πολιτεία, ἡ μία ἀνεξάρτητος τῆς ἄλλης, ἀλλὰ συμβοηθούμεναι καὶ συμπροστατευόμεναι. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε ἡ Ἐκκλησία ἄρχει μόνον ἐπὶ τῆς ψυχῆς, οὔτε ἡ πολιτικὴ ἐξουσία μόνον ἐπὶ τοῦ σώματος, ὡς δικαιούμεναι ἀμφότεραι ἵνα ἀπαιτήσωσιν, ἡ μὲν Ἐκκλησία καὶ ἐξωτερικήν τινα ὑποταγὴν, ἡ δὲ πολιτικὴ ἐξουσία καὶ ἄλλην παρὰ τὴν παθητικὴν ὑποταγὴν, ἐπειδὴ ἡ Πολιτεία δικαιοῦται ἵνα προνοῇ περὶ τῆς ἀνατροφῆς, τῶν ἐθῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν ἑαυτῆς ὑπηκόων ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν παρὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ προσέτι ἡ μὲν Ἐκκλησία θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς πιστὸν ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν, ἀφορῶσα εἰς τὴν αἰωνίαν μακαριότητα, ἡ δὲ Πολιτεία ἐκλαμβάνει αὐτὸν ὡς πολίτην ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν ἐπίγειον εὐδαιμονίαν ἀποβλέπουσα, ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι μετέχει ἑκατέρα αὐτῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν πνευμάτων, εἰ καὶ ἐν ἰδίᾳ τινι σφαίρᾳ· ὡς ἐκ τούτου δὲ δύναταί τις εἰπεῖν μετὰ τοῦ Laboulaye (α), ὅτι κατὰ μὲν τὴν θρησκευτικὴν διεύθυνσιν ἡ Πολιτεία κεῖται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ δὲ τὴν πολιτικὴν ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ Πολιτείᾳ.

Τοιαύτη εἶναι ἐν συνόψει ἡ λογικὴ τοῦ ζητήματος λύσις, ἥτις οὐδὲ πολεμεῖται ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων, παραδεχομένων εὐκόλως τὸ ἀξίωμα, πλὴν τῶν καλουμένων Ἀνεξαρτήτων, ὅτι πᾶσα θρησκεία ἐν τῇ πολιτείᾳ κεῖται. Περιπλέκεται ὅμως ἡ λύσις αὕτη ἐν ταῖς πολιτείαις, ἐν αἷς ἐπικρατοῦσα ἡ

(α) Hello, du régime constitutionel, I, σελ. 137.

(α) De l' église catholique et de l' état (Revue de législation et de jurispudence, 1845, I, σελ. 449 ἐπ).

πρεσβευομένη ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐστιν ἡ ῥωμαιοκαθολικὴ θρησκεία· ὁ δὲ λόγος εἶναι, διότι ἡ θρησκεία αὕτη ἀποδέχεται δογματικῶς ὡς ἐγκόσμιον αὐτῆς ἀρχηγὸν καὶ μονάρχην τὸν Πάπαν, λογιζομένης δὲ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ὑποκειμένης τῇ Πολιτείᾳ, δύναται νὰ διαταραχθῇ τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς ἡ συνείδησις ὅταν δὲν ἐγκρίνωνται καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα οἱ ἐπὶ τῆς λατρείας κανονισμοὶ τῆς Πολιτείας, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ, μὴ ὄντων σαφῶν τῶν ὁρίων τῶν διαχωριζόντων τὸ δόγμα ἀπὸ τῆς λατρείας, ἡ Παπικὴ ἐξουσία διαφροτρόπως ἑκάστοτε ἐξεδηλώθη, ἤγουν κατὰ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς περιστάσεις. Καὶ ὅμως οὐδ' αὐτοὶ οἱ θερμότεροι τοῦ Παπισμοῦ θιασῶται (α) ἠδυνήθησαν νὰ συμβιβάσωσι τὴν ἀνεξέλεγκτον ξένου ἡγεμόνος πνευματικὴν ἐξουσίαν πρὸς τὴν κυριαρχικὴν ἀστυνομίαν, ἣν κέκτηται πᾶσα αὐτόνομος πολιτεία ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς χώρας. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ ἐν τῇ καθολικῇ Γαλλίᾳ οὐ μόνον περιέστειλε κατὰ καιροὺς ἡ πολιτικὴ ἐξουσία τὰς Παπικὰς ἀξιώσεις διὰ θεσμῶν, περὶ ὧν γενήσεται λόγος κατωτέρω, ἀλλὰ καὶ οἱ συγγραφεῖς, πλὴν τῶν εὐαρίθμων ὀπαδῶν τοῦ θείου δικαίου, ἀντιτάττουσι κατὰ πάσης ἐξουσίας μὴ ἐκπορευομένης ἐκ τοῦ ἔθνους, τὴν ἑξῆς περίπου θεωρίαν. « Ἡ Πολιτεία εἶναι ἡ κοινωνία πάντων τῶν ἐγκατεστημένων ἐν τῇ ἐθνικῇ χώρᾳ ἀνθρώπων· σκοπὸς δὲ τῆς κοινωνίας ὥρισται νὰ περιποιῆται τὰ κοινὰ πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς συμφέροντα, νὰ ἀσφαλίζῃ δὲ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην, ἀντικαθιστῶσα εἰς τὴν ἀτομικὴν βίαν τὴν τῆς κοινωνίας ἐξουσίαν, ἤτοι τὴν ἰσχὺν τῶν νόμων. Ἡ δὲ πολιτικὴ ἐξουσία, ἀδιαφόρως ἂν ἐνεργῆται ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, τῆς γερουσίας, ἢ τοῦ λαοῦ, εἶναι ὁ μόνος ἀντιπρόσωπος καὶ τὸ ὄργανον τῆς κοινωνίας· εἰς αὐτὴν δὲ ἀνήκει νὰ θέτῃ καὶ ἐκτελῇ τοὺς ἀναγκαίους εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἔθνους νόμους. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ συμφέρον τι, τοὐλάχιστον κοσμικόν, ἀνώτερον τοῦ κοινοῦ εἴτε τῆς κοινωνίας συμφέροντος, εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ὀφείλουσι πάντες ὑποταγὴν ἄνευ ἐξαιρέσεως· οὐδὲ δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἐν τῇ Πολιτείᾳ ἐξουσία τις, μὴ παραγομένη ἐκ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἤτοι ἐκ τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας (β). » Καὶ τῷ ὄντι πόθεν ἄλλοθεν δύναται νὰ πηγάζῃ ἡ ἐξουσία, ἐὰν μὴ ὑποθέσωμεν κατὰ τὰς θεοκρατικὰς πολιτείας, ὅτι ὁ Θεὸς, οὗ ἡ ἐξουσία εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀνθρωπίνου ἐξουσίας, ἀποφασίζει διὰ τῶν ἱερέων του, ἐν ἑκάστῃ δεδομένῃ περιπτώσει, τί συμφέρει εἰς τὸ ἔθνος; Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, ὅτι διαφωνίας γεννηθείσης, ἂν ἀντικείμενόν τι ᾖναι δογματικὸν ἢ ἀνάγηται εἰς τὰ τῆς λατρείας, εἰς τὴν πολιτείαν ἀνήκει τῆς διαφωνίας ταύτης ἡ λύσις.

Τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας καθόλου μὲν εἶναι, ὅτι παρέχεται μείζων προστασία εἰς αὐτήν, ἢ εἰς τὰς ἄλλας θρησκείας, ὅπερ συνάγεται καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἄρθρου περικοπῆς, « αἱ ἄλλαι θρησκεῖαι εἶναι ἀνεκταὶ, καὶ ἀπαγορεύεται ὁ προσηλυτισμὸς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐπέμβασις κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας· » ἰδιαίτερον δὲ, ὅτι ἡ θρησκεία αὕτη εἶναι ἡ τῆς Κυβερνήσεως ὡς ἠθικοῦ προσώπου, συνερχομένων ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῆς τῶν ὑπαλλήλων, καὶ αὐτῶν τῶν ἑτεροδοξούντων, ὁπόταν τελῶνται δημόσιαι ἑορταί· ὅτι τὴν θρησκείαν ταύτην δέον να πρεσβεύῃ, κατὰ τὰ ἄρθρα 47, 51 καὶ 52, πᾶς Διάδοχος τοῦ στέμματος τῆς Ἑλλάδος καὶ πᾶς Ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Βασιλέως ἢ προσωρινὸς Ἀντιβασιλεύς· ὅτι ὀφείλεται μισθοδοσία εἰς τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς· ὅτι ἐν τοῖς δημοσίοις σχολείοις, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἰδιωτικοῖς ἐν οἷς φοιτῶσιν ὀρθοδόξων τέκνα, δέον νὰ διδάσκωνται τὰ δόγματα αὐτῆς· ὅτι αἱ ἐγκεκριμέναι ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἐπίσημοι τῆς θρησκείας ταύτης ἑορταί εἰσιν ὑποχρεωτικαὶ καὶ εἰς τοὺς ἑτεροδοξοῦντας, μὴ δυναμένους νὰ ἐργάζωνται κατὰ τὰς ἑορτὰς ταύτας δημοσίᾳ. Ὡς ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς δὲ ταύτης θέσεως τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς ἀπολαύουσι καὶ ἰδίων τινων τιμῶν καὶ ἀπαλλαγῶν, ὡς λ. χ. νὰ ὁρκίζωνται οἱ ἀρχιερεῖς αὐτῆς καὶ ἐξετάζωνται ὡς μάρτυρες ἐν τῇ οἰκίᾳ των, μόνον ἐνώπιον τῶν κακουργιοδικῶν ἐμφανιζόμενοι ὡς μάρτυρες, ἀλλ' ἀπερχόμενοι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐξέτασίν των ἄνευ ἀντιπαραστάσεως πρὸς ἄλλους μάρτυρας. Ἡ δὲ Ἱερὰ Σύνοδος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν εἰς χρῆσιν τῆς νεολαίας εἰσαγομένων ἔξωθεν, ἢ δημοσιευομένων ἐν Ἑλλάδι βιβλίων καὶ φυλλαδίων, τῶν πραγματευομένων περὶ θρησκευτικῶν ἀντικειμένων. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἐν τοῖς προμνημονευθεῖσιν ἄρθροις τοῦ συντάγματος ἐξαιρέσεων, ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία δὲν συνεπάγεται καὶ πλεονέκτημά τι ὡς πρὸς τὰς δημοσίας θέσεις· ταύτας δικαιοῦνται νὰ καθέζωσι πάσης θρησκείας Ἕλληνες, οἱ φέροντες τὰ ὁριζόμενα ὑπὸ τῶν νόμων εἰδικὰ προσόντα. Ἤθελε δὲ εἶσθαι ἐναντία εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ συντάγματος νομοθετικὴ διάταξις, ἐπιβάλλουσα ὡς ὅρον τὸ νὰ πρεσβεύῃ πᾶς ὑπάλληλος τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν.

Ἐν τούτοις ἐπειδὴ καὶ τὰ τῆς λατρείας τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας ὑπόκεινται εἰς τὴν Πολιτείαν, ἕπεται α) ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ κλήρου γινομένη ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ἄλλοις δημοσίοις τόποις διδαχὴ δὲν διαφεύγει τὴν ἀστυνομικὴν ἐποπτείαν τῆς Κυβερνήσεως, καὶ μόνον τῇ γνώσει καὶ ἀδείᾳ ταύτης δικαιοῦνται ἵνα διδάσκωσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἱεροκήρυκες· πᾶσα δὲ ἐξύβρισις ἢ ἄλλη διὰ λόγου προσβολὴ (α), γινομένη παρ' αὐτῶν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἢ κατὰ ἰδιωτῶν, ἢ κατ' ἄλλων θρησκειῶν, εἶναι τιμωρητέα κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ 195 ἄρθρου τοῦ ποινικοῦ νόμου καὶ τῶν ἄρθρων 14, 17 καὶ 18 τοῦ περὶ ἐξυβρίσεως καὶ τύπου νόμου, μὴ λογιζομένης ὅμως ὡς ἐξυβρίσεως τῆς εὐσχήμου ἀνασκευῆς τῶν δογμάτων ἄλλης θρησκείας· β') ὅτι οὔτε εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν ἐπιτρέπεται ἡ ἐπέμβασις (β) εἰς ἄλλας θρησκείας, οὐδ' ὁ δι' ἀθεμίτων καὶ ἀνηθίκων μέσων προσηλυτισμὸς, μηδεμιᾶς θρησκείας ἐχούσης τὸ δικαίωμα ἵνα μεταχειρισθῇ πρὸς καταπολέμησιν καὶ ἐξέλεγξιν ἄλλης ἄλλο τι μέσον παρὰ τὴν διὰ λόγου καὶ νομίμων πράξεων ἀπόδειξιν τῆς ἀνωτέρας ἑαυτῆς ἀξίας.

Ἡ ὀρθόδοξος καὶ ἐλευθέρα Ἑλλὰς παρεδέχθη δι' ὅλων τῶν συνταγμάτων αὐτῆς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνοχῆς τῶν ἄλλων θρησκειῶν καὶ τοῦ ἀκωλύτου τῶν τελετῶν αὐτῶν. Τοὐναντίον ὁ καθολικισμὸς, ὅπου ὑπὸ τῶν πολλῶν πρεσβεύεται, δὲν στέργει εἰς τὴν τῶν ἄλλων λατρειῶν ἀνοχὴν, ἀνάγων τὴν ἀποκλειστικότητα αὐτοῦ εἰς αὐτὸ τὸ δόγμα τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὑπενθυμίζομεν δὲ περὶ τούτου τὴν διαφωνίαν τοῦ Πίου Ζ' πρὸς τὸν Ναπολέοντα Α', δι' ἣν ἐν τῷ γενομένῳ τῷ 1801 Concordat παρελείφθη ὅλως τὸ περὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν λατρειῶν, ἀναγκασθέντος τοῦ Ναπολέοντος νὰ διακηρύξῃ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην διὰ τῶν ὀργανικῶν νόμων, οὓς ἐδημοσίευσεν ἐπὶ τούτῳ συνάμα μετὰ τοῦ Concordat (γ). Τὸ ἄρθρον τοῦ συντάγματος λέγον, « εἶναι ἀνεκτὴ πᾶσα ἄλλη γνωστὴ θρησκεία, » ἐννοεῖ οὐχὶ πᾶσαν ὑπὸ τῆς ἱστορίας μνημονευομένην ὡς ὑπάρξασαν θρησκείαν, ἀλλὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι πράγματι γνωστήν. Οὕτω καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1830 ἐκανονίσθη νομοθετικῶς ἐκείνων τῶν θρησκειῶν ἡ προστασία, αἵτινες εἶχον ἤδη ὀπαδοὺς ἐν Γαλλίᾳ, ἤτοι τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς, τῆς Λουθηρανῆς, τῆς Καλβινικῆς καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς. Ἄλλως ἤθελεν ὑπάρχει τὸ ἀτόπημα τοῦ νὰ ᾖναι ὑπόχρεως ἡ Πολιτεία νὰ προστατεύῃ ἄνευ προεξετάσεως τὴν λατρείαν θρησκευτικῶν αἱρέσεων γνωστοτάτων μὲν ἱστορικῶς, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον εἰσαγομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλως ἀντιβαινουσῶν εἰς τὴν δημοσίαν αὐτῆς τάξιν. Ὅθεν, κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἑρμηνείαν, ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία α) δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν προστασίαν εἰς τὰς γνωστὰς ἤδη ἐν Ἑλλάδι θρησκείας, οἷον τὴν Μωαμεθανικὴν, τὴν Ἑβραϊκὴν, τὴν Ῥωμαιοκαθολικὴν, τὴν Ἀγγλικανικὴν, τὴν Λουθηρανὴν καὶ τὴν Καλβινικὴν, πρὸς δὲ καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην παλαιὰν ἢ νέαν χριστιανικὴν αἵρεσιν, ὡς οὖσαν ἤδη ἐκ τῶν προτέρων γνωστὴν κατὰ τὰς θεμελιώδεις αὐτῆς βάσεις· β') δὲν δύναται μὲν ν' ἀποκλείσῃ ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὰς ἄλλας εἴτε γνωστὰς ἤδη ἱστορικῶς, εἴτε σχηματισθησομένας ἐν τῷ μέλλοντι θρησκείας, δικαιοῦται ὅμως νὰ προεξετάσῃ ἐὰν τὰ δόγματα αὐτῶν μὴ προσβάλλωσι τὴν δημοσίαν τάξιν· διότι ἄνευ τῆς προεξετάσεως ταύτης ἐνδέχεται νὰ εἰσαχθῶσιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς θρησκείας αἱρέσεις ἀνήθικοι, οἷα ἡ τῶν Μερμόνων, ἢ καὶ οὐσιωδῶς πολιτικαὶ, οἷα ἡ τῶν Σαινσιμονιστῶν, αἵτινες ἀντιμάχονται πρὸς τὰ χρηστὰ ἤθη καὶ τὸ καθεστὼς πολίτευμα. Πᾶσα δὲ νέας θρησκείας ἀναγνώρισις πρέπει διὰ νόμου νὰ γίνηται, ὡς ἀνεγείρουσα αὐτὴν εἰς μόνιμον ἠθικὸν πρόσωπον, συνάμα δὲ καὶ ἐπιβάλλουσα καθήκοντα εἰς τοὺς ἑτεροδοξοῦντας πολίτας καὶ περιστέλλουσα χάριν αὐτῆς τὴν ἐξωτερικήν των διαγωγήν (α).

Ὀπαδοὶ μὴ ἀνεγνωρισμένης κατὰ τὰ ἀνωτέρω θρησκείας δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ συνέρχωνται εἰς κοινὰς δεήσεις, οὔτε προϊσταμένους νὰ ἔχωσιν, οὔτε κοινότητα ἤτοι ἠθικὸν πρόσωπον ν' ἀποτελῶσιν· οὐδ' ἀπολαύουσιν οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς τῶν προνομίων καὶ ἀτελειῶν τῶν λειτουργῶν τῶν ἀνεγνωρισμένων Ἐκκλησιῶν, οἷον τῆς ἀπαλλαγῆς ἐκ τῆς νεοσυλλεξίας, κτλ. Ὑπόκεινται μάλιστα καὶ εἰς καταδίωξιν ποινικὴν καθιδρυταὶ, διαδόται καὶ συνεταῖροι νέας μὴ ἀνεγνωρισμένης θρησκείας, κατὰ τοὺς περὶ ἀθεμίτων ἑταιριῶν ὁρισμοὺς τῶν ἄρθρων 212—222 τοῦ ποινικοῦ νόμου.

Ἀλλ' οὐδεὶς ἀναγκάζεται ἵνα πρεσβεύῃ μίαν τῶν ἀνεγνωρισμένων ἐν τῇ πολιτείᾳ θρησκειῶν, δυνάμενος νὰ ἔχῃ καὶ ἰδίαν ἐν οἴκῳ θρησκείαν, ὅπερ ἐστὶ καὶ οὐδεμίαν νὰ πρεσβεύῃ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείαν, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ προσβάλλῃ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς του διαγωγῆς τοὺς ὑφισταμένους νόμους. Καὶ ὄντως μιᾶς οὔσης τῆς ἀληθοῦς θρησκείας, ἡ Πολιτεία, ἡ ἀντὶ τῆς μισαλλοθρησκείας ἐπιτρέψασα νὰ συνυπάρχωσι πλείονες θρησκεῖαι, δὲν δύναται εὐλόγως ν' ἀναγκάσῃ τὸν πολίτην ἵνα παραδεχθῇ ἀδιαφόρως μίαν τῶν θρησκειῶν τούτων. Πᾶσα δὲ εἰλικρινὴς πε-

(α) Οἷον ὁ J. de Maistre, de l' église gallicane, σελ. 181 καὶ 143, καὶ du Pape, I, σελ. 390.

(β) Laboulaye, αὐτ. σελ. 453.

(α) Chassant, traité des délits et contraventions de la parole, I, 993—98.

(β) Ἐπέμβασις εἶναι ἡ εἰσχώρησις εἰς δικαιοδοσίαν ἄλλου τινὸς, ὡς λ. χ. ἐὰν τὰ ἀνατεθειμένα ἔργα εἰς τὸν κλῆρον ὡρισμένης θρησκείας ἀντιποιῆται κλῆρος ἄλλης θρησκείας.

(γ) Οὐχ ἧττον ὁ Πάπας ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τοὺς νόμους τούτους καθ' ὅσον περιέχουσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἀνοχῆς τῶν ἄλλων λατρειῶν· μάλιστα δὲ διά τινος ἐγκυκλίου, χρονολογημένης τὴν 5 Φεβρουαρίου 1808, ἀποφαίνεται ὡς ἑξῆς· « Ἐννοοῦσιν, ὅτι πᾶσαι αἱ λατρεῖαι εἰσιν ἐλεύθεραι καὶ ἀνασκοῦνται δημοσίως· ἀλλ' ἡμεῖς ἀπεῤῥίψαμεν τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ Concordat, διότι ἀντιβαίνει εἰς τὴν καθολικὴν θρησκείαν, εἰς τὴν ἡσυχίαν τοῦ βίου καὶ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἐπικρατείας, ἕνεκα τῶν ὀλεθρίων συνεπειῶν, αἵτινες ἐντεῦθεν παράγονται. »

(α) Hello, αὐτ. II, σελ. 46.

ποίθησις πρέπει νὰ ἦναι εἰς τὰ ὄμματα πάντων σεβαστή, διότι ἄλλως δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία συνειδήσεως. Ἡ ταχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς βιομηχανίας ἐν Γερμανίᾳ ἀνάπτυξις ὀφείλεται τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀνοχὴν, ἣν ἔδειξαν οἱ ἡγεμόνες αὐτῆς περὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ, καί τοι θρησκείας τοῦ Κράτους οὔσης τῆς Ἀγγλικανικῆς, ἡ ἐλευθερία τῶν θρησκευμάτων ἀπέβη πλήρης ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περὶ χειραφετήσεως τῶν καθολικῶν νόμου, μηδεμιᾶς προαπαιτουμένης ἀδείας πρὸς ἵδρυσιν νέας παρ' ἰδιωτῶν αἱρέσεως.

Ὑπαρχούσης καθιερωμένης τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου θρησκείας, δὲν δύναται νὰ γείνῃ λόγος παρ' ἡμῖν περὶ ἴσης πρὸς ἁπάσας τὰς θρησκείας προστασίας. Κατὰ τοῦτο δὲ μόνον ἡ προστασία δέον νὰ ἦναι ἡ αὐτὴ, ὅτι αἱ κατὰ τῶν διακωλυόντων ἢ διαταραττόντων τὴν ἐνάσκησιν τῶν ἀνεγνωρισμένων λατρειῶν ποιναὶ πρέπει αἱ αὐταὶ ὑπὸ τοῦ νόμου νὰ ὁρίζωνται. Οὐχ ἧττον πρώτιστον φρόντισμα τῆς πολιτείας πρέπει νὰ ἦναι ἡ βελτίωσις καὶ περίθαλψις τοῦ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας κλήρου· διότι ἐκ τῶν διδαγμάτων καὶ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ θέλουσι παραδειγματίζεσθαι οἱ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων· δι' αὐτοῦ δὲ διαδίδεται εὐκολώτερον ἡ προκαταρκτικὴ ἐκπαίδευσις εἰς τοὺς τῶν μικρῶν χωρίων κατοίκους. Ὁ νοήμων, ἐνάρετος καὶ εὐπρεπῶς διάγων ἐφημέριος εἶναι ὁ κάλλιστος ὁδηγὸς ὡς ἱερεὺς, ὡς πνευματικὸς, ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς ἱεροκήρυξ· ἡ δὲ εὕρεσις καὶ συντήρησις κατὰ χωρία τοιούτων προσώπων ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην τῶν εὐεργεσιῶν, ἃς ἱκανὴ καὶ πατρικὴ Κυβέρνησις δύναται εἰς τὸ ἔθνος νὰ παράσχῃ. Καὶ ἡ ἐπίδλεψις, ἣν ὀφείλει ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν ἑκάστης ἀνεγνωρισμένης θρησκείας, δύναται νὰ ἦναι διάφορος. Οὕτω π. χ. ὀφείλει μείζονα νὰ ἐπιδάλλῃ προσοχὴν ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἀνταπόκρισιν τῶν λειτουργῶν τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς θρησκείας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Πάπα, ἢ εἰς τὴν τῶν Εὐαγγελιστῶν οἵτινες οὐχὶ ἐγκόσμιον ἱεραρχίαν, ἀλλὰ μόνον πνευματικὸν μετὰ τῶν ὁμοδοξούντων αὐτοῖς σύνδεσμον διατηροῦσιν.

Τὸ ἀπόλυτον τῆς ἐλευθέρας συνειδήσεως δικαίωμα ἐπιτρέπει εἰς πάντα, ἰδίαν ἔχοντα θέλησιν, νὰ ἐγκαταλίπῃ ἣν ἐπρέσδευε θρησκείαν καὶ νὰ ἀσπασθῇ ἄλλην, τῆς συνειδήσεως οὔσης, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ **Lamenais**, βωμοῦ καὶ ἀσύλου, εἰς ὃν μόνος ὁ Θεὸς δύναται ὡς κριτὴς νὰ εἰσδύσῃ. Ἐπειδὴ δὲ πάσης θρησκείας οἱ ὀπαδοὶ πιστεύουσιν, ὅτι αὐτὴ μόνη εἶναι ἀληθὴς, τὰς δὲ ἄλλας ὑπολαμδάνουσιν ὡς διαστρεμένας εἰς πλάνην, ἐπειδὴ ἐντολὴ πάσης θρησκείας εἶναι ἡ διάδοσις τῆς πίστεως αὐτῆς διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἡ δικαιολόγησις τῆς ὀρθότητος τῆς πίστεως ταύτης διὰ τῆς ἀνασκευῆς τῶν ἄλλων αἱρέσεων, ἐπειδὴ πρὸς τούτοις πᾶσα θρησκεία ἀνέγνωρισμένη ὑπὸ τῆς Πολιτείας λογίζεται ὡς μὴ ἀντιμαχομένη πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ πρέπει, κατὰ τὰ προειρημένα, νὰ τελῇ δογματικῶς ἀνεξάρτητος, ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι πᾶσα ἀνεγνωρισμένη Ἐκκλησία δικαιοῦται νὰ διδάσκῃ τὰ δόγματα αὐτῆς, νὰ καταδικάζῃ τὰ ἐναντία δόγματα, νὰ ἀποκλείῃ ἀπὸ τῆς κοινότητος αὐτῆς τὰ ἄπιστα μέλη καὶ νὰ δέχεται νέα, ἐγκαταλιπόντα τὴν προτέραν αὐτῶν θρησκείαν. Ἑκάστη λοιπὸν ἀνεγνωρισμένη Ἐκκλησία κέκτηται τὸ δικαίωμα ἵνα σπουδάζῃ πρὸς αὔξησιν τῶν ἑαυτοῖς ὀπαδῶν διὰ τῆς συζητήσεως καὶ τῆς διδασκαλίας.

Καὶ ὅμως ὁ προσηλυτισμὸς, ὅστις κυρίως εἶναι ἡ φορτικὴ προσπάθεια τοῦ νὰ προσελκύωμεν εἰς τὴν αἵρεσιν ἡμῶν μέλη ἑτέρας θρησκευτικῆς κοινότητος, ἐμφαίνων τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ ἀντιδοξοῦντες πλανῶνται καὶ ἀνίκανοί εἰσι νὰ συνίδωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν πλάνην των, προσδάλλει τὸ φυσικὸν ἑκάστου ἀνθρώπου δικαίωμα τοῦ νὰ μένῃ ἀνενόχλητος ἀπὸ πάσης ἐκ προθέσεως διαταράξεως τῶν θρησκευτικῶν του πεποιθήσεων· ἡ δὲ πίστις, ὅτι κατέχομεν τὴν ἀκράδαντον θείαν ἀλήθειαν, καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ καταστήσωμεν μακαρίους καὶ ἄλλους διὰ τῆς μεταδόσεως αὐτῆς, δικαιολογεῖ ἴσως τὴν προσπάθειαν τοῦ νὰ διαδίδωμεν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς μὴ χριστιανοὺς, οὐδέποτε ὅμως καὶ τὴν αὐθάδειαν τοῦ νὰ ὑδρίζωμεν καὶ ἐξευτελίζωμεν τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις Ἐκκλησίας χριστιανικῆς, ἐν ᾗ οἱ πιστοὶ ἀπολαύουσι τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ τῆς οὐρανίου μακαριότητος. Ὁ δὲ δι' ἀθεμίτων μέσων γινόμενος προσηλυτισμὸς, οἷον διὰ βίας, ἀπάτης, δωροδοκίας κτλ, οὐδόλως εἰς οὐδένα ἐπιτρεπόμενος, πρέπει καὶ νὰ τιμωρῆται ὑπὸ τῆς πολιτείας διὰ ποινῶν. Ἐντεῦθεν δὲ παρ' ἡμῖν, πλὴν τῶν γενικῶν ὅρων περὶ βίας, ἀπάτης κτλ, ὑπάρχουσι καὶ εἰδικαὶ ποινικαὶ διατάξεις κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ, τοῦ γινομένου παρὰ λειτουργῶν ἀνεγνωρισμένης θρησκείας, οἷαι αἱ τῶν ἄρθρων 195 καὶ 198 τοῦ ποινικοῦ νόμου, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τοῦ διαπραττομένου παρὰ λειτουργῶν μὴ ἀνεγνωρισμένης θρησκείας, οἷαι αἱ τοῦ ἄρθρου 14 τοῦ περὶ ἐξυδρίσεως ἐν γένει καὶ τύπου νόμου. Ἀλλὰ καὶ ὁ γινόμενος προσηλυτισμὸς διὰ μέσων καταδικαζομένων ὑπὸ τῆς ἠθικῆς πρέπει διοικητικῶς ὑπὸ τῆς Πολιτείας νὰ ἀπαγορεύηται.

Ὅθεν ἀνάγκη διαστολῆς τοῦ γινομένου προσηλυτισμοῦ διὰ καθαρῶς πνευματικῶν μέσων, ἀπὸ τοῦ δι' ἀθεμίτων ἢ ἀνηθίκων διαπραττομένου· διότι ὁ ἁπλῶς δι' εὐσχήμου διδασκαλίας καὶ μὴ φορτικῆς πειθοῦς γινόμενος προσηλυτισμὸς ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν πάσης ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως τελουμένης λατρείας. Οὐδὲ πρέπει νὰ ἐμποδίζῃ ἡ Πολιτεία τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν ἀνεγνωρισμένης Ἐκκλησίας, ἔστω καὶ ἂν

ἡ διδασκαλία αὕτη καταδεικνύῃ τὸ ἐσφαλμένον τῶν ἄλλων θρησκειῶν καὶ ἀποσπᾷ ὀπαδοὺς τούτων, προσερχομένους εἰς αὐτὴν ἑκουσίως· δικαιοῦται δὲ μόνον νὰ περιστείλῃ ἐκδηλώσεις ἐπικινδύνους εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν, ἐν ᾗ περιλαμδάνεται καὶ ἡ ἀτάραχος τῶν ἄλλων θρησκειῶν ἐνάσκησις, πρὸς τοῦτο δὲ πρέπει νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν ἐκτὸς τῶν ναῶν καὶ τῶν ἐγκεκριμένων σχολείων διδαχὴν καὶ διδασκαλίαν, πρὸς δὲ νὰ προεξετάζῃ τίνες οἱ διδάξοντες καὶ νὰ τιμωρῇ πᾶσαν τούτων προσδολὴν κατὰ τῆς Πολιτείας ἢ τῆς δημοσίας τάξεως. Τὸ 197 ἄρθρον τοῦ ποινικοῦ νόμου καὶ τὰ ἄρθρα 14, 17 καὶ 18 τοῦ περὶ ἐξυδρίσεως καὶ τύπου νόμου τιμωροῦσι τοὺς «ἱεροκήρυκας, συγγραφεῖς καὶ ἄλλους, οἵτινες διὰ δημοσίου ὁμιλίας, συγγράμματος, προφορικῶς ἢ ἄλλως προσπαθοῦσι νὰ διεγείρωσι θρησκευτικὸν μῖσος μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Πολιτείᾳ ὑφισταμένων κοινωνιῶν, ἢ προκαλοῦσιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς θρησκείας εἰς παράδασιν τῶν νόμων καὶ διαταγμάτων τῆς Κυδερνήσεως, ἢ προσδάλλουσι διὰ περιφρονητικῶν χλευασμῶν ἢ δυσμενῶν ἐκφράσεων τὰ δόγματα, τὰς διατάξεις καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Ἀνατολικῆς ἢ ἄλλης ἀνεγνωρισμένης Ἐκκλησίας, ἢ ἐκφράζονται εἰς πρόσκομμα ἄλλων μὲ τρόπον προσδάλλοντα τὸ ὀφειλόμενον σέδας πρὸς τὸν δημιουργὸν τοῦ παντὸς, ἢ τέλος ἐκφράζουσι τοιαύτας ἀρχὰς, δόξας ἢ φρονήματα, τὰ ὁποῖα ἀντιδαίνουσιν ἐν γένει εἰς τὰς βάσεις τῆς θρησκείας ἢ τῆς ἠθικῆς, ἢ ἄλλως εἶναι ἐπιδλαδῆ εἰς τὴν θρησκείαν ἢ τὰ ἤθη.» Τὰ δὲ ἄρθρα 194,199, 200 καὶ 551 τοῦ αὐτοῦ ποινικοῦ νόμου προστατεύουσι διὰ ποινῶν τὴν ἀκώλυτον τῶν ἀνεγνωρισμένων θρησκειῶν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς αὐτῶν.

Λαλήσαντες καθόλου περὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἀνάγκη ἤδη νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν περὶ αὐτοῦ διάταξιν τοῦ 1 ἄρθρου τοῦ συντάγματος. Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀπαγορεύεται μὲν ὁ κατὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας προσηλυτισμὸς, ἀλλ' ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη, ἡ τεθεῖσα ἐξ ἰδιαιτέρου σεδασμοῦ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, δὲν ἔχει καὶ ἰδίαν ποινικὴν κύρωσιν. Ὅθεν δὲν δύναται νὰ κατασταλῇ διὰ τῶν ποινικῶν δικαστηρίων ὁ κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας προσηλυτισμὸς, εἰμὴ καθ' ὅσον διαπράττεται δι' ἀθεμίτων μέσων, ἤτοι καθ' ὅσον παραδιάζονται δι' αὐτοῦ εἴτε αἱ διατάξεις τῶν ἄρθρων 195, 197 καὶ 198 τοῦ ποινικοῦ νόμου καὶ τῶν ἄρθρων 14, 17 καὶ 18 τοῦ περὶ ἐξυδρίσεως καὶ τύπου νόμου, εἴτε ἄλλοι εἰδικοὶ ὁρισμοὶ, οἷον οἱ περὶ βίας, ἀπάτης, δωροδοκίας κτλ. Διὰ τοιοῦτον δὲ προσηλυτισμὸν, γινόμενον καὶ κατὰ τῶν ἄλλων θρησκειῶν, τιμωρεῖται ἐπίσης καὶ πᾶς κληρικὸς ἢ ἁπλοῦς ὀπαδὸς τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας. Οὐχ ἧττον ὅμως ἀφοῦ τὸ ἄρθρον τοῦ συντάγματος ἀπαγορεύει ῥητῶς τὸν προσηλυτισμὸν κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας, ἀφοῦ καὶ ἡ παράγραφος θ' τοῦ ἀπὸ 9 Ἰουλίου 1852 Καταστατικοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου φέρει, «ὅτι ὅταν πληροφορῆται αὕτη θετικῶς, ὅτι ὁποιοδήποτε ἄνθρωπος ἐπιχειρεῖ νὰ ταράξῃ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ βασιλείου δι' ἑτεροδιδασκαλίας ἢ διδαχῆς, προφορικῆς ἢ γραπτῆς, διὰ προσηλυτισμοῦ, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον, ζητεῖ τὴν παῦσιν τοῦ κακοῦ διὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς,» ἕπεται ὅτι ὀφείλει ἡ Πολιτεία νὰ ἀποτρέπῃ διοικητικῶς καὶ τὸν προσηλυτισμὸν, ὅστις γίνεται δι' ἀνηθίκων μέσων ἢ διὰ φορτικῆς σπουδῆς καὶ ἐνεργείας, ταραττούσης τὴν δημοσίαν τάξιν ἢ τὴν συνείδησιν τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας.

Δικαιοῦται ἄρα ἡ Πολιτεία α) νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς εἰς λειτουργοὺς ἢ ὀπαδοὺς οἱασδήποτε θρησκείας μήτε νὰ μεταδάλωσι τὸ θρήσκευμα ἀνήδων ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν γονέων των, προσδάλλοντες οὕτω τὸ παιδαγωγικὸν τούτων δικαίωμα, μήτε νὰ ἐνεργῶσι προσηλυτισμὸν δι' ἀνηθίκων μέσων· β') νὰ φροντίζῃ ἵνα ἐν παντὶ σχολείῳ, ἐν ᾧ φοιτῶσι καὶ παῖδες πρεσδεύοντες τὸ ἀνατολικὸν δόγμα, νὰ διδάσκωνται καὶ τὰ τοῦ δόγματος τούτου· γ') νὰ μὴ συγχωρῇ εἰς μέλη τῆς Καθολικῆς Προπαγάνδας, οὐδ' εἰς ἄλλους συλλόγους ἢ μεμονωμένους ἐξαποστόλους τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς ἢ ἄλλης παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείας, παραπλησίαν ἐντολὴν ἔχοντας, ἤτοι ὡς κύριον ἔργον ἐνασκοῦντας τὴν φορτικὴν διάδοσιν τῶν δογμάτων των, νὰ ἐνεργῶσιν ἐν Ἑλλάδι τὰ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν (α)· δ') νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν ἀλλαχοῦ, ἢ ἐν τοῖς ναοῖς ἢ τοῖς εἰδικοῖς σχολείοις τῶν μὴ ὀπαδῶν τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας, θρησκευτικὴν διδαχὴν καὶ διδασκαλίαν· ἡ δὲ παραδίασις τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς ἀπόδειξιν τῆς προθέσεως εἰς ἀξιόποινον προσηλυτισμόν. Δὲν πρέπει ὅμως ἡ διοικητικὴ αὕτη ἀποτροπὴ νὰ προδῇ μέχρι τοῦ ν' ἀντιμάχηται ἄντικρυς πρὸς τὸ δικαίωμα τοῦ ὑπάρχειν τῶν ἄλλων ἀνεγνωρισμένων θρησκειῶν καὶ τοῦ τελεῖν τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν ἀκωλύτως, εἰς ὃ περιλαμδάνεται ἥ τε ἄρνησις τῆς ὀρθότητος τῶν δογμάτων τῶν ἄλλων θρησκειῶν καὶ ἡ ἐκ ζήλου πρὸς τὴν ἀλήθειαν δογματικὴ ἔρευνα καὶ συζήτησις.

(α) Καὶ ἡ καθολικωτάτη Πορτογαλλία ἔξωσεν ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς, τῷ 1858, λόγῳ δημοσίας τάξεως καὶ ἐθνικῆς αὐτονομίας, τὰς ἐκ Γαλλίας ἀδελφὰς τοῦ Ἐλέους, καλουμένας nonnes grises, περὶ οὗ ἴδε τὴν ἐφημερίδα L' Indépendence Belge τῆς 24 Αὐγούστου 1858. Ἀλλὰ καὶ ἡ Παπικὴ κυδέρνησις ἔκλεισε τῷ 1857 τὰ σχολεῖα, ἅπερ εἶχον συστηθῇ ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν ἐκ Γαλλίας Frères Ignarantins, περὶ οὗ ὅρα Journal des Débats τῆς 11 Ἰανουαρίου 1857. Τοὺς δὲ Ἰησουΐτας ἀπέπεμψαν ἐκ τῆς χώρας των οὐ μόνον ἡ Ῥωσσία, ἀλλὰ καὶ πολλὰ καθολικὰ κράτη, φωραθέντας ὡς ἀναμιγνυομένους ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς διδασκαλίας εἰς τὴν πολιτικήν.

Προσέτι ἡ διάταξις αὕτη τοῦ συντάγματος, καθὸ ἐξαιρετικὴ, πρέπει στενῶς νὰ ἑρμηνεύηται, μηδέποτε παραλειπομένου τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῆς πρὸς τὴν ἐν τῷ 10 ἄρθρῳ τεθεῖσαν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως. Ἐπὶ τούτοις δὲ πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἡ Πολιτεία, ὅτι, πάσης ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας ἀρχὴν ἐχούσης τὴν μισαλλοδοξίαν, ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία, ἂν μὴ περισταλῇ ἐντὸς εὐλόγων ὁρίων, τείνει νὰ τραπῇ εἰς ἀποκλειστικήν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιτρέπηται ἔν τε τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς εἰδικοῖς σχολείοις πάσης ἀνεγνωρισμένης θρησκείας πληρεστάτη ἐλευθερία οὐ μόνον εἰς διδαχὴν καὶ διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς εὔσχημον ἀνασκευὴν τῶν δογμάτων τῆς ἐπικρατούσης ἢ ἄλλης θρησκείας. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται καὶ ἡ τῶν ἀνεγνωρισμένων θρησκειῶν πρὸς ἀλλήλας πολεμικὴ συζήτησις, διότι τοιοῦτος ἀγὼν τείνει εἰς φορτικὸν προσηλυτισμὸν, ὅστις μόνον εἰς τὸ σύστημα τῆς πληρεστάτης ἀνοχῆς ἤτοι τῆς ἀπολύτου ἀνεξιθρησκείας ἁρμόζει, ὡς ἐν Βελγίῳ καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ (α). Πρὸς τούτοις δικαιοῦται ἡ πολιτεία νὰ ἀποτρέψῃ διδασκαλίαν, ἀντιβαίνουσαν εἰς τὸ δημόσιον αὐτῆς δίκαιον ἢ τὰ χρηστὰ ἤθη. (Ἕπεται συνέχεια).

ΒΑΝΙΓΚΑ

(1800—1801)

ΔΙΗΓΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

ὑπὸ

ALEXANDRE DUMAS.

(*Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.*)

(Συνέχ. ἴδε φυλλάδ. 373 καὶ 374.)

Τότε ὁ Σουβαρὸφ ὡμίλησε πρὸς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀγρίας ἐκείνης εὐγλωττίας εἰς ἣν ὤφειλε τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα εἶχε κατορθώσει μετ' αὐτῶν. Ἀλλ' αἱ κραυγαὶ *ὑποχώρησις! ὑποχώρησις!* ἐκάλυψαν τὴν φωνὴν αὐτοῦ. Προσέταξε τότε νὰ συλληφθῶσιν οἱ ἀπειθέστεροι καὶ νὰ δαρῶσι μέχρις οὗ καταβληθῶσιν ὑπὸ τῆς ἀτιμωτικῆς ταύτης ποινῆς· ἀλλ' αἱ ποιναὶ δὲν ἐνήργησαν κάλλιον τῶν προτροπῶν καὶ αἱ κραυγαὶ ἐξηκολούθησαν. Ὁ Σουβαρὸφ, ἰδὼν ὅτι τὸ πᾶν ἀπώλετο ἂν δὲν μετεχειρίζετο, ὅπως σωφρονίσῃ τοὺς ἀπειθοῦντας, τρόπον ἰσχυρὸν καὶ ἀπροσδόκητον, κατηυθύνθη πρὸς τὸν Θεόδωρον καὶ,

— Λοχαγὲ, εἶπεν, ἄφες αὐτοὺς τοὺς ἀθλίους. Λάβε εἴκοσιν ὑπαξιωματικοὺς καὶ σκάψατε ἕνα λάκκον.

Ὁ Θεόδωρος, ἔκπληκτος, προσεῖδε τὸν στρατηγὸν ὡσεὶ θέλων νὰ μάθῃ τὴν ἐξήγησιν τῆς παραδόξου ταύτης προσταγῆς.

— Κάμε ὅ,τι διέταξα, εἶπεν ὁ Σουβαρόφ.

Ὁ Θεόδωρος ὑπήκουσεν, οἱ δ' εἴκοσιν ὑπαξιωματικοὶ ἤρξαντο σκάπτοντες. Μετὰ δέκα δὲ λεπτὰ ὁ λάκκος ἠνεῴχθη, πρὸς μεγίστην ἔκπληξιν ὅλου τοῦ στρατοῦ συναθροισθέντος εἰς ἡμικύκλιον ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ὀρέων ὡς ἐπὶ τῶν ἑδρῶν μεγάλου ἀμφιθεάτρου.

Τότε ὁ Σουβαρὸφ, ἀφιππεύσας, ἔθλασε τὸ ξίφος αὐτοῦ καὶ τὸ ἔρριψεν εἰς τὸν λάκκον· ἀπέβαλε τὰς ἐπωμίδας καὶ ἔρριψε καὶ αὐτὰς παρὰ τὸ ξίφος· εἶτα δ' ἀπέσπασε τὰ καλύπτοντα τὸ στῆθός του παράσημα καὶ ἔρριψεν αὐτὰ παρὰ τὸ ξίφος καὶ τὰς ἐπωμίδας· τέλος δὲ, γυμνωθεὶς, κατεκλίθη καὶ αὐτὸς ἐντὸς τοῦ λάκκου, ἀνακράζων·

— Σκεπάσατέ με μὲ γῆν, ἀφήσατε ἐδῶ τὸν στρατηγόν σας! Δὲν εἶσθε πλέον παιδία μου, δὲν εἶμαι πλέον πατήρ σας· δὲν μ' ἀπομένει παρὰ ν' ἀποθάνω.

Μετὰ τοὺς παραδόξους τούτους λόγους, ἀπαγγελθέντας διὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀκουσθέντας παρὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ, οἱ Ῥῶσσοι ἀκροβολισταὶ ὥρμησαν κλαίοντες πρὸς τὸν λάκκον καὶ ἀνέλαβον τὸν στρατηγὸν αὐτῶν, αἰτοῦντες συγγνώμην καὶ ἱκετεύοντες ὅπως ὁδηγήσῃ αὐτοὺς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

— Δόξα σοι ὁ Θεός! ἀνέκραξεν ὁ Σουβαρὸφ, ἀναγνωρίζω τὰ τέκνα μου. Κατὰ τοῦ ἐχθροῦ! κατὰ τοῦ ἐχθροῦ!

Οὐχὶ φωναὶ, ἀλλ' ὠρυγμοὶ ἀπήντησαν εἰς τοὺς λόγους τούτους. Ὁ Σουβαρὸφ ἐνεδύθη πάλιν, ἐν ᾧ δ' ἐνεδύετο, οἱ ἀπειθέστεροι, ἕρποντες κατὰ γῆς, ἡσπάζοντο τοὺς πόδας αὐτοῦ. Εἶτα δὲ, ἀφ' οὗ ἔθηκε τὰς ἐπωμίδας ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τὰ παράσημα ἐπὶ τοῦ στήθους, ἵππευσε πάλιν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὀμνυόντων μιᾷ φωνῇ νὰ ἀποθάνωσι μᾶλλον μέχρι τοῦ τελευταίου ἢ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν πατέρα αὐτῶν.

Αὐθημερὸν ὁ Σουβαρὸφ προσέβαλε τὸν Ἀέρολον· ἀλλ' αἱ δυστυχεῖς ἡμέραι ἤρχοντο, ὁ δὲ νικητὴς τοῦ Κασσάνου, τῆς Τρεβίας καὶ τοῦ Νόβι εἶχε καταλίπει τὴν τύχην ἀπηυδηκυῖαν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Ἰταλίας. Ἐπὶ δώδεκα ὥρας ἑξακόσιοι Γάλλοι ἀντέστησαν, ὄπισθεν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, εἰς τρισχιλίους Ῥώσσους, ὥστε ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ὁ Σουβαρὸφ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκδιώξῃ αὐτούς. Τὴν δ' ἐπαύριον ἐκίνησεν ὅλον τὸν στρατὸν κατὰ τῆς ἀνδρείας ἐκείνης ὁμάδος· ἀλλ' αἴφνης καλύπτεται ὁ οὐρανὸς ὁ δ' ἄνεμος ῥίπτει ψυχρὰν βροχὴν κατὰ τοῦ προσώπου τῶν Ῥώσσων. Οἱ Γάλλοι ὠφελοῦνται ἀπὸ τῆς εὐκαιρίας ὅπως ὑποχωρήσωσιν, ἐκκενοῦσι τὴν κοιλάδα τοῦ Οὔρσερεν, διαβαίνουσι τὸν Ῥάους καὶ παρατάττονται εἰς μάχην ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Φούρκα καὶ τοῦ Γρίμσελ. Ἀλλὰ μέρος τοῦ σκοποῦ τοῦ Ῥωσσικοῦ στρατοῦ εἶχεν ἐπιτευχθῆ διότι ὁ Ἅγιος Γοθάρδος ἔμεινεν εἰς τὴν κυριότητα αὐτοῦ. Καὶ ἀληθὲς μὲν ὅτι, ἅμα ὡς ἀπεμακρύνοντο, ἔμελλον νὰ καταλάβωσιν αὐτὸν οἱ Γάλλοι καὶ νὰ ἐμποδίσωσιν οὕτω τὴν ὑποχώρησιν· ἀλλὰ μήπως ἐφρόντιζε περὶ τούτου ὁ Σουβαρόφ; μὴ δὲν συνήθιζε πάντοτε νὰ προχωρῇ;

Προβαίνει λοιπὸν οὐδόλως φροντίζων περὶ τῶν ὄπισθεν αὐτοῦ, φθάνει εἰς Ἀνδερμάτ, διαβαίνει τὸ Οὐρὶ καὶ εὑρίσκει τὸν Λεκοὺρβ φυλάττοντα μετὰ χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν τὰ στενὰ τῆς *Γεφύρας τοῦ Διαβόλου.*

Συγκροτεῖται ἐκεῖ νέος ἀγών· χίλιοι δὲ καὶ πεντακόσιοι Γάλλοι ἀνθίστανται ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας εἰς τρισχιλίους Ῥώσσους. Ὁ Σουβαρὸφ ὠρύεται ὡς λέων ἐμπεσὼν εἰς παγίδα, διότι δὲν ἀνευρίσκει πλέον τὴν τύχην του. Τέλος δέ, τὴν τετάρτην ἡμέραν, μανθάνει ὅτι ὁ στρατηγὸς Κορσακὸφ, ὅστις εἶχεν ἀναχωρήσει πρὸ αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ ἑνωθῇ, ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Μολιτὸρ καὶ ὅτι ὁ Μασσενὰ εἶχεν ἀνακτήσει τὴν Ζουρίχην καὶ καταλάβει τὴν ἐπαρχίαν Γλαρίς. Τότε ἀποφασίζει νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν κοιλάδα τοῦ Ῥάους καὶ γράφει πρὸς τὸν Κορσακὸφ καὶ τὸν Γιαλλάτσιχ· « *Φθάνω διὰ νὰ διορθώσω τὰ λάθη σας· μείνατε ἀκλόνητοι ὡς τείχη· αἱ κεφαλαί σας εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ πᾶν βῆμα ὑποχωρήσεως.* » Ὁ ὑπασπιστής του ἔμελλε πρὸς τούτοις νὰ κοινοποιήσῃ προφορικῶς πρὸς τοὺς ῥώσσους καὶ αὐστριακοὺς στρατηγοὺς σχέδιον μάχης, καθ' ὃ οἱ στρατηγοὶ Λίνσκεν καὶ Γιαλλάτσιχ ὤφειλον νὰ προσβάλωσιν ἕκαστος τὸν γαλλικὸν στρατὸν καὶ ἑνωθῶσιν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γλαρὶς, ἔνθα αὐτὸς ὁ Σουβαρὸφ ἔμελλε νὰ κατέλθῃ διὰ τοῦ Κλονθάλ, ὅπως περικλείσῃ τὸν Μολιτὸρ ἐντὸς δύο σιδηρῶν τειχῶν.

Ὁ Σουβαρὸφ τοσοῦτον ἦν βέβαιος ὅτι τὸ σχέδιόν του ἔμελλε νὰ ἐπιτύχῃ, ὥστε, ἅμα ὡς ἔφθασε εἰς τὴν ὄχθην τῆς λίμνης Κλονθάλ, ἔπεμψε κήρυκα ὅπως προκαλέσῃ τὸν Μολιτὸρ νὰ παραδοθῇ, λέγων ὅτι εἶχε περικυκλώσει αὐτὸν πανταχόθεν· ἀλλ' ὁ Μολιτὸρ ἀπήντησε τῷ στρατάρχῃ ὅτι ἡ συνέντευξις ἣν αὐτὸς εἶχεν ὁρίσει τοῖς στρατηγοῖς αὐτοῦ εἶχεν ἀποτύχει, ἐπειδὴ ὁ Μολιτὸρ εἶχε νικήσει αὐτοὺς κατὰ διαδοχὴν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Γριζόν· ὅτι δ' ἐκ τοὐναντίου, ἐπειδὴ ὁ Μασσενὰ προὐχώρει, αὐτὸς ὁ Σουβαρὸφ εὑρίσκετο μεταξὺ δύο πυρῶν καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ὁ Μολιτὸρ προσεκάλει αὐτὸν νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα.

Ἀκούσας τὴν παράδοξον ταύτην ἀπάντησιν, ὁ Σουβαρὸφ ἐνόμισεν ὅτι ὠνειρεύετο· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἀναλαβὼν τὴν ἀταραξίαν καὶ ἐννοήσας τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ μείνῃ εἰς τὰ στενὰ ἔνθα εὑρίσκετο, ὥρμησε κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Μολιτόρ· οὗτος δὲ ἐδέχθη αὐτὸν διὰ τῆς λόγχης καὶ, κλείων τὸ στενὸν, ἀνεχαίτισεν ἐπὶ ὀκτὼ ὥρας, μετὰ χιλίων καὶ διακοσίων ἀνδρῶν, περὶ τὰς δεκαπέντε χιλιάδας Ῥώσσων. Τέλος, ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς, ὁ Μολιτὸρ ἐκένωσε τὸ Κλονθὰλ καὶ ἀπεχώρησε πρὸς τὸν Λίνθ, ὅπως ὑπερασπίσῃ τὰς γεφύρας τοῦ Νέφελς καὶ τοῦ Μόλλις. Ὁ γέρων στρατάρχης ἐχύθη τότε ὡς χείμαῤῥος ἐπὶ τοῦ Γλαρὶς καὶ τοῦ Μιτλόδι, ἔμαθε δ' ὅτι ὁ Μολιτὸρ εἶχεν εἰπεῖ αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν· ὅτι ὁ Γιαλλάτσιχ καὶ ὁ Λίνσκεν εἶχον ἡττηθῆ καὶ διασπαρῆ· ὅτι ὁ Μασσενὰ προὐχώρει, καὶ ὅτι ὁ στρατηγὸς Ῥοζεμβὲργ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναθέσει τὴν ὑπεράσπισιν τῆς γεφύρας Μουόττα, εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ὑποχωρήσῃ· ὥστε ἔμελλε τῷ ὄντι νὰ εὑρεθῇ αὐτὸς εἰς τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐλπίσει νὰ βάλῃ τὸν Μολιτόρ.

Δὲν ἐπετρέπετο βραδύτης πρὸς ὑποχώρησιν· ὁ Σουβαρὸφ ἐῤῥίφθη εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἔγγι, Σβάουδεν καὶ Ἔλμ, ταχύνων τὴν πορείαν τοσοῦτον ὥστε κατέλιπε τοὺς τραυματίας καὶ μέγα μέρος τοῦ πυροβολικοῦ. Ἀμέσως οἱ Γάλλοι ἔσπευσαν εἰς καταδίωξίν του, καταφθάνοντες αὐτὸν ὁτὲ μὲν εἰς τὰ βάραθρα ὁτὲ δὲ εἰς τὰς κορυφάς. Στρατοὶ ὁλόκληροι διέβησαν ἐκεῖ ὅπου οἱ κυνηγοὶ τῶν αἰγάγρων, ἀποβάλλοντες τὰ σανδάλια, περιπατοῦσι γυμνήποδες βοηθούμενοι καὶ διὰ τῶν χειρῶν ὅπως μὴ πέσωσι· τρεῖς λαοὶ συνῆλθον, ἐκ τριῶν διαφόρων σημείων, παρὰ τὰς φωλεὰς τῶν ἀετῶν, ὡς εἰ ἤθελον νὰ καταστήσωσιν, ἐκ τοῦ πλησιεστέρου, τὸν Θεὸν δικαστὴν τῆς ἔριδος αὐτῶν. Συνέβη τότε τὰ πεπηγότα ἐκεῖνα ὄρη νὰ μεταβληθῶσιν εἰς ἠφαίστεια, οἱ καταῤῥάκται νὰ καταπίπτωσι πλήρεις αἱμάτων εἰς τὴν κοιλάδα, σωροὶ δ' ἀνθρώπινοι νὰ κατακρημνίζωνται μέχρι τοῦ πυθμένος τῶν βαράθρων· ὁ δὲ θάνατος τοσαύτην προὐξένησε θραῦσιν ἐκεῖ ἔνθα ζωὴ δὲν ὑπῆρχε πρότερον, ὥστε οἱ γύπες, ἐκλέγοντες, διὰ τὴν ἀφθονίαν, δὲν ἐλάμβανον πλέον, ὡς λέγουσι κατὰ παράδοσιν οἱ χωρικοὶ τῶν ὀρέων ἐκείνων, ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πτωμάτων, ὅπως φέρωσιν αὐτοὺς εἰς τὰ νεογνά των.

Τέλος ὁ Σουβαρὸφ κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ εἰς τὰ πέριξ τοῦ Λινδὼ, καὶ ἀνεκάλεσε τὸν Κορσακὸφ, κατέχοντα ἔτι τὴν Βριγαντίαν· ἀλλὰ σύμπας αὐτοῦ ὁ στρατὸς δὲν ὑπερέβαινε τοὺς τριακοντακισχιλίους ἄνδρας, λείψανα τῶν

(α) Ἕτερα περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν θρησκευτικῶν συζητήσεων ἐν πολιτείαις ἐχούσαις ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, ἴδε Chassan, αὐτ. I, § 383.

ὀγδοηκοντακισχιλίων οὓς Παῦλος ὁ Α΄ εἶχε παράσχει εἰς τὴν συμμαχίαν· διότι ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν τρεῖς στρατοί, ὧν ἕκαστος ὑπερέβαινε ὁλόκληρον τὸν τοῦ Μασσενᾶ, εἶχον ἡττηθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Σουβαρὸφ, μαινόμενος ὅτι ἐνικήθη ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν δημοκρατῶν ὧν εἶχεν ἀναγγείλει ἐκ προοιμίων τὸν ὄλεθρον, ἡτιᾶτο διὰ τοῦτο τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ ἐκήρυξεν ὅτι, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τι ὑπὲρ τῆς συμμαχίας, ἤθελε περιμείνει τὰς προσταγὰς τοῦ αὐτοκράτορος, πρὸς ὃν εἶχεν ἀναγγείλει τὴν προδοσίαν τῶν συμμάχων.

Παῦλος ὁ Α΄ προσέταξεν αὐτῷ νὰ ὑποστρέψῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς Πετρούπολιν, ἔνθα παρεσκευάζετο θριαμβικὴ ὑποδοχή. Τὸ αὐτὸ διάταγμα ἔλεγεν ὅτι ὁ Σουβαρὸφ ἤθελε κατοικήσει, κατὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου αὐτοῦ, εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ὅτι ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ ἤθελεν ἀνεγερθῆ ἐπὶ μιᾶς τῶν πλατειῶν τῆς Πετρουπόλεως.

Ἔμελλε λοιπὸν ὁ Θεόδωρος νὰ ἐπανίδῃ τὴν Βάνιγκαν. Εἶχεν ἐκτεθῆ ἐκ τῶν πρώτων εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους καὶ τὸ ὄνομά του εὑρίσκετο ἑκάστοτε μεταξὺ τῶν προτεινομένων ὡς ἀξίων ἀμοιβῆς· ὁ δὲ Σουβαρὸφ, ἀνδρειότατος αὐτὸς, δὲν ἐσπατάλει ἀναξίως τοσαύτας τιμάς. Ἐπανήρχετο λοιπὸν, κατὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, ἄξιος τῆς συμπαθείας τοῦ εὐγενοῦς αὐτοῦ προστάτου, καὶ (τίς οἶδε;) ἴσως καὶ τοῦ ἔρωτος τῆς Βανίγκας. Ἄλλως τε ὁ στρατάρχης ἠγάπα αὐτὸν, ἡ δὲ φιλία τοῦ Σουβαρὸφ, ὃν Παῦλος ὁ Α΄ ἐτίμα ἐξαιρετικῶς, δὲν ἐσήμαινεν ὀλίγον.

Ἀλλ' ὁ χαρακτὴρ Παύλου τοῦ Α΄ ὑπέκειτο εἰς τὰς πλέον ἀντιθέτους ὁρμάς· ἄνευ οὐδενὸς λόγου δυσαρεσκείας, ἀγνοῶν καὶ αὐτὸς τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης δυσμενείας, ὁ Σουβαρὸφ ἔλαβεν, ὅτε ἔφθασεν εἰς Ῥήγαν, ἐπιστολὴν τοῦ ἰδιαιτέρου συμβούλου, ἀναγγέλλουσαν αὐτῷ ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτι, ἐπειδὴ ἠνέχθη παρὰ τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ παράβασιν τῆς πειθαρχίας, ὁ αὐτοκράτωρ ἀφῄρει ἀπ' αὐτοῦ τὰς ἀπονεμηθείσας τιμὰς καὶ τῷ ἀπηγόρευε νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του.

Ἡ ἀγγελία αὕτη ὑπῆρξε κεραυνοβόλος πρὸς τὸν γέροντα στρατηγὸν, τεθλιμμένον ἤδη διὰ τὰς ἥττας αἵτινες, ὡς αἱ ἑσπεριναὶ θύελλαι, εἶχον ἀμαυρώσει λαμπρὰν ἡμέραν. Ὅθεν, συγκαλέσας ἅπαντας τοὺς ἀξιωματικοὺς ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς Ῥήγας, ἀπεχαιρέτισεν αὐτοὺς κλαίων, ὡς πατὴρ χωριζόμενος ἀπὸ τῆς οἰκογενείας· εἶτα δ' ἀσπασάμενος τοὺς στρατηγοὺς καὶ συνταγματάρχας, καὶ λαβόμενος τῆς χειρὸς τῶν λοιπῶν, κατέλιπεν αὐτοὺς, ἐπέβη ἑλκήθρου, καὶ, ὁδοιπορῶν νυχθημερὸν, ἔφθασεν ἄγνωστος εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἔνθα ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ ἐν θριάμβῳ, καὶ ἐπορεύθη πρός τινα ἀνεψιὰν αὐτοῦ, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἀπέθανε μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας ἐκ τῆς λύπης.

Καὶ ὁ Θεόδωρος δὲ ἔσπευσε σχεδὸν ὅσον καὶ ὁ στρατάρχης καὶ εἰσῆλθεν, ὡς ἐκεῖνος, εἰς Πετρούπολιν, χωρὶς νὰ προειδοποιήσῃ περὶ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ οὐδένα εἶχε συγγενῆ ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἡ δὲ ζωὴ αὐτοῦ συνεκεντροῦτο εἰς ἓν πρόσωπον, κατηυθύνθη ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ, ἐξελθὼν τῆς ἁμάξης, ὥρμησεν εἰς τὴν αὐλὴν, ἀνέδη δρομαίως τὴν ἐξωτερικὴν κλίμακα καὶ ἐνεφανίσθη ἀπροσδοκήτως μεταξὺ τῶν ὑπηρετῶν, οἵτινες ἐξέπεμψαν, ἰδόντες αὐτὸν, κραυγὴν ἐκπλήξεως. Ἠρώτησε ποῦ ἦτο ὁ στρατηγός· ἐκεῖνοι δ' ἔδειξαν αὐτῷ τὴν θύραν τοῦ ἑστιατορίου· ὁ στρατηγὸς προεγεύετο μετὰ τῆς θυγατρός του.

Τότε, κατὰ παράδοξον μεταβολὴν, ὁ Θεόδωρος ἠσθάνθη λυόμενα τὰ γόνατα αὐτοῦ καὶ ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ τοίχου, ὅπως μὴ πέσῃ. Μέλλων νὰ ἐπανίδῃ τὴν Βάνιγκαν, τὴν ψυχὴν τῆς ψυχῆς του, δι' ἣν καὶ μόνην εἶχε πράξει τοσαῦτα, ἐρρίγησε φοβηθεὶς μὴ δὲν ἀνεύρισκεν αὐτὴν ὁποίαν τὴν εἶχεν ἀφήσει. Ἀλλὰ κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἠνοίχθη ἡ θύρα τοῦ ἑστιατορίου καὶ ἡ Βάνιγκα ἐφάνη· ἰδοῦσα δὲ τὸν νέον ἀφῆκε κραυγὴν καὶ στρεφομένη πρὸς τὸν στρατηγόν·

— Πάτερ μου, ὁ Θεόδωρος, εἶπε μετὰ τῆς αὐθορμήτου ἐκείνης ἐκφράσεως τῆς οὐδεμίαν ἐπιτρεπούσης εἰς τὸν ἀκούοντα ἀπάτην ὡς πρὸς τὸ ἐμπνέον αὐτὴν αἴσθημα·

— Ὁ Θεόδωρος! ἀνέκραξεν ὁ στρατηγὸς προστρέχων καὶ ἀνοίγων τὰς ἀγκάλας. Ὁ Θεόδωρος ἔπρεπε νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν ποδῶν τῆς Βανίγκας καὶ τῆς ἀγκάλης τοῦ πατρός· ἐνόησεν ὅμως ὅτι ἡ προτίμησις ὠφείλετο εἰς τὸ σέβας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ ἐνηγκαλίσθη τὸν στρατηγόν. Πράττων ἄλλως ἤθελεν ὁμολογήσει τὸν ἔρωτα· καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ὁμολογήσῃ πρὶν ἢ μάθῃ ἂν ἡ Βάνιγκα συνεμερίζετο αὐτόν;

Ὁ Θεόδωρος ἐστράφη καὶ, ὡς καὶ πρὶν ἀπέλθῃ, ἐγονυπέτησε πρὸ τῆς Βανίγκας· ἀλλὰ μία στιγμὴ εἶχεν ἀρκέσει εἰς τὴν ὑπερήφανον κόρην ὅπως συνωθήσῃ ἐντὸς τοῦ μυχοῦ τῆς καρδίας αὐτῆς τὰ αἰσθήματά της· τὸ ὡς φλὸξ καλύψαν τὸ μέτωπόν της ἐρύθημα εἶχεν ἐξαλειφθῆ, τὸ δὲ ψυχρὸν καὶ ὑπερήφανον ἄγαλμα, τὸ ἀλαζὸν ἐκεῖνο ἔργον τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς, ἐφάνη ἐκ νέου. Ὁ Θεόδωρος ἠσπάσατο τὴν χεῖρα αὐτῆς, τρέμουσαν μὲν ἀλλὰ ψυχράν· ἠσθάνθη δ' ἑαυτὸν λειποψυχοῦντα καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ.

— Διατί, Βάνιγκα, εἶπεν ὁ στρατηγὸς φέρεσαι τόσον ψυχρὰ πρὸς φίλον ὅστις μᾶς ἐπροξένησε συγχρόνως τόσους φόβους καὶ τόσην χαράν; Ἐμπρὸς, Θεόδωρε, φίλησε τὴν κόρην μου.

Ὁ Θεόδωρος ἀνηγέρθη τὸ ἦθος ἔχων ἱκετικὸν,

ἀλλ' ἔμεινεν ἀκίνητος περιμένων ὅπως ἄλλη ἄδεια ἐπικυρώσῃ τὴν τοῦ στρατηγοῦ.

— Δὲν ἠκούσατε τὸν πατέρα μου; εἶπεν ἡ Βάνιγκα, μειδιῶσα μὲν, μὴ ἔχουσα ὅμως ἱκανὴν δύναμιν ὅπως καλύψῃ τὴν συγκίνησιν, ἥτις ἐδηλοῦτο ἐκ τοῦ ἤχου τῆς φωνῆς της.

Ὁ Θεόδωρος ἤγγισε τὰ χείλη ἐπὶ τῆς παρειᾶς τῆς Βανίγκας· ἐπειδὴ δ' ἐκράτει συγχρόνως τὴν χεῖρα αὐτῆς, ἐνόμισεν ὅτι, ὡς ἐκ κινήματος νευρικοῦ καὶ ἀκουσίου, ἡ χεὶρ αὕτη ἔθλιψεν ἐλαφρῶς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ. Ἀσθενὴς κραυγὴ χαρᾶς μικροῦ δεῖν ἐξήρχετο τοῦ στήθους αὐτοῦ, ὅτε, ἀνυψώσας τὸ βλέμμα, ἐτρόμαξεν ἰδὼν τὴν ὠχρότητα τῆς νέας· τὰ χείλη της ἦσαν λευκὰ ὡς νεκρᾶς.

Ὁ Θεόδωρος, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ στρατηγοῦ, παρεκάθησεν εἰς τὴν τράπεζαν, ἡ δὲ Βάνιγκα ἐπανέλαβε τὴν θέσιν αὐτῆς, καὶ, ἐπειδὴ κατὰ τύχην εἶχεν ὄπισθέν της τὸ παράθυρον, ὁ στρατηγὸς, ὅστις δὲν εἶχεν ὑποψίας, δὲν παρετήρησέ τι.

Ἡ διάρκεια τοῦ γεύματος, ὡς ἐννοεῖται, κατηναλώθη εἰς τὴν διήγησιν τῆς παραδόξου ἐκείνης ἐκστρατείας, τῆς ἀρξαμένης ὑπὸ τὸν θερμὸν ἥλιον τῆς Ἰταλίας καὶ ληξάσης μεταξὺ τῶν πάγων τῆς Ἑλβετίας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐν Πετρουπόλει ἐφημερίδες δὲν λέγουσιν ἢ ὅ,τι ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιτρέπει νὰ λέγηται, αἱ μὲν νίκαι τοῦ Σουβαρὸφ ἦσαν γνωσταὶ, ἄγνωστοι δ' αἱ ἥτται· ὁ Θεόδωρος διηγήθη τὰς μὲν μετὰ μετριοφροσύνης, τὰς δὲ μετ' εἰλικρινείας.

Ὁ στρατηγὸς ἤκουε μετὰ μεγίστης περιεργείας τὴν διήγησιν τοῦ Θεοδώρου· ὁ βαθμὸς τοῦ λοχαγοῦ, τὰ καλύπτοντα τὸ στῆθος αὐτοῦ παράσημα, ἐδήλουν ὅτι ὁ νέος ἀξιωματικὸς ἐκ μετριοφροσύνης ἀπεσιώπα τὰ καθ' ἑαυτόν· ἀλλ' ὁ στρατηγὸς, γενναιόφρων καὶ οὐδόλως φοβούμενος μὴ μετάσχῃ τὴν πρὸς τὸν Σουβαρὸφ δυσμενείας, εἶχεν ἤδη ἐπισκεφθῆ τὸν ἀποθνήσκοντα στρατάρχην καὶ μάθει παρ' αὐτοῦ πόσην ἀνδρείαν εἶχε δείξει ὁ νέος ἀξιωματικός. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐτελείωσεν ἡ διήγησις, ὁ στρατηγὸς ἤρξατο ἀπαριθμῶν τὰ κατορθώματα τοῦ Θεοδώρου καὶ προσέθηκεν ὅτι τὴν ἐπαύριον ἔμελλε νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὸν νέον λοχαγὸν ὡς ὑπασπιστήν. Ὁ Θεόδωρος ἠθέλησε νὰ γονυπετήσῃ πρὸ τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ἐνηγκαλίσατο καὶ πάλιν αὐτὸν, καὶ ὅπως δηλώσῃ ὁπόσον ἦτο βέβαιος περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῷ ἔδειξεν αὐθημερὸν τὰ δωμάτια τὰ ὁποῖα ἔμελλε νὰ κατοικήσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ.

Καὶ τῷ ὄντι, τὴν ἐπαύριον ὁ στρατηγὸς ἐπανῆλθεν ἐκ τῶν ἀνακτόρων τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ, φέρων τὴν εὐάρεστον ἀγγελίαν τῆς παραδοχῆς τῆς αἰτήσεώς του.

Ὁ Θεόδωρος ἦτο πλήρης χαρᾶς· ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἐγίνετο ὁμοτράπεζος τοῦ στρατηγοῦ μέχρις οὗ εἰσέλθῃ καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. Τὸ νὰ ζῇ ὑπὸ τὴν αὐτὴν μετὰ τῆς Βανίγκας στέγην, νὰ βλέπῃ αὐτὴν πάντοτε, νὰ ἀπαντᾷ αὐτὴν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς τὰ δωμάτια, νὰ τὴν βλέπῃ διερχομένην ὡς φάντασμα τοὺς διαδρόμους, νὰ κάθηται μετ' αὐτῆς δὶς τῆς ἡμέρας παρὰ τὴν αὐτὴν τράπεζαν, πάντα ταῦτα ὑπερέβαινον τὰς ἐλπίδας τοῦ Θεοδώρου. ὥστε ἐνόμισε κατ' ἀρχὰς ὅτι ἡ εὐτυχία αὕτη ἤθελεν ἀρκέσει εἰς αὐτόν.

Καὶ ἡ ὑπερήφανος δὲ Βάνιγκα εἶχεν αἰσθανθῆ εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας αὐτῆς, ζωηρὰν συμπάθειαν πρὸς τὸν Θεόδωρον· ἀφ' οὗ δ' οὗτος ἀνεχώρησε καταλείπων αὐτῇ τὴν βεβαιότητα ὅτι τὴν ἠγάπα, ἡ γυναικεία αὐτῆς ὑπερηφάνεια ἐτρέφετο, κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ, ἐκ τῆς δόξης ἣν ὁ νέος ἀξιωματικὸς ἀπέκτα ὅπως πληρώσῃ τὸ μεταξὺ αὐτῶν κενόν· ὥστε, ὅτε πάλιν εἶδεν αὐτὸν ἐπανερχόμενον ἀφ' οὗ ἐπλήρωσεν ἐν μέρει τὸ κενὸν τοῦτο, ἐνόησεν ἐκ τῶν παλμῶν τῆς καρδίας της, ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια αὐτῆς εἶχε μεταβληθῆ εἰς αἴσθημα τρυφερώτερον καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ ἠγάπα τὸν Θεόδωρον, ὅσον ἠδύνατο ν' ἀγαπήσῃ. Καὶ ὅμως εἶχε περικλείσει, ὡς εἴπομεν, τὰ αἰσθήματα ταῦτα ὑπὸ ψυχρὸν πέπλον· διότι τοιαύτη ἦτο ἡ φύσις της· καὶ ναὶ μὲν ἐσκόπευε νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Θεόδωρον ὅτι τὸν ἠγάπα, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἐννοήσῃ ὁ νέος ὅτι ἠγαπᾶτο πρὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν θὰ ἔλεγεν αὐτὴ τοῦτο.

Τὰ πράγματα εἶχον οὕτως ἐπί τινας μῆνας, ἡ δὲ τοιαύτη κατάστασις, ἣν ὁ Θεόδωρος εἶχεν ἐκλάβει ὡς τὸ ἔπακρον τῆς εὐτυχίας, ἐφάνη μετ' ὀλίγον εἰς αὐτὸν τρομερὰ βάσανος. Καὶ τῷ ὄντι, νὰ ἀγαπᾷ τις καὶ νὰ αἰσθάνηται τὴν καρδίαν του ὑπερεκχειλίζουσαν ἐξ ἔρωτος, νὰ εὑρίσκηται ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας πλησίον ἐκείνης ἣν λατρεύει, εἰς τὴν τράπεζαν νὰ ἐγγίζῃ τὴν χεῖρά της, νὰ θίγῃ τὸ ἔνδυμά της εἰς στενὸν διάδρομον, εἰσερχόμενος εἰς αἴθουσαν ἢ ἐξερχόμενος χοροῦ νὰ αἰσθάνηται αὐτὴν στηριζομένην ἐπὶ τοῦ βραχίονός του, καὶ ἐν τούτοις νὰ ἀναγκάζηται νὰ ὑποκρίνηται ὅπως μὴ προδώσῃ τὰς συγκινήσεις τῆς καρδίας αὐτοῦ, εἶναι ἀγὼν ὃν οὐδεμία ἀνθρωπίνη θέλησις δύναται νὰ ὑποστῇ. Ὅθεν καὶ ἡ Βάνιγκα ἐνόησεν ὅτι ὁ Θεόδωρος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ φυλάξῃ πλέον τὸ μυστικὸν καὶ ἀπεφάσισε νὰ προκαλέσῃ αὐτὴ τὴν ἐξομολόγησιν ἣν ἠσθάνετο ἑτοίμην ὅπως ἐξέλθῃ τῆς καρδίας αὐτοῦ.

Ἡμέραν τινὰ, καθ' ἣν εὑρίσκοντο μόνοι, βλέπουσα τὰς ματαίας προσπαθείας ἃς ὁ νέος κατέβαλλεν ὅπως κρύψῃ ὅ,τι ἠσθάνετο, κατηυθύνθη πρὸς αὐτὸν καὶ προσβλέπουσα ἀτενῶς·

— Μὲ ἀγαπᾷς, Θεόδωρε; ἠρώτησε.

— Συγγνώμην! Συγγνώμην! ἀνέκραξεν ὁ νέος συνενῶν τὰς χεῖρας.

— Διατὶ ζητεῖς συγγνώμην, Θεόδωρε; μήπως ὁ ἔρως σου δὲν εἶναι εἰλικρινής;

— Ὦ! ναὶ! ναὶ! ὁ ἔρως μου εἶναι εἰλικρινής, καθ' ὅσον μάλιστα δὲν ἔχω ἐλπίδα.

— Καὶ διὰ τί ὄχι! ἠρώτησεν ἡ Βάνιγκα· ὁ πατήρ μου δὲν σὲ ἀγαπᾷ ὡς υἱόν;

— Ὦ! τί ἀκούω; ἀνέκραξεν ὁ Θεόδωρος· πῶς, ἂν ὁ πατήρ σας μὲ ἔδιδε τὴν χεῖρά σας, θὰ συγκατενεύατε;...

— Μήπως δὲν εἶσαι εὐγενὴς καὶ τὸ γένος καὶ τὴν καρδίαν, Θεόδωρε; ναὶ μὲν δὲν ἔχεις περιουσίαν, ἀλλ' εἶμαι ἀρκετὰ πλουσία διὰ δύο.

— Λοιπὸν, δὲν σᾶς εἶμαι ἀδιάφορος;

— Τοὐλάχιστον σὲ προτιμῶ ἀφ' ὅσους ἐγνώρισα.

— Βάνιγκα!

Ἡ νέα κόρη ἔκαμε κίνημα ὑπερηφανείας.

— Συγγνώμην, ἐπανέλαβεν ὁ Θεόδωρος· τί πρέπει νὰ κάμω; προστάξατε· δὲν ἔχω θέλησιν ἐνώπιόν σας· φοβοῦμαι μήπως ἕκαστον αἴσθημά μου σᾶς προσβάλῃ· ὁδηγήσατέ με, θὰ ὑπακούσω.

— Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ κάμῃς, Θεόδωρε, εἶναι νὰ ζητήσῃς τὴν στγκατάθεσιν τοῦ πατρός μου.

— Λοιπὸν, μὲ τὸ συγχωρεῖτε;

— Ναὶ, ἀλλ' ὑπὸ ἕνα ὅρον.

— Ποῖον; ὦ! λέγετε! λέγετε!

— Ὅτι ὁ πατήρ μου, ὁποία καὶ ἂν ἦναι ἡ ἀπάντησίς του, δὲν θὰ μάθῃ ποτὲ ὅτι ἐγὼ σὲ ἐσυγχώρησα νὰ τὸν ὁμιλήσῃς· ὅτι κανεὶς δὲν θὰ μάθῃ ὅτι ἀκολουθεῖς τὰς ὁδηγίας μου· ὅτι ὅλος ὁ κόσμος θὰ ἀγνοῇ τὴν ἐξομολόγησιν τὴν ὁποίαν σὲ ἔκαμα· ὅτι, τέλος, δὲν θὰ ζητήσῃς, ὅ,τι καὶ ἂν συμβῇ, νὰ σὲ βοηθήσω ἄλλως εἰ μὴ διὰ τῶν εὐχῶν μου.

— Ὅ,τι θέλετε! ἀνέκραξεν ὁ Θεόδωρος· ὦ! ναὶ, θὰ κάμω ὅ,τι θέλετε! Μήπως δὲν μὲ δίδετε χιλιάκις περισσότερα ἀφ' ὅσα ἐτόλμων νὰ ἐλπίσω; καὶ, ἂν ὁ πατήρ σας ἀρνηθῇ, μήπως δὲν γνωρίζω ὅτι θὰ συμμερισθῆτε τὴν λύπην μου;

— Ναί· ἀλλὰ δὲν θὰ ἀρνηθῇ, ἐλπίζω, εἶπεν ἡ Βάνιγκα τείνουσα πρὸς τὸν ἀξιωματικὸν τὴν χεῖρα τὴν ὁποίαν οὗτος ἡσπάσατο περιπαθῶς· λοιπὸν, ἐλπὶς καὶ θάῤῥος!

Καὶ ἐξῆλθε καταλείπουσα, καίτοι γυνὴ, τὸν ἀξιωματικὸν ἑκατοντάκις πλέον αὐτῆς συγκεκινημένον.

Αὐθημερὸν ὁ Θεόδωρος ἐζήτησε συνέντευξιν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ.

Ὁ στρατηγὸς ὑπεδέξατο τὸν ὑπασπιστὴν αὐτοῦ, ὡς συνήθιζε, τὸ ἦθος ἔχων εἰλικρινὲς καὶ ἱλαρόν· ἀλλὰ μετὰ τὰς πρώτας λέξεις τοῦ Θεοδώρου τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐσκυθρώπασεν. Ἐν τούτοις, ἀφ' οὗ ἤκουσε τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀληθοῦς, σταθεροῦ καὶ θερμοῦ ἔρωτος τὸν ὁποῖον ὁ νέος ᾐσθάνετο πρὸς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἔμαθεν ὅτι ὁ ἔρως ἐκεῖνος ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῶν ἐνδόξων κατορθωμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐπαινέσει αὐτὸν συχνάκις, ὁ στρατηγὸς ἔτεινε πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα καὶ, σχεδὸν ἐπ' ἴσης συγκεκινημένος, ἀπήντησεν ὅτι, κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, ἀγνοῶν τὸν ἔρωτά του, εἶχεν, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ αὐτοκράτορος, ὑποσχεθῆ τὴν θυγατέρα του εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἰδιαιτέρου συμβούλου· εἶχε δὲ μόνον ζητήσει νὰ μὴ χωρισθῇ ἀπ' αὐτῆς πρὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας της· ὅθεν πέντε μόνον μῆνας ἔμελλε νὰ διατρίψῃ ὑπὸ τὴν πατρικὴν στέγην.

Πᾶσα ἀντιλογία ἦτο περιττή· ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐπιθυμία τοῦ αὐτοκράτορος εἶναι προσταγὴ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς σκέπτεται κἂν νὰ πολεμήσῃ. Ἐν τούτοις, ἡ ὡς ἐκ τῆς ἀρνήσεως δηλωθεῖσα ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ νέου θλίψις ἦτο τοσαύτη, ὥστε ὁ στρατηγὸς, συγκινηθεὶς ἐκ τῆς σιωπηρᾶς καὶ ἀγογγύστου ταύτης λύπης, ἤνοιξε πρὸς αὐτὸν τοὺς βραχίονας· ὁ δὲ Θεόδωρος ἐνηγκαλίσατο αὐτὸν κλαίων. Τότε ὁ στρατηγὸς ἠρώτησεν αὐτὸν περὶ τῆς θυγατρός του, ἀλλ' ὁ Θεόδωρος ἀπήντησεν, ὡς εἶχεν ὑποσχεθῆ, ὅτι ἡ Βάνιγκα ἠγνόει τὸ πᾶν, καὶ ὅτι ἡ αἴτησις αὐτοῦ ἦτο αὐθόρμητος. Ἡ διαβεβαίωσις δ' αὕτη καθησύχασεν ὀλίγον τὸν στρατηγὸν, ὅστις ἐφοβεῖτο μὴ κατέστησε δύο δυστυχεῖς. Ω.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

Πρό τινων ἐτῶν περιηγηθέντες τινὰς τῶν πλέον διασήμων πόλεων τῆς πάλαι Βιθυνίας χάριν ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων ἐνηργήσαμεν ἀδείᾳ τῆς Κυβερνήσεως ἀνασκαφὰς, ὑπὲρ ὧν πολλὰς καὶ μεγάλας δαπάνας οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἀτρύτους μόχθους κατεβάλομεν. Διεκπεραιώσαντες δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὸ ἔργον ἡμῶν καὶ ἀνακαλύψαντες οὐκ ὀλίγας ἐπιγραφὰς ἀγνώστους μέχρι τοῦδε, ἐρχόμεθα ἵνα τινὰς ἐξ αὐτῶν δημοσιεύσωμεν διὰ τῆς ἀξιολόγου *Πανδώρας*, προσεκλιπαροῦντες πάντας τοὺς φιλαρχαίους λογίους, ἵν' ἀποδεχθῶσιν εὐμενῶς καὶ ἐπιεικῶς τὰς πρώτας γενομένας παρ' ἡμῶν ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας.

Ἐπειδὴ δὲ σκοποῦμεν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐν ἰδιαιτέρῳ πονήματι τὴν ἱστορίαν τῆς Βιθυνίας, ἣν συνεγράψαμεν μετὰ τοῦ Κ. Μάρκου Κλεωνύμου, περιττὸν κρίνομεν νὰ ὁμιλήσωμεν ἐνταῦθα καὶ περὶ ταύτης, ἅτε γενησομένου λόγου ἐν ἐκτάσει ἐκεῖσε.

Ἐπιγραφαὶ Ῥωμαϊκαί.

I.

DIMANES
CLAVDI HERCVLANI
PROTECTORIS
AVRELIANIAVS VS
TIVIXITANNOS (5)
QVADRASIN TA
POSVIT MEMO
RIAM CLAVDIVS
DIONISIVS
PRO TECTORAVS (10)
VS TI FRA TER
IPSIVS

Ἐξήγησις.

Θεοὶ χθόνιοι.

« Κλαυδίῳ Ἑρκουλάνῳ ὑπασπιστῇ Αὐρηλιανοῦ Αὐγούστου, ζήσαντι ἔτη τεσσαράκοντα, Κλαύδιος Διονύσιος ὑπασπιστὴς τοῦ Αὐγούστου ἔθηκε πρὸς μνημόσυνον. »

Ἡ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος εὑρεθεῖσα ἐπιτύμβιος αὕτη πλὰξ φέρει ἐπὶ κεφαλῆς ἐγγεγλυμμένον τὸν Κλαύδιον, ὑπασπιστὴν τοῦ Αὐρηλιανοῦ, καὶ παρίσταται τῇ ἐφιππικῇ ὁπλασίᾳ ἔφιππος κρατῶν λόγχην τῇ δεξιᾷ.

II.

VALERIO
VINCENTIO ACVARIO
PROTECTORV MANTIA
MARITO DVLCISSIMO
CVMSVO COMVIXI
ANNIS SEX

Ἐξήγησις.

« Βαλερίῳ Βιγκεντίῳ προθύμῳ καὶ ἀξίῳ ὑπασπιστῇ, συζύγῳ φιλτάτῳ, ᾧ συνεβίωσα ἔτεσιν ἓξ Μαντία ἀνέθηκεν. »

Εὑρέθη ἐπίτινος σαρκοφάγου λίθου ἢ πυέλου, σωζομένου πλησίον ἀποθήκης τινὸς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος.

III.

DISMANIBVS SACR. [IS.]
VI TALI VERNAE SVOSVI VIXIT AN
NOS XXII GNASIDIVS . . . .
LITOR DEVR . . . . . .
SERVO FIDELISSIMO ET SVI
AMANTISSIMO T M P.

Ἐξήγησις.

Θεοῖς τοῖς χθονίοις.

« Βιταλίῳ οἰκοτραφεῖ ὄντι ἑαυτοῦ δούλῳ πιστοτάτῳ καὶ εὐνοϊκωτάτῳ, βιώσαντι ἔτη κβ' Γνασίτιος . . . ῥαβδοῦχος. »

T. M. P.

Τὰ ἐπὶ ταύτης τῆς πλακὸς γράμματα ἀπηλείφθησαν καταπολὺ, διὸ καὶ ἡ ἐξήγησις μένει ἀσυμπλήρωτος· εὑρέθη δὲ γενομένων ἀνασκαφῶν ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος.

IV.

L. CAESARIAVC
FAVC. COSDE
ANNAT. XIII PRIN

Συμπλήρωσις.

L(ucio) Cæsari Aug(usti) f(ilio) aug(uri) Co(n)s(uli) de (signato) an(nis) nat(o) XIIII prin (cipi) (juventatis).

Ἐξήγησις.

« Λουκίῳ Καίσαρι, υἱῷ Αὐγούστου, προσδιωρισμένου ὑπάτου, ἔχοντι ἡλικίαν ιδ'., τῷ πρίγκηπι τῆς νεότητος. »

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ μετὰ τῆς συμπληρώσεως αὐτῆς ἐπιδοθεῖσα παρ' ἡμῶν τῷ K. Georges Perrot, γνωστῷ περιηγητῇ, κατεχωρίσθη ἐν τῷ Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie, τῷ περιοδικῶς ἐκδιδομένῳ ἐν Παρισίοις.

V.

LAVDI ASIATICI SEPVIVOS
MONVMEM
IBI ET SVIS OMNIBVS

Ἐξήγησις.

. . . . . .
«—μνημεῖον τῶν Ἀσιατικῶν
ἀγώνων οἱ ὑμέτεροι δοῦλοι . . . .
. . . ἔνθα καὶ πᾶσι τοῖς ἑαυτῶν. »

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀνωτέρω πλὰξ ἐκ τοῦ χρόνου τριφθεῖσα φαίνεται πάντη ἐλλειπὴς, διὸ καὶ ἔννοια τελεία δὲν ἐξάγεται.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί.

VI.

ΕΤΟΥΣ ΓΙ ΜΗΝΟΣ
ΠΡΕΙΕ ΤΗΟΥ ΒΚ ΕΤΕ
ΛΕΥ ΤΑ ΛΑ ΛΑ ΧΑΙΡΕ.

Εὑρέθη ἐπὶ πλακὸς μαρμάρου ἐκ τῆς ἄνω ῥηθείσης ἀνασκαφῆς.

VII.

ΕΗΙΔΟΚΚΕ
ΕΣ ΤΑΛΚΕΝ
ΟΝ ΤΩΜΦ . . ΩΝ Κ
ΚΑΙΑΡΙΣΤΩΝΑΕΥΣ
ΗΣΑ . . ΚΟΜΙΔΗΣ (5)
ΤΑΙΑΣΦΑΛΗΣ ΕΤ
ΗΝ ΒΟΥΛΗΝ ΚΑΙ Τ
ΕΡΙ ΕΚΑΣΤΩΝ ΤΑ
ΤΙΜΙΑΣΟΥΘΕΝΕ
ΝΑΝΑΣΤΡΟΦΗΝΑ (10)
ΡΟΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ Η
ΟΥ ΤΟΙΣ ΤΥΧΗΙ ΤΗΙ

Εὑρέθη καὶ αὕτη ἐπί τινος φαιοῦ μαρμάρου σωζομένου εἰσέτι παρὰ τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος.

VIII.

ΕΥΤΥΧΗΣ ΑΙΜΙΛΙΑ
ΣΥΖΥΓΩ ΑΥΤΟΥ ΧΡΗΣΤΗ
ΑΝΕΘΗΚΕΝ ΧΑΙΡΕ.

Εὑρέθη ἐπὶ πλακὸς ἐκ μαρμάρου πρασίνου παρά τινος Ὀθωμανοῦ ἰδιώτου ἐν Νικαίᾳ.

IX.

ΕΝΘΜΚΜΜ
ΤΜΚΙΤΕΓΑ
ΤΙΜΝΟCΥ
ΕΙΟCΝΙΚ
ΜΑΙΟΥ
ΔΕΚΜΝ
ΟΥ

Εὑρέθη ἐν τῇ αὐλῇ τῆς γραικικῆς ἐκκλησίας ἐν Νικαίᾳ· φαίνεταί μοι δὲ πιθανόν, ὅτι τὸ *Δοκιμηνοῦ* εἶναι τὸ ὄνομα ἐθνικὸν τῆς *Δοκιμίας*, πόλεως τῆς Φρυγίας παρὰ τὰ Σύνναδα, ὅπου ἐξωρύττετο ὁ *Δοκιμίτης* λίθος, τουρκ. (Σεῖτ-γαζή)· ὁ πολίτης Δοκιμεὺς καὶ Δοκιμηνός. Ὁ λίθος οὗτος καλεῖται καὶ Συνναδικὸς λίθος. Τὰ Σύνναδα ἦν καὶ αὕτη πόλις τῆς Φρυγίας ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Γαλατίας, περίφημος διὰ τὰ ὡραῖα μάρμαρα. Ἡ πλήρης ἐξήγησις τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐστὶ δύσκολος καὶ οὐχὶ παντός· τοῦτ' αὐτὸ ἀναφέρεται καὶ παρὰ τοῦ **K. Georges Perrot** ὅπου ἀνωτέρω.

X.

ΕΠΑΦΡΔΕΙ ΤΟΕΙΑ ΓΥΝΑΙΚΙ
ΣΥΝΖΗΣΑΣΗΙ ΑΥΤΩΙ ΕΤΗ ΙΕ
ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη οὖσα ἐπὶ πλακὸς φαιοῦ μαρμάρου εὑρέθη ἐν τῇ ἐσχάτως γενομένῃ ἀνασκαφῇ παρὰ τοῦ ἐξοχωτ. *Ἀχμὲτ Βεφὴκ ἐφένδη* τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπὶ τῆς πλακὸς ὑπάρχει ἀνάγλυφον παριστῶν δύο γυναῖκας καθημένας ἀντικρὺ τὴν μίαν τῆς ἑτέρας, τὴν κόμην ἐχούσας λυτὴν καὶ κρατούσας κάτοπτρα πρὸ τοῦ προσώπου αὐτῶν· φέρουσι δὲ χιτῶνας ποδήρεις.

XI.

ΠΡΟΥCΙΑΙ ΤΩΙ CΕΒΑCΤΩΙ
ΒΑCΙΛΕΙ ΚΑΙ ΚΤΙCΤΗΙ ΠΡΟΥCΗC
ΜΝΗΜΗC ΧΑΡΙΝ Ο ΔΗΜOC
ΑΝΕΘΗΚΕΝ.

XII.

ΤΙΜΟΚΡΑΤΗΣ
ΕΡΜΟΓΕΝΟΥΣ
ΠΡΟΥΣΑΕΥΣ
ΧΑΙΡΕ

Αἱ φέρουσαι τὰ δύω ἀνωτέρω ἐπιγράμματα πλάκες εὑρέθησαν ἐν Προύσῃ οὐ πρὸ πολλοῦ, ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῇ γενομένῃ πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῶν ὁδῶν ὑπὸ τοῦ δραστηρίου καὶ ἀγαθοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας *Ἀχμὲτ Βεφὴκ ἐφένδη*, ὅστις φιλίᾳ φερόμενος ἐπιτρέψατο ἡμῖν τὴν ἀντιγραφήν· ἀντεγράψαμεν δὲ ὅσον οἷόν τε ἀκριβῶς. Ἡ πρώτη ὡς πολλοῦ λόγου ἀξία μετεκομίσθη ἤδη ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς Κυβερνήσεως.

XIII.

+ CΟΦΟC ΤΙC ΠΑC ΝΕΟΝ ΕΟΡΑ
ΚΩC ΑΥΧΝΩ ΑΝΑΤΟCΕΝΤΑ
ΦΩΤΟΝ ΘΕΙΦΡΩΝΑ ΚΗΡΥΞΕΙ
ΑΝΕΓΗΡΑΝΤΑ ΤΟΥΤΟΝ
ΟΔΕCΠΑΘΑΡΟΝ ΠΡΑΞΑC ΤΑΟCΑ
ΟΥΝΟΜΑ ΓΡΗΓΩΡΙOC

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη οὖσα ἐν τῇ ἐν Πόντῳ Ἡρακλείᾳ, εὕρηται ἐπί τινος σαρκοφάγου ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ τεμένους τοῦ ἐπικαλουμένου *Ὀρτὰ Τζαμησῆ*. Λέξεις τινὰς τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀναφέρει ὁ **K. Hommaire de Hell** ἐν τῷ **Voyage en Turquie et en Perse, tom. IV, p. 341.** Ἀλλ' ἡμεῖς μετὰ δεούσης προσοχῆς πολλάκις ἀναγνώσαντες αὐτὴν συνεπληρώσαμεν ἐν μέρει χωρὶς νὰ δυνηθῶμεν νὰ καταφθάσωμεν εἰς παντελῆ κατάληψιν. Οὔτε ὁ **K. Georges Perrot** καθὰ ἀναφέρει (σελ. 17) ἠδυνήθη ν' ἀναγνώσῃ αὐτήν.

XIV.

ΜΑΡΚΙΑΝΩ ΤΩ ΕΚ ΤΗC ΕΝ
ΠΟΝΤΩ ΗΗΡΑΚΛΕΙΑC ΠΑΙΔΕΙΑC
ΚΑΙ ΑΡΕΤΗC ΕΝΕΚΕΝ
Ο ΔΗΜOC ΑΝΕΘΗΚΕΝ

Ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς εἰκαστέον, ὅτι ὁ ἀναφερόμενος Μαρκιανὸς ἦν ὁ περώνυμος Γεωγράφος ὁ ἐκ τῆς ἐν Πόντῳ Ἡρακλείας ἀκμάσας περὶ τὴν ε'. ἀπὸ Χ. ἑκατονταετηρίδα. Οὗτος περιηγηθεὶς συνέγραψε Γενικὸν τῆς οἰκουμένης περίπλουν, οὗτινος ὀλίγα μόνον ἀποσπάσματα ἐσώθησαν.

XV.

ΜΑΡΚΟΝ ΑΥΡΗΛΙΟΝ ΑΥΡΗΛΙΟΥ
ΑΡΕΤΗC ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΕΥΝΟΙΑC
ΗΝ ΕΧΩΝ ΔΙΕΤΕΛΕΙ. . .
. . . . . .
. . . . . .

Ἡ πλὰξ ἐφ' ἧς ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ σωζομένη ἐν τῇ ἐν Πόντῳ Ἡρακλείᾳ ἔν τινι ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ, ἐστὶν ἐφθαρμένη, καὶ μόνον τὰ ἀνωτέρω ἀναγινώσκονται.

XVI.

ΚΛΑΥΔΙΑ ΚΛΑΥΔΙΩΙ
ΤΩΙ ΣΕΒΑΣΤΩΙ ΣΥΖΥΓΩΙ
ΚΕΚΟΣΜΗΜΕΝΩΙ
ΠΑΣΑΙΣ ΑΡΕΤΑΙΣ
ΣΥΖΑΣΑ ΕΤΗ ΙΕ. . . :
. . . . . .
. . . . . .

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ εὑρεθεῖσα ἔν τινι κήπῳ τῆς ἐν Πόντῳ Ἡρακλείας ἐστὶν ἐπὶ πλακὸς λίθου Δοκιμίτου.

Τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν τῶν δημοσιευομένων πρῶτον ἤδη παρ' ἡμῶν ἐν τῇ *Πανδώρᾳ* δὲν εὕρηνταί τινες ἐν τῷ **Corpus inscriptiorum** τοῦ Βοικχίου, οὔτε ἐν τῷ **Voyage archéologique** τοῦ **Lebas.** Αἱ εἰσέτι μένουσαι παρ' ἡμῖν οὐκ ὀλίγαι, ἀνέκδοτοι ἐπίσης, δημοσιευθήσονται ὅσον οὔπω. Δυνάμεθα δὲ παντὶ φιλαρχαίῳ νὰ παράσχωμεν πᾶσαν διαβεβαίωσιν, ὅτι, τόγε ἐφ' ἡμῖν, κατεβάλομεν πᾶσαν τὴν δυνατὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν πιστὴν ἀντιγραφήν.

Εὐχῆς ἔργον ἐστὶν ἐὰν ἕκαστος τῶν κατὰ τόπον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διδασκάλων ἐφιλοτιμεῖτο νὰ συλλέγῃ τοιαύτας ἐπιγραφὰς κατὰ δύναμιν ἐν τῇ ἰδίᾳ περιφερείᾳ. Βεβαίως τότε ἐντὸς ὀλίγου ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πλήρη γνῶσιν τῶν ἐκεῖ παμπόλλων διεσπαρμένων ἀγνώστων, καὶ λίαν συνεχῶς καταστρεφομένων περιεργοτάτων λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ Ὀκτώβρ. τοῦ 1864.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
(Νικομηδεύς.)

ΣΥΜΒΟΥΛΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΑΣ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 360—373.)

Ἀγάπη τοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἐὰν ἐξ ἀνάγκης ἐνηγκαλίσθη τις ἐπάγγελμα οὐχὶ ἀρεστὸν εἰς τὴν κλίσιν αὐτοῦ, πρέπει νὰ ἐμμένῃ μετὰ καρτερίας καὶ θὰ μεταβληθῇ ἡ κλίσις· διότι ὁ νοῦς θὰ διδάξῃ αὐτὸν ὅτι δὲν εἴμεθα πάντοτε ἐλεύθεροι κατὰ τὴν ἐκλογήν. Ὁ ὅρος οὗτος εἶναι ἀπαραίτητος ἂν θέλῃ ὁ χειρώναξ νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ νὰ διαπρέψῃ· διότι ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος φέρει ἐπὶ τέλους καὶ τὴν συμπάθειαν.

Τοιαύτη δὲ εἶναι τῆς συμπαθείας ἡ ἐπιῤῥοή, ὥστε τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐξέρχεται ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν γίνεται ἐντελέστερον. Ἐργάζου πάντοτε, φίλε χειρώναξ, εὐθύμως, καὶ ἔσο βέβαιος ὅτι ἡ εὐθυμία ὁδηγοῦσα ἀσφαλῶς καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν χεῖρά σου, θέλει καταστήσει τὸ ἔργον σου καὶ ἐπιτηδειότερον καὶ ἐντελέστερον. Διὰ τοῦτο πολλὰ ὀρθῶς λέγει ὁ λαὸς ὅτι, « ὅ,τι κάμνει τις μὲ τὴν καρδίαν του γίνεται καὶ καλόν. »

Καὶ σημειωτέον ὅτι ἡ ἀγάπη αὕτη δὲν εἶναι ἀναγκαία πρὸς μόνα τὰ ἐπαγγέλματα, τὰ ἀπαιτοῦντα διανοητικήν τινα ἱκανότητα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ πλέον βάναυσα· καὶ ὁ γεωργὸς καὶ ὁ βοσκὸς καὶ ὁ κτίστης, ἂν ἀληθῶς ἀγαπῶσι τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν, ἐκτελοῦσι τὰ ἔργα μετὰ ἐπιτηδειότητος, ἥτις καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους εὐχαριστεῖ. Ὁ περιηγούμενος τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Γαλλίαν τέρπεται βλέπων μετὰ πόσης ἐπιμελείας καλλιεργεῖται ἡ γῆ. Τὸ χῶμα εἶναι καθαρὸν καὶ ἄμικτον, τὰ αὐλάκια ἴσα, αἱ τάφροι κανονικαὶ καὶ οἱ πρὸς πότισμα ῥύακες, κεχαραγμένοι κομψῶς, διοχετεύουσιν ἀκωλύτως τὸ ἀνάλογον ὕδωρ· τὰ κτήνη εἰσὶ παχέα, καθαρά, αἱ τρίχες αὐτῶν στιλπναὶ καὶ καθεξῆς. Ταῦτα δὲ πάντα διότι οἱ καταγινόμενοι εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν ἀγαπῶσιν ἕκαστος τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, καὶ φιλοτιμοῦνται νὰ τελειοποιήσωσιν αὐτό. Οἱ τοιοῦτοι χειρώνακτες οὐ μόνον θαυμάζονται καὶ ἐπαινοῦνται, ἀλλὰ καὶ κερδαίνουσι, διότι πρὸς αὐτοὺς προστρέχουσι κατ' ἐξαίρεσιν οἱ ἔχοντες ἀνάγκην.

Μωρία καὶ δυστυχία τοῦ μὴ ἀγαπῶντος τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα.

Ὁ μὴ ἀγαπῶν ὅμως τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, ὁ καταφρονῶν αὐτό, ὁ αἰωνίως στενάζων, ὁ ἐργαζόμενος μετὰ δυσθυμίας ὅπως ὁ σύρων τὰς ἀλύσεις κατάδικος, εἶναι μωρὸς καὶ δυστυχέστατος· διότι τήκεται ἀδιακόπως· διότι ἡ ἡμέρα φαίνεται αὐτῷ ἀτελεύτητος, καὶ διότι ἐργαζόμενος ὅλως μηχανικῶς καὶ

μὴ τελειοποιῶν τὰ ἔργα αὐτοῦ οὐδενὸς ἑλκύει τὴν προσοχήν.

Κατὰ δυστυχίαν ἡ Ἑλλὰς ἔχει πολλοὺς τοιούτους, τόσῳ μᾶλλον δυστυχεῖς, καθόσον ἐπιθυμοῦντες ν' ἀλλάξωσιν ἐπάγγελμα, σπανίως ἐπιτυγχάνουσιν ὅ,τι ἐπιθυμοῦσι. Καὶ δικηγόροι, καὶ ἰατροί, καὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ τεχνῖται, καὶ ἐργαστηριακοί, καὶ χειρώνακτες, πάντες δεινολογοῦνται, πάντες ἀποβλέπουσιν εἰς ἄλλα ἔργα ὡς ἐπικερδέστερα ἢ εὐγενέστερα. Ταλαίπωροι ἄνθρωποι! δὲν πταίει τὸ ἐπάγγελμα τὸ ὁποῖον ἔχετε, ἀλλ' ἡ ἀσθένεια τοῦ νοὸς ὑμῶν.

Ἀλλὰ τὸ κακὸν γίνεται ἀνεπανόρθωτον ὁσάκις ὁ κυριευόμενος ὑπὸ τοιαύτης ἐπιθυμίας ἀνήκῃ εἰς τὸν κυρίως ἐργατικὸν λαόν· διότι τότε καταλείπων συχνὰ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ χάριν διασκεδάσεως τῆς θυμίας, ἐπιδίδεται εἰς οἰνοποσίαν ἢ ἄλλως πως παρεκτρέπεται. Ποτὲ ὅμως δὲν θέλει καταντήσει εἰς τοιαύτην κατάστασιν ὅστις ἐνθυμεῖται, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχῃ ἓν ἔργον, ὅτι τὸ τοῦ χειρώνακτος εἶναι καὶ ἀναγκαῖον καὶ ὠφέλιμον, καὶ ἔντιμον (διότι καὶ τὸ ταπεινότατον ἐπάγγελμα ἐντίμως ἐξασκούμενον γίνεται ἔντιμον), καὶ ὅτι ἐπειδὴ τρέφει καὶ συντηρεῖ αὐτὸν πρέπει, εὐγνωμονῶν τοὐλάχιστον, νὰ ἀγαπᾷ αὐτό.

Μίαν τῶν ἡμερῶν σταθεὶς παρὰ τὴν ὁδὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐθαύμαζον ἁμαξηλάτην, ὅστις μετὰ μακρὰν πορείαν ἀποζεύξας τοὺς ἵππους ἐσφόγγιζε τὸν ἱδρῶτα, ἔτριβε τὰς κνήμας, ἀπέβαλλε τὴν κόνιν καὶ ἐκαθάριζε τὴν κεφαλὴν αὐτῶν· ἑνὶ λόγῳ περιεποιεῖτο αὐτὰ ὡς μήτηρ τὰ τέκνα. « Ἀγαπᾷς, βλέπω, πολὺ τὰ ἄλογά σου, εἶπον αὐτῷ. — Καὶ πῶς νὰ μὴ ἀγαπῶ αὐτά, κύριε, ἀπεκρίθη, ἀφοῦ μὲ δίδουσι τὸν ἄρτον μου; »

Ἰδοὺ πῶς πρέπει νὰ πολιτεύωνται πάντοτε οἱ φρόνιμοι χειρώνακτες.

Εὐτυχὴς ὁ διαπρέπων κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ.

Ὡς εἴπομεν ἤδη, φίλε χειρώναξ, σκοπὸν τῶν ἀγώνων σου ἔχε τὴν ἐπιμελῆ ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός σου ὥστε νὰ διαπρέψῃς. Ἐνδέχεται ὅμως νὰ μ' ἐρωτήσῃς· « Καὶ διαπρέπει ὅστις θέλει; » Βεβαίως δὲν κρέμαται τοῦτο ὅλως διόλου ἀπὸ τῆς θελήσεως· δυνατὸν ὅμως δι' ἐπιμελείας καὶ φιλοτιμίας νὰ φθάσῃ εἰς βαθμὸν ὅστις, ἂν δὲν εἶναι ἀνώτατος, κεῖται ὅμως πλησίον αὐτοῦ. Ἡ θέλησις, ὡς προεῖπον, νικᾷ τὰ πάντα, ἔχομεν δὲ παραδείγματα ὅτι καὶ θαύματα κατώρθωσε. Νέος τις χωρικὸς, ζῶν μόνος μεταξὺ δασῶν, ἔγεινε σοφώτατος μαθηματικός· ἄλλος τις, ἐστερημένος καὶ τῶν δύο χειρῶν, ἔμαθε νὰ ζωγραφῇ διὰ τῶν ποδῶν· ἄλλοι πάλιν ἐντελῶς ἀόμματοι κατασκευάζουσιν ὄργανα μουσικὰ, ἀνακλιντήρια, καθέδρας, ἐργαλεῖα καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ θέλῃς καὶ θὰ διαπρέψῃς, καὶ διαπρέπων θὰ γίνῃς πολύτιμος· πολύτιμος πρὸς τοὺς συντρόφους σου, διότι θὰ σ' ἔχωσι παράδειγμα· πολύτιμος πρὸς τοὺς ἐργοστασιάρχας καὶ τοὺς ἐργολάβους, διότι θ' ἁμιλλῶνται τίς νὰ σὲ πρωτοζητήσῃ ἐνόσῳ εἶσαι ἁπλοῦς ἐργάτης, καὶ πολύτιμος πρὸς τοὺς ἔχοντας ἐργασίας, διότι πάντες θ' ἀποτείνωνται πρὸς σὲ ὅταν ἀποκτήσῃς ἴδιον ἐργοστάσιον. Ὅταν δὲ ἀναγκάζωνται ἐκ τῶν περιστάσεων νὰ ὀλιγοστεύωσι τοὺς μισθοὺς ἢ τὸ προσωπικὸν τῶν ἐργαζομένων, σὺ θὰ μένῃς διότι θὰ εἶσαι ἀναπόφευκτος.

Ἐνίοτε ὅμως ἐπιτηδειότατοι χειρώνακτες δυστυχοῦσι· πόθεν τοῦτο; Ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν ἰδίων. Αἰσθανόμενοι τὴν ἱκανότητα αὐτῶν λέγουσι· « Τί ἀνάγκην ἔχομεν νὰ κοπιῶμεν πολύ; ἐπειδὴ εἴμεθα ἱκανοὶ, μίαν μόνον ἡμέραν ἂν ἐργασθῶμεν, ἀναπληροῦμεν τὴν ἐργασίαν ὁλοκλήρου ἑβδομάδος. Τί σημαίνει ἂν ἔλθωμεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους ἡμῶν; μήπως δὲν εἴμεθα ἐπιζήτητοι; τίς ἡ χρεία νὰ οἰκονομῶμεν τοὺς ἄλλους; μήπως δὲν εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ ἔρχωνται πρὸς ἡμᾶς; »

Οὐαὶ εἰς τὸν χειρώνακτα τὸν ὁποῖον ἐξουσιάζει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ὑπερηφάνεια! διότι ἡ ὑπερηφάνεια φέρει κατόπιν τὴν ὀκνηρίαν, τὴν ἀσωτείαν καὶ τὰς παρεκτροπὰς, τὰς ὁποίας βλέποντες οἱ ἄλλοι θέλουσι σπεύσει νὰ καταφρονήσωσιν ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐτίμων πρότερον. Καὶ οὕτω οἱ ἐλεεινοὶ αὐτοὶ χειρώνακτες θέλουσιν ἀπολέσει οὐ μόνον τὴν φήμην ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν.

Διὰ τοῦτο ὁ νέος πρέπει ἐκ πρώτης ἀρχῆς νὰ συνειθίσῃ νὰ ὑποβάλλῃ τὰς πράξεις, τὰς σκέψεις, τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ εἰς τὸ λογικόν· ἄνευ τούτου καὶ ἡ ἐμπειρία αὐτοῦ μένει ἄχρηστος.

Φρόντιζε λοιπὸν, νέε χειρώναξ, νὰ ἔχῃς βάσιν τῆς ἐμπειρίας σου τὴν καλὴν διαγωγὴν, διότι τότε μόνον εἶναι βεβαία ἡ ἐπιτυχία. Φυλάχθητι πρὸ πάντων μὴ σὲ κυριεύσῃ ὑπερηφάνεια· διότι τὸν ὑπερήφανον πάντες καταφρονοῦσιν ὅσην ἱκανότητα καὶ ἂν ἔχει. Ἡ μετριοφροσύνη λαμπρύνει τὴν ἱκανότητα· ἄφες εἰς ἄλλους νὰ σὲ τιμήσωσι, καὶ μὴ ἀμφίβαλλε ὅτι θὰ ἀποδώσωσι τὴν δέουσαν τιμὴν εἰς τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν σου. Μὴ δείκνυε ποτὲ ὅτι γνωρίζεις τὴν ὑπεροχήν σου. Ζήτει τὰς συμβουλὰς τῶν πρεσβυτέρων, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν ὁμηλίκων σου· τίμα τὰς γνώμας αὐτῶν, καὶ συζητῶν μὴ δίσταζε νὰ φαίνεσαι ἐνίοτε ὅτι ἔχεις ἄδικον, καί τοι γινώσκων ὅτι δὲν ἔχεις.

Ἡ ἐμπειρία τοῦ χειρώνακτος καὶ ὑλικῶς ἀνταμείβεται κατ' ἀξίαν· ἂς μὴ ζητῇ ὅμως πλέον τοῦ δέοντος· ἐξ ἐναντίας ἂς ἐνθυμῆται ὅτι οἱ ἄνθρωποι, γινώσκοντες ὅτι καὶ ὡραιοτέρα καὶ διαρκεστέρα εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ ἐπιτηδείου χειρώνακτος, μόνοι προθυμοῦνται νὰ ἀνευρίσκωσιν αὐτὸν καὶ νὰ δίδωσι πλείονα ἢ πρὸς τοὺς ἀμαθεῖς.

Ἐκ τούτων πάντων εὐκόλως ἐννοεῖς, ἀγαπητέ μου χειρώναξ, ὅτι διὰ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς καλῆς διαγωγῆς θὰ διαπρέψῃς ἐξ ἅπαντος, καὶ ὅτι διαπρέπων θὰ γείνῃς εὔπορος. Τὴν ἀλήθειαν δὲ ταύτην θὰ ἐννοήσῃς κάλλιον ἀκούων μετὰ προσοχῆς ὅσα μέλλω νὰ εἴπω. (*Ἕπεται συνέχεια.*)

ΜΙΣΘΟΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ.

Περὶ τῆς σμικρότητος τῶν μισθῶν τῶν δημοσίων λειτουργῶν καὶ ἄλλοτε ἐγένετο λόγος ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*· ἡ σμικρότης αὕτη καὶ τὸ κράτος, καὶ τοὺς μισθουμένους, καὶ τὴν ἠθικὴν ζημιοῦ· τὸ μὲν κράτος, διότι μόλις πρὸς τροφὴν ἐξαρκοῦντος τοῦ μισθοῦ, ἀναγκάζονται οἱ ἱκανοὶ νὰ ζητῶσιν ἀλλαχοῦ πόρον ζωῆς· τοὺς δὲ ὑπηρετοῦντας, διότι οἱ ἐργαζόμενοι πρέπει καὶ ν' ἀμείβωνται· καὶ τὴν ἠθικὴν, διότι ὅταν ὁ μισθὸς δὲν ἀρκῇ εἰς τὰ ἀναγκαῖα, βιάζεται ἢ νὰ κλέψῃ ἢ νὰ δωροδοκηθῇ ὁ μισθούμενος. Ναὶ μὲν πρὶν ἢ βιασθῇ εἰς τὴν παρεκτροπὴν ταύτην δανείζεται· ἀλλὰ πῶς καὶ πότε θέλει ἀποδώσει τὰ δανεισθέντα; Καὶ ἀφοῦ ἐδανείσθη ἅπαξ, δὶς καὶ τρὶς, εὑρίσκει πλέον νὰ δανεισθῇ; Ἡ πενία εἶναι τρομερά· ἀμφιβάλλομεν δὲ ἂν ὑπῆρξε ποτέ τις προτιμήσας ν' ἀποθάνῃ τῆς πείνης ἢ νὰ μὴ κλέψῃ. Αὐτὸς ὁ σοφὸς Σολωμὼν ᾐσθάνετο τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ διὰ τοῦτο ἐδέετο πρὸς Θεὸν λέγων· « Πλοῦτον δὲ καὶ πενίαν μή μοι δῷς, σύνταξον δέ μοι τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐτάρκη, ἵνα μὴ πλησθεὶς ψευδὴς γένωμαι καὶ εἴπω· Τίς με ὁρᾷ; ἢ *πενόμενος κλέψω* κτλ. »

Ταῦτα γινώσκοντες καὶ ὁ Κυβερνήτης καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία, ἐκεῖνος μὲν εἶπε πολλάκις ὅτι μόλις συμπαγείσης τῆς κυβερνήσεως σκοπὸν ἔχει νὰ ὁρίσῃ μισθοὺς ἐπαρκεῖς, μιμούμενος κατὰ τοῦτο τοὺς Ἄγγλους, διότι ἄλλως, ἐὰν ὁ δημόσιος λειτουργὸς παρεκτραπῇ εἰς κατάχρησιν, αὐτὸς πρῶτος δὲν θὰ ᾐσθάνετο ἱκανὴν δύναμιν ὅπως καταδικάσῃ αὐτόν· ἡ δὲ Ἀντιβασιλεία ὥρισε μισθοὺς ἀρκοῦντας τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας, ὅτε πάντα ἦσαν εὐθηνότερα. Σήμερον ὅμως ὅτε ἐδιπλασιάσθησαν αἱ τιμαὶ, οἱ μισθοὶ εἰσὶ κατώτεροι τῶν πάλαι.

Ἐπειδὴ δὲ λόγος πολὺς γίνεται περὶ οἰκονομιῶν, καὶ πιθανώτατον νὰ πέσῃ ἐκ νέου ὁ πέλεκυς ἐπὶ τοὺς μηδαμινοὺς τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν μισθοὺς, ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰ κατωτέρω, γραφέντα τὸ 1859 ἔτος ἐν τοῖς **Débats** (12 Μαρτίου) ὑπὸ τοῦ **K. Chemin-Dupontès**, γνωστοῦ τῆς Γαλλίας οἰκονομολόγου.

« Ἐφάνη νεωστὶ βιβλιδάριον πραγματευόμενον περὶ τοῦ ἀνεπαρκοῦς τῶν μισθῶν καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς αὐξήσεως αὐτῶν. Ὁ συγγραφεὺς Παῦλος **Dupont**, τυπογράφος τε καὶ βουλευτὴς, ἀφοῦ πρῶτον συνηγόρησε διὰ ζώσης ἐν τῇ Βουλῇ, συνηγορεῖ σήμερον καὶ διὰ τῆς γραφῆς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πολυαρίθμου κλάσεως τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν, δι' ἣν καὶ μόνην φαίνεται ὅτι ὁ χρόνος, καθόσον ἀποβλέπει τὴν ὑλικὴν ἄνεσιν, μένει ἀκίνητος. Δημοσίους δὲ λέγοντες ὑπηρέτας ἐννοοῦμεν πάντας ἐν γένει, τοὺς κατωτέρους μάλιστα, οἷον δημοδιδασκάλους, καθηγητὰς, δικαστὰς, ἐπάρχους, ἕως καὶ αὐτοὺς τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν τοὺς ὑπαλλήλους. Δὲν εἶναι δὲ ὑπερβολὴ ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφόρων ὑπαλλήλων τῆς δευτέρας ταύτης τάξεως, ἀναβαίνει εἰς 300,000, ὧν ἕκαστος ἔχει οἰκογένειαν κατὰ μέσον ὅρον ἐκ τριῶν καὶ τεσσάρων μελῶν. Τούτων λοιπὸν τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν ἡ ὕπαρξις καθίσταται καθ' ἡμέραν δυσκολωτέρα, ἀνυπόφορος μάλιστα, καθόσον εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐνδυθῶσι, νὰ κατοικήσωσι καὶ νὰ φάγωσιν ὡς ἁπλοῖ χειρώνακτες. Γίνεται δὲ δυσκολωτέρα ἀδιακόπως διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ἀπὸ ἑξήκοντα ἐτῶν πάντων μὲν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ἡ τιμὴ ἐδιπλασιάσθη, οἱ δὲ μισθοὶ ἔμειναν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁποῖοι ἦσαν καὶ τότε.

» Ἀλλὰ, λέγουσί τινες, τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐννοήσασα καὶ ἡ κυβέρνησις αὐξάνει ἐν τῷ ἐτησίῳ προϋπολογισμῷ τὸν μισθὸν πολλῶν ἐκ τῶν κατωτέρων ὑπαλλήλων. Δὲν ἀγνοοῦμεν τὴν αὔξησιν· ἀλλ' ἡ θεραπεία εἶναι ἀναξία λόγου, καθόσον μάλιστα δὲν ἐπεκτείνεται εἰς πάντας· ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο ἐκ τῆς προσθήκης δέκα μόνον ἑκατομμυρίων φράγκων, ἐνῷ κατὰ τὸν συγγραφέα ἀπαιτοῦνται πεντήκοντα.

» Ἔχομεν ὅμως καὶ ἡμεῖς μίαν παρατήρησιν, ἥτις δὲν ἀποβλέπει μόνον τοὺς ὑπαλλήλους, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν μέσην τάξιν τῶν πολιτῶν· εἶναι δὲ αὕτη· Καθ' ἡμᾶς, αἱ στενοχωρίαι τῶν οἰκογενειῶν προέρχονται μᾶλλον ἐκ τῶν ὑπὲρ τὰς δυνάμεις ἑκάστου γενομένων δαπανῶν, ἢ ἐκ τῆς μετριότητος τοῦ κέρδους. Ναὶ μὲν δὲν ἀξιοῦμεν, ὡς τινες ἀδυσώπητοι καὶ στρυφνοὶ, νὰ στερῶνται αἰωνίως αἱ κατώτεραι τάξεις τῶν ὑλικῶν πλεονεκτημάτων ἅτινα φέρει μεθ' ἑαυτῆς ἡ πρόοδος τῶν κοινωνιῶν, οὔτε θέλομεν, ἐπανερχόμενοι εἰς τοὺς χρόνους τῆς Σπάρτης, νὰ τρώγῃ ὁ λαὸς μέλανα ζωμόν· ἐξ ἐναντίας ἐννοοῦμεν καὶ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς κοινωνικὴν ὠφέλειαν ὁσάκις δὲν θεμελιοῦται ἐπὶ ψευδῶν βάσεων· κατακρίνομεν ὅμως αὐτὴν ὁσάκις οἱ μὴ ἔχοντες ἱκανοὺς πόρους, ἀντὶ νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὰ δυνατὰ, ὅπερ καὶ τίμιον καὶ ἀξιοπρεπὲς, δαπανῶνται χάριν ματαίας ἐπιδείξεως εἰς περιττά. Καὶ τὸ

λυπηρὸν εἶναι ὅτι καὶ οἱ ἐλάχιστοι σήμερον, παρασυρόμενοι ὑπὸ τῆς περὶ τὰς ἀπολαύσεις γενικῆς μανίας, ὑποβάλλονται εἰς θυσίας. Ἀλλὰ μήπως καὶ τότε εἶναι εὐτυχεῖς; ἀμφιβάλλομεν. Ποῦ ἡ λιτότης καὶ ἡ ὀλιγάρκεια καὶ ἡ ἁπλότης τῶν πατέρων ἡμῶν; διὰ τί καθ' ἑκάστην δραπετεύουσιν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων οἰκιῶν; Ἡμεῖς οἱ γράφοντες ταῦτα, μὴ ὑπερβάντες πολὺ τὰ ἔτη ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος, ἐνθυμούμεθα πόσον ἡ μέση τάξις, οἰκονόμος, φιλόπονος καὶ σεμνόβιος, διῆγε βίον ἁπλοῦν μὲν ἀλλ' εὐδαίμονα· τὰ οἰκιακὰ σκεύη καὶ ἔπιπλα δὲν ἦσαν πολυτελῆ ὅπως σήμερον· αἱ γυναικεῖαι ἐσθῆτες δὲν εἶχον τὸ σημερινὸν ἀτελεύτητον πλάτος· τὰς αἰθούσας δὲν ἐκόσμουν χρυσαῖ γραφαί· συνήθως μάλιστα οὔτε εἶχον αἰθούσας, ἀλλὰ τὸ ἑσπέρας συνήρχοντο πάντα τῆς οἰκογενείας τὰ μέλη εἰς εὐρύχωρον δωμάτιον, καὶ οὕτω συνενούμενοι ἦσαν καὶ πλέον εὔθυμοι καὶ πλέον εὐτυχεῖς. Πολλάκις παρευρίσκοντο ἐκεῖ καὶ οἱ ὑπηρέται. Ἀλλὰ πάντα μετεβλήθησαν σήμερον· σήμερον ἀνάγκη πᾶσα ἐπιδείξεως· ὅσῳ μέτριοι καὶ ἂν ὦσιν οἱ πόροι ἡμῶν, ἐρίζομεν πρὸς τοὺς πλουσίους. Ἰδοὺ ἀληθὴς καταστροφὴ καὶ ἀληθὴς δουλεία! διὸ δὲν ἐβραδύναμεν νὰ πάθωμεν τὸ τοῦ βατράχου, τοῦ θελήσαντος νὰ καταστῇ μέγας ὡς βοῦς. Οὕτω πως θυσιάζομεν τὴν ἀληθῆ εὐζωΐαν, ἐνίοτε δὲ, οἴμοι! καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ νοὸς καὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου.

» Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς μισθούς.

» Κατὰ τὰς ἀριθμητικὰς σημειώσεις τοῦ K. **Dupont**, ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, δέκα μόνον, τοῦ κρέατος, τοῦ βουτύρου, τῶν ἰχθύων καὶ ἄλλων ἐδωδίμων ἡ τιμὴ ἐδιπλασιάσθη· τὰ δὲ ἐνοίκια καὶ ἐτετραπλασιάσθησαν ἀπὸ τοῦ **1810** ἔτους. Καὶ ναὶ μὲν ηὔξησαν ἀναλόγως καὶ τὰ κέρδη τῶν ἐμπόρων, τῶν ἐργατῶν καὶ λοιπῶν, ἀλλ' οἱ μισθοὶ τῶν δημοσίων λειτουργῶν ἔμειναν οἱ αὐτοί. Πῶς λοιπὸν νὰ πορισθῶσι τὰ ἀναγκαῖα διὰ μόνον φέρ' εἰπεῖν χιλίων φράγκων ὡς ἄλλοτε, ἐνῷ ἀπαιτοῦνται σήμερον δύο χιλιάδες καὶ ἐπέκεινα;

» Καὶ σημειωτέον ὅτι ἡ αὔξησις τῶν τιμῶν δὲν εἶναι πρόσκαιρος· ὅσον αὐξάνει ἡ κοινὴ εὐπορία, τόσον αὐξάνει καὶ ἡ κατανάλωσις, ἑπομένως δὲ καὶ αἱ τιμαί. Προσετέθη δὲ σήμερον καὶ ἄλλη τις περίστασις συνεργοῦσα εἰς τὴν αὔξησιν ταύτην· ἡ πληθὺς λέγομεν τῶν νομισμάτων, ἅτινα διὰ τοῦτο ἀπώλεσαν μέρος τῆς ἀξίας αὐτῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν μεταλλείων τῆς Καλλιφορνίας καὶ Αὐστραλίας, μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ὀκτὼ χιλιεκατομμύρια χρυσοῦ.

» Ἀλλ' ἴσως ἀντείπῃ τις ὅτι ἡ εὐτέλεια τῶν μισθῶν ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὸ πλῆθος τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν. Καὶ τῳόντι, διὰ τί τοσοῦτο πλῆθος θέσεων, ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ κατὰ τὰ ταπεινότερα χωρία εὑρίσκομεν, ἀνθρώπους ζητοῦντας ὑπούργημα, ἐν δὲ Παρισίοις ἀληθὴς ὑπουργηματοθηρῶν χείμαῤῥος κατακλύζει τὰς θύρας τῶν ἰσχυόντων;

» Κακὸν βεβαίως τοῦτο· προῆλθεν ὅμως ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπαναστάσεων, καθ' ἃς γεννῶνται νέαι θέσεις, πρὸ πάντων δὲ νέοι ἄνθρωποι ζητοῦντες θέσεις. Ἰδοὺ διὰ τί ἐδημιουργήθησαν ἄνευ ἀνάγκης πολλαὶ τοιαῦται, καὶ ἄνευ ἀνάγκης ἐπλατύνθη ἡ γραφειοκρατεία. Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι ἡ ἐντέλεια τῆς ἡμετέρας διοικήσεως, ἥτις διὰ τοῦτο κατέστη ἐπίφθονος, ἔχει ἀνάγκην καὶ νέων ὀργάνων, οὔτε ἀρνούμεθα ὅτι ἡ ἐργασία ἐν τοῖς ὑπουργείοις εἶναι πολλή· βέβκιον ὅμως ὅτι ὑπάρχουσι καὶ οὐκ ὀλίγαι θέσεις περιτταὶ, τὰς ὁποίας πρέπει ἀφεύκτως νὰ καταργήσῃ ἡ ἐξουσία· καταργοῦσα δὲ θέλει τύχει ἐμπειροτέρων ὑπαλλήλων ἢ σήμερον, ἱκανῶν καὶ νὰ ὑπηρετήσωσι καὶ νὰ τιμήσωσιν αὐτήν. Ἀλλ' ἀνάγκη ν' αὐξήσῃ τοὺς μισθοὺς καὶ νὰ εὐκολύνῃ πρὸς τοὺς ὑπηρετοῦντας τὸν τρόπον τοῦ ζῆν. Σήμερον καὶ οἱ κατώτεροι βιομήχανοι ζῶσιν ἐν ἀνέσει, πολλάκις δὲ καὶ περιουσίαν ἀξίαν λόγου ἀποκτῶσιν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου· δὲν πρέπει λοιπὸν οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ νὰ ζῶσι κἂν ὡς οἱ μικροὶ οὗτοι βιομήχανοι; Ἔχουσιν, ἀκούομέν τινας λέγοντας, σύνταξιν. Ναί· ἀλλ' ἡ σύνταξις τῶν μικρῶν ὑπαλλήλων εἶναι μικρά· καὶ βεβαίως δι' αὐτῆς οὔτε νὰ ἀναθρέψωσι τέκνα, οὔτε νὰ ἐκδώσωσι θυγατέρας εἰς γάμον, οὔτε κἂν ἄρτον ν' ἀφήσωσι εἰς τὰς χήρας αὐτῶν δύνανται.

» *Δὲν διστάζομεν νὰ εἴπωμεν (καὶ λέγομεν τοῦτο μετὰ πολλῆς θλίψεως), ὅτι ἐὰν ἡ ἐξουσία δὲν σπεύσῃ νὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν, θέλει καταντήσει νὰ στρατολογῇ αὐτοὺς μεταξὺ ἀμαθῶν, ἀνικάνων, ἀκαταλλήλων, ἐνὶ λόγῳ μεταξὺ τῶν χειρίστων· πάντες δὲ οἱ ἔχοντες μάθησιν, νοῦν, ἐμπειρίαν, ζῆλον θέλουσι μακρυνθῆ, καὶ οὕτω θέλει ζημιωθῆ τὰ μέγιστα ἡ διοίκησις. Οἱ τοιοῦτοι, ἔλεγε πολλὰ ὀρθῶς ὁ K.* **Vivien**, *ἀποφεύγουσι τὴν κακῶς ἀμείβουσαν δημοσίαν ὑπηρεσίαν· οἱ δὲ ἐρχόμενοι εἰς αὐτὴν φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν ἀθυμίαν καὶ ἔλλειψιν θάῤῥους.*

» Πρέπει ὅμως, πρὸς τῇ αὐξήσει τῶν μισθῶν, νὰ κανονισθῶσι καὶ τὰ περὶ τοῦ προβιβασμοῦ καὶ τῆς σταθερότητος τῶν θέσεων. Δὲν λέγομεν, ἄπαγε! ὅτι πρέπει νὰ τηρῆται ἀπόλυτος αὐστηρότης ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, διότι τοιοῦτο σύστημα, σύστημα κοινοκτημοσύνης ὥς εἰπεῖν, ἐφαρμοζόμενον εἰς τὴν διοίκησιν, εἶναι ὀλέθριον, ὡς καθιεροῦν τὴν μετριότητα καὶ ἀποδιῶκον τὴν ἀξίαν· ἐξ ἐναντίας ἡ ἀξία πρέπει νὰ προτιμᾶται· ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπάρξῃ γενικός τις κανὼν ἐξασφαλίζων εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας καὶ θέσιν καὶ προβιβασμόν. Τὸ μέλλον τῶν δημοσίων λειτουργῶν δὲν πρέπει ν' ἀφεθῇ εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τῆς τύχης· αἱ συνεχεῖς μεταθέσεις καταστρέφουσι πάντας τοὺς ταλαιπώρους αὐτοὺς, διὸ καὶ εἰς αὐτὰς ἀνάγκη νὰ γείνῃ τις περιορισμός. Ἀνάγκη πρὸς τούτοις νὰ προσδιορισθῇ ἀναλογία μεταξὺ τῶν διαφόρων βαθμῶν καὶ μισθῶν· ὁ δικαστὴς παραδείγματος χάριν, ὁ ἔχων θέσιν ἴσην πρός τινα διοικητικὸν ὑπάλληλον, πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὸν αὐτὸν μισθὸν καὶ τὸν αὐτὸν βαθμόν. »

Τῶν παρατηρήσεων τούτων τὴν ὀρθότητα κατανοοῦμεν εἴπερ τις ἄλλος ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι, ὅπου διὰ τὰς αἰωνίους μεταθέσεις, τὰς ἀδικίας καὶ τὸ εὐτελὲς τῶν μισθῶν, κατεστράφη ἡ λεγομένη ὑπαλληλία καὶ ἐζημιώθη τὰ μέγιστα ἡ δημοσία ὑπηρεσία, πλείστων μὲν ἐκ τῶν ἱκανῶν μακρυνθέντων, πλείστων δὲ ἀμαθῶν καὶ ἀσυνειδήτων καταλαβόντων τὰς θέσεις. Μέχρι τοῦ **1844** ἡ ὑπηρεσία ἐν γένει ἐνηργεῖτο, δὲν διστάζομεν νὰ εἴπωμεν τοῦτο, ἄριστα. Ποία δὲ ἡ σημερινὴ αὐτῆς κατάστασις; Ἡ ἀπάντησις εὑρίσκεται εἰς τὰ χείλη πάντων, ὅσοι ἔχουσι τὴν συνείδησιν νὰ ὁμολογῶσιν ὅτι καλῶς διοικουμένων τῶν τῆς πατρίδος, καλῶς ἔχουσι καὶ τὰ ἰδιαίτερα.

ΘΕΑΤΡΟΝ ΑΘΗΝΩΝ.

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ. —Ὀρέστης.— Τὸ Σημειωματάριον.—Τὰ δύο μπαστούνια.—Τὸ κόκκινον Πανταλόνιον. κτλ.

Ἐν ᾧ καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥῶσσοι ἔχουσι σήμερον ἐθνικὸν θέατρον, οἱ ἔχοντες ἀξιώσεις εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους, στεροῦνται εἰσέτι τοιούτου. Εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ καπροδόχοι, ἃς ὀνομάζομεν ὑψηλοὺς πίλους, εἰσήχθησαν αἱ κρινολίναι, εἰσήχθη ἡ **poudre de riz**, *εἰσήχθησαν τὰ* **chignons**, *εἰσήχθησαν . . . πολλὰ ἄλλα, καὶ νομίζομεν ὅτι ἐφθάσαμεν εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ πολιτισμοῦ· ἐν τούτοις δὲ στερούμεθα ἓνα τῶν κυριωτάτων αὐτοῦ χαρακτήρων, τὸ ἐθνικὸν θέατρον. Ἀξιέπαινοι μὲν ἀλλ' ἀτελεῖς δοκιμαὶ, γενόμεναι κατὰ καιροὺς, ἐματαιώθησαν πρὸ τῆς ψυχρᾶς καὶ ἀσυγγνώστου ἀδιαφορίας τοῦ κοινοῦ. Ἡ ἀδιαφορία αὕτη δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον· τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ἄξιοι ἐπαίνου εἰσὶν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου συσταθεῖσαν ἐπιτροπὴν, καὶ μάλιστα οἱ Κύριοι Α. Ῥ. Ῥαγκαβῆς καὶ Ἄγγελος Βλάχος διὰ τὰς ἀόκνους αὐτῶν προσπαθείας, ὅσῳ ἥκιστα τὸ κοινὸν ἐνθαῤῥύνει αὐτάς. Οὐδὲν λέγομεν περὶ τοῦ Ὀρέστου· ἄθλιον δρᾶμα ἀθλίως ἐδιδάχθη. Τὸ νὰ διδάσκωνται δράματα ὑπ' ἀρχαίων ὑποκριτῶν φαίνεται ἡμῖν παράτολμον, καθ' ὅσον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ, ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς περιωνύμου τραγῳδοῦ Ῥαχὴλ, σχεδὸν ἐγκατελείφθησαν. Εἰς τὰς δραματικωτέρας σκηνὰς τοῦ Ὀρέστου τὸ ἀκροατήριον ἐξεκαρδίζετο· ἄλλως τε ἤρκει πρὸς τοῦτο τὸ νὰ βλέπῃ τις τὸν Αἴγισθον, π. χ. καὶ νὰ ἀκούῃ αὐτὸν λέγοντα « Τί χαρὰ! » ὡς εἰ ἔλεγε· « Τί λαμπρὸν κρασί! » Δίκαιον ὅμως νὰ ἐξαιρέσωμεν τῆς γενικῆς ταύτης καταδίκης τὴν ὑποκριτομένην τὴν Κλυταιμνήστραν· ἀλλὰ καὶ ταύτην παραιτοῦμεν νὰ προσέχῃ μᾶλλον εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ νὰ μὴ λέγῃ τὴν μητέρα*N, λυσσιώδης, *καὶ τὰ τοιαῦτα.*

Ἡ διδασκαλία κωμῳδιῶν φαίνεται ἡμῖν, κατὰ τὸ παρὸν, ἡ μόνη δυνατὴ, καὶ ἐκ τούτων δὲ αἱ πλησιάζουσαι μᾶλλον πρὸς τὴν farce. *Παρετηρήσαμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ὑποκριταὶ, καί τοι πρωτάπειροι, ἐπιτυγχάνουσιν εἰς αὐτὰς θαυμασίως.*

Τὸ Σημειωματάριον *τοῦ μισὲ Παντιᾶ, ἐμπορομεσίτου, εὗρεν ὁ κομψὸς καὶ πλούσιος Ἀχιλλεὺς ἐντὸς τοῦ θυλακίου τοῦ ἐπαρωφορίου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἔλαβε κατὰ λάθος ἐξερχόμενος συναναστροφῆς· καὶ ἀμέσως σοφίζεται νὰ πράξῃ ὅ,τι ὁ ἐπιλήσμων Παντιᾶς εἶχε σεσημειωμένον ὅπως πράξῃ αὐτὸς τὴν ἐπαύριον· καὶ ἰδοὺ, μεταξὺ ἄλλων, ἐξαιτεῖται τὴν χεῖρα τῆς χήρας κυρίας Παρᾶ τὴν ὁποίαν οὔτε κἂν ἐγνώριζε· μετὰ πολλὰς καὶ ἀστείας περιπετείας κατακτᾷ αὐτὴν, ὁ δὲ δυστυχὴς Παντιᾶς εὑρίσκει τὴν θέσιν πιασμένην. Τὸ* Σημειωματάριον *μετεφράσθη καὶ μετηνέχθη εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ἤθη ἐκ τοῦ γαλλικοῦ· γαλλιστὶ ἐπιγράφεται* le Serment d' Horace· *εἴδομεν δ' αὐτὸ διδασκόμενον ἐπὶ τοῦ ἐν Παρισίοις θεάτρου τοῦ* Palais-Royal *ὑπὸ τοῦ περιφήμου Ῥαβέλ.*

Τὰ δύο μπαστούνια *ἀποδεικνύουσιν ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ λησμονῇ τὰ ὀμώνυμα αὐτῶν εἰς τὰς οἰκίας τῶν ὑπάνδρων, ὅπως μὴ ἐξεγείρῃ οἰκιακὰς ἔριδας. Τὸ δὲ κόκκινον πανταλόνιον ἀνήκει εἰς τὸν K. Νῖνον, οὗτινος τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα ἀνήκει εἰς τὸ* **65** *τάγμα τοῦ πεζικοῦ, ἡ δὲ καρδία εἰς τὴν K. Σοφίαν, ὑπηρέτιδα τοῦ ἰατροῦ Πετεινοῦ, τὴν ὁποίαν μέλλει νὰ νυμφευθῇ, ἅμα προβιβασθεὶς λοχίας. Καὶ λοιπὸν μίαν ἑσπέραν ἔρχεται νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν K. Σοφίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔβρεχε καὶ τὸ παντελόνι του εἶναι μούσκευμα, τὸ ἐκβάλλει διὰ νὰ στεγνώσῃ· δὲν μένει ὅμως μὲ τὸ . . . ὑπὸ τὸ παντελόνιον. Ὄχι! ἡ K. Σοφία δὲν θέλει ἐπιτρέψει τοῦτο εἰμὴ ἀφ' οὗ γίνῃ λοχίας . . . Περιβάλλεται λοιπὸν ἕτερον παντελόνιον ἀνῆκον εἰς τὸν K. Πετεινόν. Ἐν τούτοις αὐτὸς ἀφυπνίζεται καλούμε-*

νος ὑπ' ἀσθενοῦς· ἐν δὲ τῷ σκότει φορεῖ τὸ παρταλόνιον τοῦ Νίνου· ἔπειτα τὸ ἀνακαλύπτει, κατηγορεῖ τὴν ἐξηκοντούτιδα κυρίαν Πετεινὴν ἐπὶ ἀπιστίᾳ, τέλος τὰ πάντα ἐξηγοῦνται καὶ ὁ ἀξιόλογος Πετεινὸς ὑπόσχεται νὰ μεσολαβήσῃ παρὰ τῷ ταγματάρχῃ τοῦ ἑξηκοστοῦ τρίτου, ὅπως προδιβασθῇ ὁ Νῖνος . . . Καὶ καλὰ θὰ κάμῃ νὰ μεσιτεύσῃ, διότι ἄλλως ἄγνωστον πῶς θὰ προεβιβάζετο στρατιώτης ὅστις λησμονεῖ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὰ παρταλόνιά του.

Ἡ κωμῳδία αὕτη ἐδιδάχθη λίαν ἐπιτυχῶς· λυπούμεθα δ' ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ δὲν δημοσιεύει ἑκάστοτε τὰ ὀνόματα τῶν ὑποκριτῶν, ὅπως ἐπαινῶνται ὀνομαστὶ οἱ ἀριστεύοντες. Ω.

ΕΠΑΙΤΑΙ ΕΝ ΠΕΚΙΝΩι.

Ἐκ τῆς *Συνταγματικῆς*, ἐφημερίδος τῶν Παρισίων, ἐρανιζόμεθα τὰς ἀκολούθους λίαν ἀξιοπεριέργους πληροφορίας περὶ τῶν ἐν Πεκίνῳ ἐπαιτῶν.

Ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ περικλείοντος τὴν ταρταρικὴν λεγομένην πόλιν (ἥτις ἀποτελεῖ ἓν τῶν τμημάτων τῆς ἀπεράντου κινεζικῆς πρωτευούσης), καὶ ἀπέναντι μιᾶς τῶν εἰσόδων τῶν ἀνακτόρων, ὑπάρχει μεγάλη δίφυλλος, σιδηρόφρακτος πύλη, ἥτις δὲν ἀνοίγεται εἰμὴ τῷ « υἱῷ τοῦ Οὐρανοῦ » (τῷ αὐτοκράτορι).

Πρὸ τῆς πύλης ταύτης κεῖται ἡ ὁδὸς « τοῦ ἀληθοῦς ἡλίου », ἄγουσα πρὸς τοὺς ναοὺς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ καταλήγουσα εἰς μεγαλοπρεπεστάτην γέφυραν, διῃρημένην διὰ μαρμαρίνων κιγκλίδων εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ μεσαῖον χρησιμεύει εἰς τοὺς πεζῇ διαβαίνοντας. Ἐνταῦθα, ἐν μέσῳ τοῦ πολυανθρωποτέρου τμήματος τῆς μεγάλης πρωτευούσης, μεταξὺ τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἐμπόρων κατοικουμένης συνοικίας, ἵστανται κατὰ προτίμησιν οἱ ρυπαρώτεροι καὶ δυσωδέστεροι ἐπαῖται τῆς οἰκουμένης.

Τῶν ἐπαιτῶν τούτων οἱ μὲν ἐξηπλωμένοι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, πολλάκις καὶ πλησίον τοῦ ἀποθανόντος ἤδη ἢ ἀποθνήσκοντος συντρόφου, παίζουσι διὰ τῶν ῥιπτομένων αὐτοῖς *σαπέχων* (μικρῶν χαλκίνων νομισμάτων, ὧν δύο ἀποτελοῦσιν ἓν γαλλικὸν σολδίον)· οἱ δὲ περιμένουσι καὶ παρακολουθοῦσι τοὺς διαβάτας· ἄλλοι τέλος ἀναζητοῦσιν ἐν μέσῳ τῶν σαρωμάτων σεσηπότα ὄσπρια ἢ ἄχρηστόν τι ῥάκος.

Γυμνοὶ ἢ ἐσχισμένον καὶ ὑπὸ μυρίων τεμαχίων διαφοροχρόων ὑφασμάτων συῤῥαμμένον σκέπασμα ἐπὶ τῶν ὤμων φοροῦντες ἐκθέτουσιν εἰς τὰ βλέμματα τῶν διαβατῶν δυσειδέστατα καὶ ἀκαθαρτότατα ἕλκη· τὸ πρόσωπόν των εἶναι ὡσεὶ τεθαμμένον ὑπὸ κόμην ὅλως ἀκατέργαστον· ἐνίοτε δὲ καλύπτονται καὶ διὰ στακτοχρόου ψάθης, ἥτις ὀφειλομένη εἰς τὴν μεγαλοδωρίαν τοῦ αὐτοκράτορος ἀποτελεῖ τὸ μόνον αὐτῶν ἔπιπλον.

Καλῶς γινώσκοντες ὅτι μάταιος ἤθελεν εἶσθαι κόπος τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ἔλεος τῶν συμπολιτῶν των ἐξιστοροῦντες αὐτοῖς τὴν δυστυχίαν των, οἱ ἐπαῖται δὲν ἀποτείνονται εἰς τὴν γενναιοδωρίαν των, ἀλλὰ πειρῶνται νὰ κερδήσωσι τὴν συμπάθειαν αὐτῶν κολακεύοντες τὴν κενοδοξίαν των. Ἐκτὸς τούτου ἔχουσι τρόπον ὅλως πρωτότυπον νὰ ζητῶσιν ἐλεημοσύνην· τοποθετοῦνται δηλαδὴ πλησίον τῶν μᾶλλον συχναζομένων ἐργαστηρίων καὶ διὰ τεμαχίων ξύλων διεγείρουσι θόρυβον μέχρις οὗ τοῖς δοθῇ μικρόν τι νόμισμα. Ὁσάκις δὲ ὁ ἔμπορος βραδύνῃ νὰ τοῖς δώσῃ ἐλεημοσύνην, ὑπὸ ἀνυπομονησίας καταλαμβανόμενοι, ἀρχίζουσι νὰ ἐξερεύγωνται ὕβρεις καὶ κατάρας κατὰ τῶν ἐμπόρων, οὓς πρὸ μικροῦ ἔτι ἐπῄνουν καὶ ἀνεβίβαζον οὕτως εἰπεῖν μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, καὶ, ὅ,περ τὸ χειρότερον, ὑψηλῇ τῇ φωνῇ προδίδουσιν εἰς τοὺς διαβάτας τὴν κακὴν ποιότητα τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ὅλα τὰ τεχνάσματα καὶ τοὺς δόλους τῶν ἐμπόρων. Ἄλλοτε πάλιν ἐπαίτης, βλέπων ξένον ζητοῦντα ν' ἀγοράσῃ τι, τὸν παρακολουθεῖ ὡς σκιά, καὶ μόλις γείνῃ ἡ ἀγορά, ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἐμπόρου, ὅτι δῆθεν κατεχράσθη ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς ἀπειρίας τοῦ ξένου, καὶ τὸν ἀπειλεῖ ὅτι θέλει τὸν καταγγείλει ἐὰν δὲν τῷ παραχωρήσῃ μέρος τοῦ κέρδους.

Ἐνίοτε οἱ ἐπαῖται σεσωρευμένοι εἰς στίφη ἐξ ἑκατὸν μέχρι διακοσίων καὶ κρατοῦντες ῥόπαλα περιφέρονται ἐν σιωπῇ ἔμπροσθεν τῶν πλουσιωτέρων ἐμπορικῶν καταστημάτων, καὶ ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου τείνουσι τὴν χεῖρά των διὰ τῆς ἀνοικτῆς θύρας· ὁ δὲ ἔμπορος ἀναγκάζεται νὰ δώσῃ χάλκινά τινα νομίσματα, μεθ' ἃ ἐν σιωπῇ πάλιν διαλύονται.

Ἐκτὸς τούτου τὸ ἐμπόριον εἶναι θῦμα καὶ ἄλλου προνομίου τῶν ἐπαιτῶν καθιερωθέντος ὑπὸ μακροχρονίου ἕξεως· κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ νέου ἔτους οἱ ἐπαῖται ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνωσιν ὅσα τρόφιμα δύνανται νὰ κρατῶσιν εἰς τὰς χεῖράς των.

Καὶ παράδοξα μὲν φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως τὰ προνόμια ταῦτα τῶν ἐπαιτῶν· ἀλλὰ πρέπει ν' ἀναλογισθῇ τις ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολὺ συμφερώτερον εἶναι πρὸς τοὺς ἐμπόρους νὰ ὑφίστανται τὰς ἀδιακόπους ταύτας ἐνοχλήσεις ἢ νὰ ἀφίνωσιν ἐπαίτην ν' ἀποθάνῃ ἐκ πείνης καὶ δυκτυχίας. Ὅταν ἐπαίτης τις αἰσθανθῇ προσεγγίζον τὸ τέρμα τοῦ βίου του, καταφεύγει εἴς τινα γωνίαν ἵν' ἀποθάνῃ ἡσύχως· ἀλλ' ὁ οἰκοδεσπότης, ἅμα ἰδὼν αὐτὸν ψυχορραγοῦντα πλησίον τῆς οἰκίας του, προσπαθεῖ διὰ παντὸς μέσου νὰ τὸν πείσῃ νὰ ἐκλέξῃ ἄλλο μέρος ἔνθα ν' ἀποθάνῃ· παρακλήσεις, χρήματα ἐν ἑνὶ λόγῳ τὰ πάντα μεταχειρίζεται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· καὶ ἐὰν ἴδῃ ὅτι ὅλα εἶναι εἰς μάτην, ἐγείρει μόνος τὸν ἀποθνήσκοντα καὶ τὸν μετακομίζει μακρὰν τῆς οἰκίας του, καὶ τοῦτο διότι κατὰ τὸν νόμον θεωρεῖται ἔνοχος τοῦ θανάτου τοῦ παρὰ τὴν θύραν τῆς οἰκίας του τελευτήσαντος. Οὐχ ἧττον ὅμως πολλάκις, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ χειμῶνος, κεῖνται ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐῤῥιμμένα τῇδε κἀκεῖσε πτώματα, τὰ ὁποῖα οἱ διαβαίνοντες οὐδὲ κἂν ἑνὸς βλέμματος ἀξιοῦσιν. Ἀλλ' οἱ ἐπαῖται, καλῶς τὸν νόμον γνωρίζοντες, ἐκλέγουσι συνήθως ὡς νεκρικὴν των κοίτην τὸ κατώφλιον τῶν οἰκιῶν ἐκείνων τῶν ἐμπόρων, καθ' ὧν ἔχουσι παράπονα· ὥστε οἱ ἔμποροι οὗτοι, θελήσαντες νὰ φεισθῶσι μικροῦ τινος χρηματικοῦ ποσοῦ, ῥίπτονται πολλάκις εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἀναγκάζονται νὰ ὑποστῶσι παντοειδεῖς κακώσεις ἐκ μέρους τῶν δικαστῶν, οἵτινες ὅσῳ εὐπορώτεροι εἶναι οἱ φυλακισθέντες, τοσούτῳ προθυμότερον παρενοχλοῦσι καὶ καταπιέζουσιν αὐτούς.

Περιττὸν εἶναι νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα ὅτι πάντες οἱ ῥακενδύται οὗτοι ἐξασκοῦσι καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κλέπτου. Δὲν γίνεται κλοπὴ, δὲν γίνεται λῃστεία ἢ λεηλασία, εἰς ἣν νὰ μὴ λαμβάνωσι μέρος καὶ σπανίως συλλαμβάνονται ἐπ' αὐτοφώρῳ· διότι ὁσάκις πρόκειται νὰ εἰσβάλλωσι χάριν κλοπῆς εἰς οἰκίαν ἀλείφονται τὸ σῶμα διὰ ἐλαίου καὶ προσαρμόζουσιν εἰς τὴν δασεῖαν κόμην των βελόνας ἢ καρφία· ὥστε ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ αὐτοὺς ἢ πληγόνεται τὰς χεῖρας ἢ δὲν δύναται νὰ τοὺς κρατήσῃ, διότι τὸ ἔλαιον καθιστᾷ τὸ σῶμά των ὀλισθηρόν.

Ἐν Πεκίνῳ ἀριθμοῦνται τέσσαρες ἐπαῖται εἰς ἑκατὸν ψυχάς· ὅθεν ἐὰν τὸ Πεκῖνον κατοικῆται ὑπὸ δύο ἑκατομμυρίων ψυχῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαιτῶν ἀναβαίνει εἰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας. Ἡ ἀναλογία αὕτη οὐδόλως πρέπει νὰ φανῇ ἡμῖν παράδοξος, ὅταν μάθωμεν ὅτι ἐν Κίνᾳ τὰ συνήθη στοιχεῖα τῆς δυστυχίας καὶ πενίας εἶναι βαρύτερα ἢ εἰς οἱονδήποτε ἄλλο μέρος τῆς οἰκουμένης· διότι ἡ χώρα εἶναι εὔφορος μὲν, ἀλλ' ἀνεπαρκὴς εἰς διατροφὴν τοῦ ὁσημέραι αὐξανομένου πληθυσμοῦ.

Ὑπελογίσθη ὅτι ἕκαστος ἔγγαμος Κινέζος γεννᾷ κατὰ μέσον ὅρον ἑπτὰ τέκνα· πρόσθες εἰς τοῦτο καὶ τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν ἀκολασίαν, ἥτις παρουσιάζεται ὑπὸ παντοειδεῖς μορφὰς, ἄνευ τῶν εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς ὑφηλίου παρεμβαλλομένων αὐτῇ περιορισμῶν.

Ὁ Κινέζος ἐπαίτης, μὴ ὑπαγόμενος εἰς τοὺς νόμους τοὺς διακρίνοντας τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ ζῶα, οὐδὲν ἄλλο γνωρίζει ἢ τὸν σωματικὸν πόνον, ὃν ὑποφέρει μετὰ πλείστης ὅσης ἀδιαφορίας, καὶ τοσοῦτον ταπεινὴν κατέχει ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν, ὥστε τὰ πάντα θεωροῦνται αὐτῷ ἐπιτετραμμένα.

Ἀποτελοῦντες συντεχνίαν τρόπον τινὰ οἱ ἐπαῖται τοῦ Πεκίνου διένειμαν μεταξύ των τὰ διάφορα τῆς πρωτευούσης τμήματα καὶ αὐτὴν τὴν λεγομένην «ταρταρικὴν ἢ αὐτοκρατορικὴν πόλιν,» ἔνθα πρότερον δὲν ἦτο συγκεχωρημένον νὰ πατήσωσιν. Οὐδεὶς τῶν ἐπαιτῶν δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν προσδιορισθεῖσαν αὐτῷ θέσιν· ἐὰν δὲ παραβῇ τὴν διάταξιν ταύτην ἢ δὲν ἀποδειχθῇ ἀκριβὴς περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου του, προσκαλεῖται ἐνώπιον τοῦ οἰκείου ἀρχηγοῦ, ὅστις τῷ ἐπιβάλλει ἣν κρίνει εὔλογον ποινήν. Αἱ ποιναὶ αὗται εἶναι ἐνίοτε βαρύταται, ἀλλ' ὁ ἔνοχος οὐδέποτε οὐδὲ κἂν διανοεῖται νὰ τὰς ἀποφύγῃ, ἐκφράζων τὰ παράπονά του εἰς τὸν μανδαρῖνον· διότι ἐκ τῶν προτέρων γινώσκει ὅτι οὗτος οὐδόλως ἀναμιγνύεται εἰς τὰ τοιαῦτα.

Πρό τινος εἷς τῶν τοιούτων ἀρχηγῶν τῶν ἐπαιτῶν, ὅστις μεγίστην ἐξήσκει ἐπὶ τῆς ὅλης συντεχνίας ἐπιῤῥοὴν, προεχειρίσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μανδαρίνου· ὁ *ἄριστος* οὗτος ὑπάλληλος ἀπεβίωσε πρὸ πέντε περίπου ἐτῶν. Ὁ γάμος παρὰ τοῖς ἐπαίταις τῆς Κίνας οὔτε θρησκευτικὸς οὔτε πολιτικὸς σύνδεσμος εἶναι· ἕκαστος ἐγκαταλείπει ὅταν θέλῃ ἢ ὅταν τῷ συμφέρῃ τὴν σύζυγόν του· τὰ δὲ τέκνα οὐδὲ τὸν γεννήσαντα αὐτὰ πατέρα ἀναγνωρίζουσι.

Πολλάκις οἱ πολυάριθμοι τοῦ Πεκίνου ἐπαῖται κατέστησαν ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν· διὸ καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔλαβε τὴν πρόνοιαν νὰ ἱδρύσῃ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, ἐν οἷς διανέμονται καθ' ἑκάστην δωρεὰν ἱκαναὶ μερίδες ζωμοῦ καὶ περιθάλπονται οἱ ἐπαῖται ἐν ὥρᾳ χειμῶνος.

Τὴν σήμερον ὑπάρχουσιν ἐν μόνῃ τῇ πόλει τοῦ Πεκίνου ὀκτὼ πτωχοκομεῖα, συντηρούμενα διὰ τῶν γενναίων συνεισφορῶν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἐμπόρων, οἷς ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὅλως αὐθαιρέτως ὁ τῶν πτωχῶν λεγόμενος φόρος. Ὑπελογίσθη ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῶν ῥηθέντων πτωχοκομείων τρεῖς ἢ τέσσαρες χιλιάδες πενήτων λαμβάνουσι καθ' ἑκάστην ἀνὰ μίαν μερίδα ζωμοῦ.

Ι. Π.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΝΗΜΗΝ

ΤΟΥ

ΤΕΛΕΣΦΟΡΟΥ ΜΑΤΕΗ

ὑπὸ τῆς βροτολοιγοῦ ἁρπασθέντος χολέρας

ἐν Λάρνακι τῆς Κύπρου.

Ὀλέθρου δαίμων τοῦ θνητοῦ τὸν βίον ἐνεδρεύων
τῆς νεαρᾶς συζύγου σου φθορῶν τὴν εὐτυχίαν,

ἐπῆλθε τὰς ἡμέρας της μ' ὀδύνας φαρμακεύων
καὶ πλήττων μὲ τὰ βέλη του τὴν νέαν της καρδίαν.

Ἐνῷ τοῦ ὑμεναίου σας αἱ φωτοβόλοι δᾷδες
ἀνέδιδον τὰς λάμψεις των εἰσέτι ζωηράς,
τὰς διεδέχθησαν ὠχραὶ αἱ νεκρικαὶ λαμπάδες,
καρδιοβόλοι ἄγγελοι μεγάλης συμφορᾶς.

Κ' ἐνῷ πρὸ ἔτους ὅμιλος ἐκ φίλων χαρμοσύνων
σ' ἐκύκλωνε, τοῦ γάμου σας τελῶν τὴν ἑορτήν,
φεῦ! συνοδεύει σήμερον μετὰ κλαυθμῶν καὶ θρήνων
τῆς νεκρικῆς κηδείας σου τὴν ἀλγεινὴν πομπήν.

Ὦ! ἤθελα πλησίον σου κ' ἐγώ, κ' ἐγὼ νὰ ἤμην
τὰ φιλικά σου βλέφαρα, Τελέσφορε, νὰ κλείσω,
καὶ φύλλον προσφιλῆ τελῶν εἰς τὴν πικράν σου μνήμην
κ' ἐγὼ ἐπὶ τοῦ τάφου σου ἓν δάκρυ μου νὰ χύσω.

Εἰς τὴν ὑστάτην ἤθελα νὰ εὕρεθῶ στιγμήν σου
καὶ ν' ἀσπασθῶ τὴν φίλην σου ἐρατεινὴν μορφήν,
νὰ λάβω ὕστατος ἐγὼ τὴν φιλικὴν πνοήν σου
καὶ νὰ θρηνήσω τὴν πικρὰν καὶ μαύρην σου ταφήν.

Ἀλλ' ἂν δὲν μ' εἶχε σύνδεσον ἡ νεκρικὴ κηδεία,
ἐὰν ἐπὶ τοῦ τάφου σου δὲν μ' εἶδον νὰ θρηνῶ,
ἐσίγησαν τὰ χείλη μου, πλὴν ὄχι κ' ἡ καρδία!
εἰς τὴν πικράν σου στέρησιν καὶ κλαίω καὶ πονῶ.

Ἀθήνησι τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1865.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΣΙΒΙΤΑΝΙΔΗΣ.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1, 1865.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ φυλλαδίῳ εἴπομεν ὅτι παραιτηθέντος τοῦ ὑπουργείου, ἀνετέθη εἰς τὸν Κ. Δ. Βούλγαρην ἡ σύστασις ἑτέρου· ἀλλ' ὁ Κ. Βούλγαρης ἀπέτυχε διότι, ἀπαιτήσας τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κ. Σπόνεκ, δὲν εἰσηκούσθη, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἑπομένης μεταξὺ βασιλέως καὶ αὐτοῦ ἀλληλογραφίας.

«Εἰς τὰς παρατηρήσεις, ἃς μοὶ ὑπεβάλατε χθὲς, κ. Βούλγαρη, σᾶς ἀπαντῶ τὰ ἑξῆς·

«Ὁ Κόμης Σπόνεκ δὲν διωρίσθη ποτὲ ἐπισήμως σύμβουλος παρ' ἐμοὶ οὔτε ὑπ' ἐμοῦ, οὔτε ὑπὸ τοῦ πατρός μου, οὔτε ὑπὸ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει βασιλέως τῆς Δανίας.

» Διὸ δὲν ἔλαβε ποτὲ ὁ ἴδιος τὸν τίτλον τοῦτον. Τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην τῷ ἀπέδιδεν ὁ κόσμος ἐκ συνηθείας. Πρόδηλον ὅθεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ παραιτηθῇ τίτλου τὸν ὁποῖον δὲν ἔφερε ποτέ.

» Ὁ Κόμης Σπόνεκ ἀπεφάσισε νὰ μὲ συνοδεύσῃ ἐπὶ 2—3 ἔτη ὡς σύμβουλος καὶ φίλος πατρικὸς, σύμφωνα μὲ τὴν ἐμὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἐκείνην τοῦ πατρός μου, τῇ ῥητῇ συναινέσει τοῦ Βασιλέως Φριδερίκου VII τῆς Δανίας· ἰδοὺ τὸ γεγονός.

» Τοῦτο δὲν ἀντίκειται εἰς τὰς γενικὰς συνταγματικὰς ἀρχὰς, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλως τε τὸ ἔργον τοῦ Κόμητος παρ' ἐμοὶ ἐγένετο παραδεκτὸν παρά τε τῆς οἰκογενείας μου ὡς καὶ παρὰ τῆς εἰς Κοπεγχάγην ἀποσταλείσης πρεσβείας ἐν ἔτει 1863.

» Μ' ὅλον τοῦτο δύναμαι νὰ σᾶς ὑποσχεθῶ, ὅτι ὁ Κόμης Σπόνεκ οὐδέποτε θέλει ἀναμιχθῇ εἰς τὰ κυβερνητικὰ, καὶ δὲν ἔχετε ἀνάγκην οὔτε ὑμεῖς, οὔτε οἱ συνάδελφοί σας νὰ τὸν βλέπητε δι' ὑποθέσεις τῆς ὑπηρεσίας, ἐὰν δὲν τὸ θελήσητε οἱ ἴδιοι.

» Μετὰ τὴν ἐξήγησιν ταύτην, σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴ φέρητε δυσκολίας καὶ νὰ μοὶ ὑποβάλητε τὸν κατάλογον τῶν μελῶν τοῦ ὑπουργείου σας.»

Ὁ δὲ κ. Βούλγαρης ἔδωκεν αὐθημερὸν τὴν ἑξῆς γραπτὴν ἀπάντησιν·

«*Μεγαλειότατε!*

«Νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀμφισβητηθῇ σήμερον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον μακρὰ πεῖρα γεγονότων κατέστησεν ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ἡ ὕπαρξις δηλαδὴ τοῦ κόμητος Σπόνεκ, ὡς συμβούλου παρὰ τῇ Υ. Μ. καὶ ἡ ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς πολιτείας.

»Ἄλλως τε, ἐὰν ἡ Υ. Μ. ἤθελε μοὶ ἐπιτρέψει σήμερον τὴν πρωΐαν νὰ ἀποπερατώσω τὴν ὁποίαν κατὰ διαταγήν Της εἶχον ἀρχίσει νὰ γράψω ἐνώπιόν Της σημείωσιν, ἤθελον προσθέσει εὐσεβάστως, ἐκτὸς τῶν ὅσων ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ Τῇ ἐκφράσω χθὲς προφορικῶς διὰ μακρῶν, ὅτι ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ ἐπιστήμου τῆς θέσεως τοῦ συμβούλου, τὸ ἔργον τοῦ κόμητος ἀπέβη καὶ πραγματικῶς ἐπιβλαβὲς εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.

»Ἑπομένως λυποῦμαι μὴ δυνάμενος ν' ἀναδεχθῶ τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως, ὅταν ἡ Υ. Μ. δὲν εὐαρεστῆται νὰ ἱκανοποιήσῃ κατὰ τοῦτο τὰς εὐχὰς τοῦ ἔθνους, ἀφοῦ μάλιστα εἶχον τὴν τιμὴν νὰ προτείνω εἰς αὐτὴν, ὅτι ἠδύνατο αὕτη νὰ ἐκλέξῃ τὸν καταλληλότερον τῆς ἐκτελέσεως τρόπον.»

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ἐκλήθη εἰς συγκρότησιν ὑπουργείου ὁ Κ. Ε. Δελιγεώργης, βουλευτὴς Μεσολογγίου, ὅστις καὶ συνέθετο αὐτὸ ὡς ἑξῆς·

1. Δελιγεώργης πρόεδρος, ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τῆς Δικαιοσύνης.

2. Δ. Χρηστίδης Σύμβουλος τῆς ἐπικρ. ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν.

3. Α. Μαυρομιχάλης λοχαγὸς καὶ βουλευτὴς, ἐπὶ τῶν ναυτικῶν.

4. Θ. Γρίβας βουλευτὴς, ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν.

5. Δ. Καλλιφουρνᾶς βουλευτὴς, ἐπὶ τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ

6. Θ. Ζαΐμης, σύμβουλ. τῆς ἐπικρ. ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν.

Ὁ βασιλεὺς ἀνήγγειλεν ἐγγράφως ὅτι ὁ Κ. Σπόνεκ θέλει ἀναχωρήσει τὸ ἐρχόμενον ἔαρ.

Ἐξέδοτο δὲ καὶ πρόγραμμα τὸ νέον ὑπουργεῖον, δι' οὗ ὑπόσχεται ἑδραίωσιν πολιτικῆς καταστάσεως, ἐξ ἧς θέλει προκύψει, κατ' αὐτὸ, στερέωσις τῆς τάξεως, ἀναγέννησις τῆς δημοσίας πίστεως, συνετὴ καὶ ἀξιοπρεπὴς κοινοβουλευτικὴ πολιτεία, δικαιοσύνη καὶ ἰσότης περὶ τὴν διανομὴν τῶν φόρων καὶ τιμιωτέρα διοίκησις διὰ τῆς μονιμότητος τῶν δημοσίων λειτουργῶν.

* * *

Ἡ Βουλὴ ἐπανέλαβε, μετὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ νέου ὑπουργείου, τὰς ἐργασίας αὐτῆς· καταγίνεται δὲ εἰς τὴν συζήτησιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ τρέχοντος ἔτους.

* * *

Ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν πρότασις περὶ καταργήσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

* * *

Ἡ λῃστεία ἐγένετο τολμηροτέρα ἀπό τινος· διήρπασε τὸ μεταξὺ Θηβῶν καὶ Χαλκίδος λεωφορεῖον καὶ ἐγύμνωσε τοὺς ἐπιβάτας· ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον τὸν πρώην βουλευτὴν Γ. Μαλέαν· ἐλῄστευσε τὸ ταχυδρομεῖον Καλαμῶν· ἐκρεούργησε δύο κατοίκους τοῦ χωρίου Μερκάδου, καὶ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ καύσῃ τοὺς ἐλαιῶνας τῶν ἐν Φθιώτιδι Σκουμπουρδαίων, καὶ ὅτι θὰ φονεύσῃ καὶ αὐτοὺς, ἐὰν δὲν δώσωσιν εἰς τοὺς λῃστὰς 50,000 δρ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΚΡΟΚΟΔΕΙΛΩΝ ΠΟΛΙΣ. Πρό τινων ἐτῶν ἐπισκεφθεὶς τὴν Πτολεμαΐδα (τὸ Ἄκρι) ὁ παρ' ἡμῖν γνωστὸς ἐν μακαρίᾳ δὲ τῇ λήξει ἀρχαιολόγος Ῥώς, ἤκουσέ με λέγοντα μεταξὺ ἄλλων καὶ περὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ποταμοῦ τῶν Κροκοδείλων, οὐ μακρὰν κειμένων ἐντεῦθεν, περὶ ὧν λέγει ὁ Στράβων(*). Ἐπειδὴ δὲ διϊσχυρίζετο ὅτι δὲν ὑπῆρχον κροκόδειλοι ἐν τῷ ποταμῷ, τὸν ὁποῖον οἱ Ἄραβες ὀνομάζουσι *Νάχερ Ζέρκα*, προέτεινεν ὁ παρὼν συνάδελφός μου Κ. Εὐστράτ. Ζίφφος νὰ στείλωμεν εἰς τὸν ποταμὸν Ἄραβα πρὸς ἀναζήτησιν τοιούτου ἀμφιβίου· συναινέσαντος δὲ καὶ ἐμοῦ ἐστείλαμεν τὸν Σὲχ Ἀχμὲτ Ἐλ Σέλεπη, ὅστις φονεύσας διὰ πυροβόλου κροκόδειλον μέγεθος ἔχοντα γαλλικοῦ μέτρου, ἔφερεν αὐτὸν εἰς ἡμᾶς. Ἀποβληθέντων διὰ τῶν ἐντοσθίων ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Κ. Ζίφφου πρὸς τὸν Κ. Ῥώς.

Ἰδοὺ δὲ καὶ πῶς ἐξηγοῦσιν οἱ Ἄραβες τὴν ὕπαρξιν κροκοδείλων εἰς τὸν ἀνωτέρω ποταμόν.

Ὑπῆρξαν ποτὲ, λέγουσι, δύο ἀδελφοὶ, οἵτινες ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς διεμερίσαντο ἑαυτοῖς τὴν πατρικὴν περιουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ εἷς αὐτῶν ἦτο ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, ὁ Θεὸς κηλόγησε τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ ταχέως ἐγένετο πρῶτος πάντων τῶν κατοίκων κατὰ τὸν πλοῦτον. Ὁ ἕτερος ὅμως εἶχε διεστραμμένην τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέστρεψεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ θεία πρόνοια τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς. Οὗτος βαλὼν κατὰ νοῦν νὰ σφετερισθῇ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ τὴν περιουσίαν μετέβη εἰς Αἴγυπτον, καὶ μετακομίσας ἐκ τοῦ Νείλου δύο μικροὺς κροκοδείλους ἔρριψεν εἰς τὸν ποταμόν, παρὰ τὸν ὁποῖον ἦσαν αἱ γαῖαι τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Εἶχε δὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἤθελον καταφάγει αὐτὸν, συνειθίζοντα ν' ἀντλῇ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως παρῆλθε πολὺς καιρὸς καὶ ἡ προσδοκωμένη βορὰ δὲν ἔγεινεν, ὑπῆγε νὰ παρατηρήτῃ ἂν ἔζων τὰ θηρία. Ἐνῷ δὲ παρετήρει ἡρπάγη παρ' αὐτῶν, ἐμπεσὼν εἰς τὴν παγίδα τὴν ὁποίαν εἶχε στήσει κατὰ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ. Ἡ θεία δίκη, προσθέτουσιν οἱ Ἄραβες, ἀργεῖ μὲν ἐνίοτε ἀλλὰ δὲν λησμονεῖ.

ΕΜ. Θ. ΜΑΡΟΥΤΖΗΣ.

ΠΕΡΙ ΧΟΛΕΡΑΣ. Διαρκούσης τῆς χολέρας ἐν Αἰγύπτῳ, Συρίᾳ, Κωνσταντινουπόλει, Σμύρνῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐλάβομεν καὶ λαμβάνομεν συνεχῶς ἐπιστολὰς κατακρινούσας τὸ πολίτευμα τοῦ ἡμετέρου κλήρου, καὶ ἐξυμνούσας τὴν φιλάνθρωπον καὶ γενναίαν διαγωγὴν τῶν Δυτικῶν ἱερέων τε καὶ ἀδελφῶν τοῦ ἐλέους. Ταῦτα δημοσιεύουσι καὶ αἱ ἐν Τουρκίᾳ ἐφημερίδες. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐρυθριῶμεν ἀναγινώσκοντες ταῦτα, καθόσον τὸ ἀξιοδάκρυτον τοῦτο πολίτευμα τῶν ἡμετέρων κληρικῶν ἀπᾷδει ὅλως πρὸς τὴν ἐντολὴν ἣν ἔλαβον παρὰ Κυρίου, οὐ μόνον ν' ἀγαπῶσι τὸν πλησίον, ἀλλὰ καὶ ὡς καλοὶ ποιμένες νὰ προσφέρωσι θῦμα τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ἐὰν οἱ χριστιανοὶ δὲν εὑρίσκωσιν ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν ἵν' ἀπολαύσωσι τῶν παραμυθιῶν τῆς θρησκείας, τότε τί χρείαν ἔχουσιν ἱερέων;

Ὁ Κ. Ἐ. Μαρούτζης, ἔντιμος ἔμπορος καὶ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Πτολεμαΐδι, γράων πρὸς ἡρ-

---

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ὁ Στράβων ὀνομάζει τρεῖς πόλεις Κροκοδείλων, δύο ἐν Αἰγύπτῳ (811, 817) καὶ μίαν ἐν Συρίᾳ, τὴν ἀνωτέρω (758). Μόνον δὲ περὶ τῆς πρώτης (811) ὁμιλῶν λέγει ὅτι ὁ κροκόδειλος, ὢν ἱερὸς παρὰ τοῖς κατοίκοις, τρέφεται ἐν λίμνῃ. Ποταμοῦ ὅμως ἐν Συρίᾳ περιέχοντος κροκοδείλους, ὡς λέγει ὁ ἡμέτερος ἀνταποκριτὴς, δὲν γίνεται μνεία ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς, ἐκτὸς μόνον ἂν ὁ τῶν Ἀράβων Νάχερ Ζέρκα εἶναι ὁ πρὸς Τύρον ποταμὸς, ὃν ἀναφέρει ὁ γεωγράφος ἐν Βιβλ. ιϛ', 758.

μᾶς περὶ τῶν κατὰ τὴν ἐκεῖ χολέραν, ἐπαινεῖ τὴν πρὸς τοὺς πάσχοντας ἀφοσίωσιν τῶν δυτικῶν μοναχῶν τοῦ Καρμήλου, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ ἐκ Γαλλίας πατρὸς **Felix Vidal** καὶ τοῦ ἰατροῦ **Fra Placido**. Καθ' ἑκάστην, λέγει, ἐπισκέπτονται τοὺς ἀσθενεῖς καὶ δαψιλεύουσι δωρεὰν φάρμακα, τροφὰς καὶ ἐνδύματα· μόνοι δὲ φροντίζουσι διὰ τοὺς ἀποθνήσκοντας καὶ ἰδίαις χερσὶ σαββανόνουσιν αὐτούς. Ἰδοὺ πολίτευμα ἀληθῶς χριστιανικὸν καὶ ἀξιομίμητον!

Ὅμοια γράφει ἡμῖν καὶ ὁ ἐν Βηρυττῷ ὁμογενὴς Κ. Ν. Τζίφος. « Ἐνῷ, λέγει, οἱ ἰδικοί μας ἱερεῖς ἔφυγαν, καί τινες τούτων δὲν ἐπήγαιναν οὔτε νὰ ἐξομολογήσωσιν, οὔτε νὰ μεταλάβωσι τοὺς πάσχοντας, αἱ ἀδελφαὶ τοῦ ἐλέους, αἱ ἀληθῶς ἅγιαι αὐταὶ γυναῖκες, οἱ Ἰησουῖται, ὁ πατριάρχης τῶν Λατίνων ἔχουσι τὰ νοσοκομεῖά των ἀνοικτὰ, τρέχουσι κρατοῦντες καλάθους μὲ ἰατρικὰ, σχίζουσι πολλάκις τὰς φλανέλλας τὰς ὁποίας φοροῦν διὰ νὰ τρίβωσι τοὺς πάσχοντας, καὶ μὲ τὰς χεῖράς των ἀνακουφίζουν τοὺς ἀσθενεῖς δίδοντες ζωμὸν καὶ κρέας. Κανένα αὐτῶν δὲν ἐμποδίζει ὁ φόβος ἀπὸ τὸ νὰ κάμῃ τὸ χριστιανικόν του χρέος. Οἱ Ἰησουῖται μὲ παραπονοῦνται συχνὰ ὅτι οἱ ἱερεῖς μας ἀφίνουν τοὺς ψυχορράγοῦντας καὶ ἀποθνήσκουν χωρὶς τὰς παρηγορίας τῆς ἱερᾶς μας θρησκείας. »

ΤΥΠΟΣ ΕΝ ΔΑΚΙΑ. Κατὰ τὸν *Ῥουμουνικὸν τυπογράφον* ἐκδίδονται σήμερον ἐν Δακίᾳ εἰκοσιπέντε ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ συγγράμματα, ὑπάρχουσι δὲ καὶ εἴκοσι τυπογραφεῖα.

ΠΕΡΙ ΑΙΝΙΓΜΑΤΟΣ. Τὸ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 370 φυλλαδίῳ τῆς *Πανδώρας* αἴνιγμα, οὐ μόνον καθίσταται σκοτεινὸν, διότι ὁ ἐκ τοῦ ψύχους ἀναγκαζόμενος τρέχει πρὸς τὸ πῦρ καὶ οὐχὶ ἁπλῶς πρὸς τὴν *θερμάστραν*, ἥτις δύναται κάλλιστα νὰ ᾖναι ἐσβεσμένη, ἀλλ' εἶναι καὶ ἠμαρτημένον κατὰ τύπους, διότι ὁ ποιητὴς ὀνομάζει *δεύτερον* τὴν λέξιν *ἄστρα* καί τοι μὴ οὔσης ἐπιδεκτικῆς διχοτομίας τῆς λέξεως *θερμάστρα*, ὡς μὴ ἀποτελούσης λέξεως τοῦ πρώτου αὐτῆς μέρους *θέρμ.* περὶ οὗ οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν ὁ ποιητής. Ι. ΔΕΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΝΕΩΤΑΤΗ ΕΙΔΗΣΙΣ.

Ἐν τῇ προηγουμένῃ σελίδι ἀνηγγείλαμεν τὴν συγκρότησιν νέου ὑπουργείου· ἀλλὰ μόλις ἐγυρίσαμεν τὸ φύλλον, καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον μαρανθὲν ὡς φύλλον ἔπεσε· τὴν 30 τοῦ λήξαντος ἔδωκε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ. Οἱ ἀληθεῖς λόγοι ἀγνοοῦνται ἔτι, ὡς ἀγνοεῖται καὶ τίς ὁ κληθεὶς εἰς σύνθεσιν νέας κυβερνήσεως. Τὴν δὲ 31 ὄχλος συναθροισθεὶς ὑπὸ τὰ ἀνάκτορα ἐβόα κατὰ τοῦ Κ. Σπόνεκ· ταχέως ὅμως διεσκορπίσθη ὑπὸ τῆς δημοσ. δυνάμεως.

Λύσις τοῦ ἐν τῷ 374 φυλλαδίῳ αἰνίγματος καὶ τοῦ γρίφου.

Ἰού. — Δάς. = Ἰούδας.

=

Μὴ ἐπιθύμει ἀνέφικτα.

ΑΙΝΙΓΜΑ.

Καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος εἶμαι τοῦ ὡραίου οὐρανοῦ,
Εἶμαι δὲ μόνον τὸ τέλος τοῦ θολοῦ καὶ σκοτεινοῦ.
Ἐν τῷ πονηρῷ δὲν εἶμαι, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ πονηροῦ,
Ἐν τῷ ἀγαθῷ δὲν εἶμαι, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ ἀγαθοῦ.
Κ' ἐντὸς τούτου καὶ ἐκείνου καὶ τοῦ ἄλλου καὶ παντοῦ
Δύνασαι, φίλε, νὰ μ' εὕρῃς, μὲ εὑρῆκες; ναὶ ἢ οὔ;

Κ. Π. Υ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

τοῦ φυλλαδίου 374.

Σελ. 339. Στήλ. ά, Στίχ. τελευαῖος, ἀντὶ *ἐπιχειρίση*, γράφε *ἐπιχειρήση*.

Σελ. 349. Στήλ. ά. Στίχ. 6, ἀντὶ *τὰν* γρ. *τὴν*.

Σελ. 359. Στήλ. β'. Στίχ. 13 ἀντὶ **republica** γρ. **respublica**, καὶ ἀντὶ **leggis** γρ. **leges**.

ΓΡΙΦΟΣ.